IULIAN DITCOV

STUDIU COMPARATIV PRIVIND MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ DIN PERSPECTIVA NOULUI COD CIVIL

GALAȚI

2015

Abrevieri

alin.	- alineat(ul)
art.	- articol(ul)
C. civ.	- Codul civil
C. pr civ.	- Codul de procedură civilă
dec.	- decizia
Ed.	- Editura
etc.	- etcetera
lit.	- litera
M. Of.	- Monitorul Oficial al României
nr.	- număr
op. cit.	- opera citată
pag.	- pagina
S. civ	- sentinţă civilă
vol.	- volum

PREFAȚĂ

Intrarea în vigoare a actualului Cod civil la data de 1 octombrie 2011, în urma adoptării Legii nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil, a reprezentat un moment de reformă legislativă nemaiîntâlnit în istoria juridică recentă a României, putând fi comparat doar cu adoptarea şi intrarea în vigoare a Codului civil de la 1864. Acesta din urmă a fost redactat în 40 de zile, având ca model Codul francez de la 1804, precum şi proiectul de Cod civil italian şi Legea belgiană a privilegiilor şi ipotecilor.

Codul civil intrat în vigoare în 2011 a traversat o perioadă îndelungată de redactare. Prima comisie a fost constituită la nivelul Ministerului Justiţiei încă din 1997, după care a cunoscut diverse variante. Una dintre ele a fost aprobată de Senatul României în 2004. Ca surse de inspiraţie amintim: Codul civil francez, Codul civil italian, Codul civil elveţian, Codul elveţian al obligaţiilor sau Codul civil din Québec. La data de 11 martie 2009, forma îmbunătăţită a proiectului actualului Cod civil a fost aprobată de Guvernul României, urmând o perioadă de două luni în care proiectul a fost examinat în cadrul unei comisii parlamentare speciale. Actualul Cod civil a fost astfel aprobat prin legea nr. 287 din 17 iulie 2009, şi a intrat în vigoare în urma aprobării Legii 71/2011.

Actualul Cod civil este structurat pe şapte cărţi, precedate de un titlu preliminar (Cartea I, *Despre persoane*, Cartea a II-a, *Despre familie*, Cartea a III-a, *Despre bunuri*, Cartea a IV-a, *Despre moştenire şi liberalităţi, C*artea a V-a, *Despre obligaţii,* Cartea a VI-a, *Despre prescripţia extinctivă, decăderea şi calculul termenelor, C*artea a VII-a, *Dispoziţii de drept internaţional privat*.)

În ceea ce priveşte Cartea a IV-a *Despre moştenire şi liberalităţi*, dedicată în exclusivitate materiei succesiunilor şi liberalităţilor, în redactarea acesteia s-a pornit de la necesitatea revizuirii unor instituţii precum testamentul, rezerva succesorală, raportul succesoral. Moştenirea legală este guvernată de legea în vigoare la data deschiderii succesiunii, adică la data decesului celui despre a cărui moştenire este vorba.

Tot în acest titlu, se regăseşte şi problematica reprezentării succesorale, instituţie cunoscută încă de pe vremea romanilor, şi a cărei regim juridic şi domeniu de aplicare a fost

uşor modificat prin dispoziţiile actualului Cod civil. S-a dorit atât o tendinţă de modernizare, cât şi una de armonizare cu teoria vechii reglementări.

Instituţia moştenirii este una dintre cela mai vechi instituţii de drept civil alături de cea a proprietăţii, între cele două existând o legătură indisolubilă întrucât naşterea şi dezvoltarea dreptului de moştenire au fost determinate de naşterea si dezvoltarea dreptului de proprietate şi modificările aduse de-a lungul timpului acestui drept fundamental. Bazele juridice puse de dreptul roman au fost dezvoltate în strânsă legătură cu relaţiile, atât timp cât instituţia moştenirii s-a dovedit a fi în egală măsură de regimul actelor juridice.

Prezenta lucrare analizează problematica moștenirii testamentare, intr-o manieră comparativă, prin raportare atât la dispoziţiile Codului civil în vigoare, cât şi la cele ale Codului civil de la 1864. Actualul Cod civil reconfigurează instituţia moștenirii testamentare, înlăturând inconvenientele reglementării anterioare.

Lucrarea de faţă, structurată în 5 capitole, îşi propune un studiu aprofundat asupra mai multor aspecte ale dreptului succesoral, precum: noţiunile generale privind voința juridică ce caracterizează actele juridice unilaterale și bilaterale, o privire generală asupra succesiunii, considerații ample asupra testamentului și a principalelor dispoziții testamentare (legatul, dezmoștenirea, execuția testamentară), şi culminând cu analiza limitelor dreptului de a dispune asupra moștenirii.

CAPITOLUL I
VOINȚA JURIDICĂ – ESENȚA ACTULUI JURIDIC

§1. Preliminarii

Voinţa este neîndoielnic unul dintre cuvintele cu o mare frecvenţă în limbajul uzual datorită, in principal, faptului că acest termen se asociază dorinţei omului de a tinde către ceva, de a realiza ceva, de a înfăptui anumite scopuri, de a obţine cele necesare traiului zilnic, de a împlini un ideal etc.

Aproape că nu există domeniu de activitate în care să nu se întrebuinţeze acest cuvânt, fie in legătură cu ce işi propune fiecare specialist, fie pentru că, în anumite limite specialiştii operează cu această categorie psihologică, fiind neîndoielnic faptul că voinţa – categorie psihologică – are o serie de aplicaţii în domenii ale stiinţei şi practicii (de exemplu în teoria şi practica medicală se apelează tot mai mult la factorul psihologic urmărindu-se să se insufle pacientului voinţa de a trăi, de a se face bine, capacitate datorită căreia vindecarea devine mai uşor de realizat)[1].

În domeniul dreptului, voinţa se întâlneşte la fiecare pas: voinţa de stat care este încorporată în lege (legea nefiind altceva decât expresia acestei voinţe), voinţa individuală (unilaterală) care se poate manifesta fie în vederea realizării unor acorduri de voinţă, fie pentru că în mod excepţional produce ea singură efecte juridice ; efectele juridice ale acţiunilor sau inacţiunilor omului diferă uneori de faptul dacă acestea sunt voluntare sau involuntare.[2]

Dacă la toate acestea adăugăm interesul pe care îl prezintă astăzi voinţa statelor şi popoarelor în dreptul internaţional, în edificarea păcii mondiale avem, în linii generale, imaginea a ceea ce înseamna voinţa în drept.[3]

§.2. Definiţie

Literatura de specialitate acordă neîndoielnic din ce în ce tot mai puţină atenţie acestui concept, voinţa. Din „tăcerea" literaturii de specialitate s-ar putea trage concluzia că este posibil ca psihologia să nege existenţa voinţei şi importanţa ei. Dar, este clar că psihologia nu

[1] A se vedea I.DOGARU, "*Valenţele juridice ale voinţei",*Editura Ştiintifica şi Enciclopedica, Bucuresti,1986, p.9.
[2] Idem p.11.
[3] Ibidem.

neagă voinţa ci respinge doar sensul empiric al voinţei, voinţa considerată ca şi entitate distinctă şi independentă.[1]

Literatura de specialitate consideră că voinţa este o capacitate a omului de a-şi propune scopuri şi de a-şi realiza aceste scopuri pe calea unor activităţi care implică învingerea anumitor obstacole prin punerea în funcţiune a resurselor sale psihice şi morale.Voinţa este capacitatea omului de a-şi planifica, de a-şi organiza, de a efectua şi de a-şi controla activitatea în vederea realizării scopurilor[2].

Voinţa este considerată a fi, conform definiţiei date de psihologie, capacitate şi proces psihic de conducere a activităţilor sub toate aspectele ei, sistem de autoreglaj superior întrucat este efectuat precumpănitor prin cel de-al doilea sistem de semnalizare şi implică deliberare, scop şi pe plan elaborat conştient, organizarea forţelor proprii prin stăpânirea unora şi mobilizarea şi angajarea altora.[3]

În literatura juridică de specialitate voinţa este considerată a fi elementul fundamental (constitutiv) al actului juridic în construcţia căreia intră două elemente: consimţământul, constând în hotărârea de a te obliga juridiceşte şi manifestarea ei în exterior, şi cauza adică scopul urmărit.[4]

Unii autori consideră ca o condiţie esenţială de validitate a actului juridic (sau ca un element structural) voinţa juridică, element ce înglobează deopotrivă, atât consimţământul cât şi cauza actului juridic, alţi autori, dimpotrivă analizează voinţa ca şi element identic cu consimţământul, cauza constituind un element distinct de voinţă.[5] Poziţia tradiţională în literatura română consacrată de art.948 Cod civil are în vedere cauza şi consimţământul ca şi condiţie a actului juridic civil şi nu voinţa ca element care include pe cele două condiţii.

§.3. Bazele ştiinţifice ale construcţiei voinţei juridice

---

[1] Ase vedea B.Zörgö, *"Ce este voiţa"* Editura Enciclopedică Romană, Bucureşti, 1969, p.9, *apud* I.Dogaru. op.cit. p. 10 "psihologia nu neagă nici existenţa nici importanţa voinţei dar respinge accepţiunea empirică a voinţei, neagă existenţa uneia concepută ca o entitate sau ca o instanţă distinctă şi independentă".
[2] Ibidem.
[3] Ase vedea P. P.Neveanu *"Dictionar de psihologie"* Editura Albatros, Bucuresti, 1978, p. 777.
[4] Ase vedea Tr.Ionaşcu, E.Barasch,"*Tratat de drept civil,vol.I,partea generală"* Editura Academiei, Bucureşti , 1967., p. 252.
[5] A se vedea J. Carbonnier," *Droit civil.Introduction*" Presses Universitaires de France, 1955, p.297.

Psihologia ne furnizează datele pe baza cărora se face construcţia voinţei juridice.[1] Astfel potrivit acestei ştiinte, fenomenele psihologice se împart în fapte de inteligenţă sau de conştiinta, de sensibilitate şi de voinţă dar această împărţire nu are decât valoarea unei metode de cercetare. Aceste trei laturi ale vieţii psihice – cunoaşterea, afectivitatea şi voinţa – nu sunt despărţite între ele prin hotare de netrecut. În realitatea ei psihologică, voinţa reprezintă un fenomen complex care cuprinde şi stări intelectuale şi stări afective, caracterul său propriu constând în aceea că este o sinteză nouă şi activă a unor elemente foarte variate şi pe care le putem clasifica în toate celelalte categorii de fenomene psihologice.[2]

Astfel mişcarea intelectuală nu poate să se nască decât dacă un fenomen intelectual, o reprezentare se produce. Dar, aşa cum vom vedea în cele ce urmează, acest fenomen de reprezentare nu poate să producă singur mişcarea voluntară; reprezentarea este insotită de un fenomen afectiv, de o nevoie, o plăcere sau o durere pentru ca sa se conceapă un scop ce trebuie atins (adică reprezentarea unui lucru sau a unui fapt susceptibil de a satisface nevoia simţită, de a calma durerea sau de a suscita plăcerea.[3]

Prin urmare activitatea voluntară nu poate să apară decât odată cu apariţia ideilor, a conştiinţei. Ea se caracterizează prin faptul că tinde să împlinească un anume scop, un rezultat prevăzut dinainte.

Recunoscând posibilitatea omului de a-şi propune scopuri pentru a căror realizare îşi va orienta şi organiza activitatea, psihologia nu se opreşte aici ci, trecând la explicarea ştiintifică a acestor manifestări psihice, demaschează faptul că scopurile omului şi întreaga sa activitate voluntară sunt condiţionate de cauze obiective, sunt determinate de realitatea obiectivă, de condiţiile de viaţă ale omului şi se realizează prin procese materiale care au loc în organismul omului şi în primul rând în creierul său.[4]

Revenind la mecanismul mişcării voluntare, trebuie să arătăm că, din moment ce reprezentarea omului apare, mişcarea voluntară se organizează în ceea ce psihologia numeste o tendinţă. Apoi, când reprezentarea scopului devine din ce în ce mai clară şi mai puternică, tendinţa se transformă în ceea ce în psihologie se numeşte dorinţă. Această dorinţă nu rămâne izolată ci alte sentimente, reprezentări se organizează în tendinţe noi care, fie vor opune

---

[1] A se vedea Tr.Ionaşcu, E.Barasc, *op.cit.,* p.258.
[2] Ibidem.
[3] Idem p.259.
[4] A se vedea B.Zörgö, *op.cit.,* p.257, *apud* I.Dogaru, *op.cit.* p.12.

rezistenţă primei tendinţe, fie vor ajuta la dezvoltarea ei. Acesta este momentul începerii deliberării.[1]

Deliberarea este punerea în raport cu personaliatea sufletească, cu experienţa înainte de alegerea hotărîtoare a tendinţelor care aspiră să se satisfacă şi să conducă activitatea, a ideilor care vin să controleze aceste tendinte, arătându-le foloasele şi inconvenientele, a impresilor, a sentimentelor care întovărăşesc în chip natural aceste idei, a tendinţelor secundare cu cortegiul lor nou de idei şi impresii care vin să sprijinească pe unele şi să combată pe celelalte.

Deliberarea poate avea loc într-o perioadă mai lungă sau mai scurtă în funcţie de claritatea reprezentării sau a scopului care determină mişcarea voluntară. Cu cât reprezentarea scopului va fi mai clară şi se va păstra mai cu netezime în conştiinţa individului, cu atât mişcarea voluntară se va organiza mai repede, cu toată rezistenţa pe care celelalte tendinţe şi fenomene psihologice i-ar putea-o opune.

Tendintele care ajuta la evoluţia şi îndeplinirea primei tendinţe prezintă caracteristica de a fi intermediul ce va trebui realizat şi atins cu toată necesitatea înainte de a se ajunge la realizarea scopului propus. Trebuie să realizăm noi mai întâi mijloacele, pentru ca, apoi să ducem la îndeplinire scopul.[2]

Aceste mijloace capătă chip de scop în anumite momente pentru realizarea cărora trebuie să avem şi alte mijloace. Rezultă de aici că orice act de voinţă este o complexitate considerabilă cuprinzând în sine o serie multiplă de tendinţe legate unele de altele şi coordonate între ele printr-un raport succesiv de la mijloc la scop.

§.4. Procesul psihologic de formare a voinţei juridice

Rezumând prezentarea de mai sus putem trage concluzia etapelor voinţei juridice.

Foarte schematic – pentru că depăşeşte obiectul cercetării juridice – trebuie spus că, pentru a ajunge la hotărâre şi la acţiune (la încheierea unui act juridic civil) omul (privit individual, ca persoana fizică, sau ca organ al unei persoane juridice) parcurge mai multe etape succesive ale unui proces psihologic complex de formare a voinţei sale juridice, printre care:

---

[1] A se vedea Tr.Ionaşcu, E.Barasch, *op.cit.*, p.259.
[2] Ibidem.

- reflectarea în conştinţa sa a unei (unor) nevoi materiale sau spirituale ce trebuie satisfăcute;

- conturarea - sub impulsul acestor nevoi - a motivelor care îndeamnă la acţiunile prin care nevoile sale pot fi satisfăcute;

- deliberarea sau cântărirea mentală a motivelor şi a mijloacelor de satisfacere a nevoilor respective;

- intervenţia unuia sau mai multor motive determinante constând în reprezentarea intelectuală a scopului urmărit prin acţiunea preconizată;

- hotărârea de a încheia actul juridic necesar pentru împlinirea scopului urmărit, adică pentru satisfacerea nevoilor care au constituit punctul de plecare al întregului proces psihologic schiţat mai sus;

- manifestarea exterioară a acestei hotărîri.

Din tot acest proces psihologic - care nu este rareori atât de simplu cum l-am prezentat – ne interesează pe planul dreptului civil, numai două elemente sau momente: momentul final constând în adoptarea şi manifestarea hotărârii de a încheia actul juridic avut în vedere (manifestare pe care o numim consimţămînt) şi momentul intervenţiei motivului determinant sau al reprezentării scopului urmărit prin încheierea actului juridic, scop care constituie cauza actului juridic. Noţiunea trebuie înţeleasă în sensul de cauză impulsivă şi determinantă a voinţei, iar nu în sensul de cauză eficientă, în care este utilizat termenul în filozofie, în relaţia dihotomica de cauză – efect.

Aşadar voinţa juridică este una singură, dar pentru dreptul civil prezintă importanţă două din elementele sale componente – fiecare cu cerinţe şi cu consecinţe diferite: consimţământul şi cauza.[1]

§5. Consimţământul, element al voinţei juridice

5.1. Corelaţia dintre consimţământ şi voinţa juridică

[1] Ase vedea M.Mureşan, P. Ciacli, *"Drept civil.Parte generala*" Editura Cordial Lex, Cluj-Napoca, 2001, p.114-115.

Din definiţia actului juridic civil rezultă că esenţa acestui act constă în manifestarea de voinţă făcută în scopul producerii de efecte juridice. Deci, elementul fundamental al actului juridic îl constituie voinţa juridică. După cum se ştie voinţa juridică este de natură psihologică.

Atât din punct de vedere psihologic cât şi din punct de vedere juridic, voinţa se înfăţişează ca un element complex. Voinţa e complexă din punct de vedere psihologic deoarece formarea ei reprezintă un proces psihologic complex[1] care, aşa cum am văzut cuprinde mai multe etape. Ea e complexă din punct de vedere juridic deoarece structura sa e formată din două elemente: consimţământ şi cauză.

Prin urmare, corelaţia dintre consimţământ şi voinţă juridică e de tipul parte-întreg.

5.2. Principiile voinţei juridice

Codul civil consacră două principii care cârmuiesc voinţa juridică: principiul libertăţii (autonomiei) voinţei juridice[2] şi principiul voinţei interne (sau reale).

5.2.1. Principiul autonomiei de voinţă

5.2.1.1. Teoria autonomiei de voinţă

Teoria autonomiei de voinţă a fost enunţată şi dezvoltată în climatul individualist al secolului XVIII, mai ales de către J.J. Rousseau şi I. Kant.[3]

În concepţia lui Rousseau, omul e liber prin natura sa, dar, cum trăieşte în societate el renunţă de bună voie la o parte a libertăţii sale în vederea realizării coexisteţei sociale; în acest fel s-a ajuns la un acord al voinţei libere denumit contract social.

În sistemul filosofic kantian voinţa autonomă e un imperativ categoric care se justifică prin el însuşi; tot ce e mai profund în om e voinţa lui liberă. Pentru ca voinţele libere să existe, ele trebuie să se limiteze reciproc în vedere asigurării ordinii sociale. Această ordine e rezultatul unui contract social dar nu a unui contract care a intervenit cândva în istorie, cum s-a crezut, ci a unui contract ce decurge din însăşi raţiunea umană[4] .

[1] A se vedea Tr. Ionaşcu, *op. cit.,* p. 258-262, I. Dogaru*, op. cit.,* p. 12-13.

[2] Uneri acest principiu era formulat în anii totalitarismului ca principiul "libertăţii încheierii actelor juridice."

[3] A se vedea E. Speranţia, *"Introducere in filosofia dreptului*", Ed. Cartea Romanească, Sibiu, 1944, p. 29-157.

[4] Dupa Kant maxima coexistenţei o constituie dreptul care constă în totalitatea condiţiilor în care voinţa liberă a fiecăruia poate coexista cu voinţa liberă a tuturora în conformitate cu o lege universală a libertăţii.
A se vedea E Speranţia, *op. cit.,* p. 125-126.

Conform teoriei autonomiei de voinţă, baza întregului edificiu social se găseşte în individ, în voinţa sa liberă. Această teorie distinge între voinţa generală care constă în îngrădirile aduse libertăţii indivizilor în vederea realizării coexistenţei sociale (aceste îngrădiri fiind cuprinse în dispoziţiile imperative ale legii) şi voinţa individuală, care, cu excepţia îngrădirilor imperative ale legii e o voinţă autonomă, adică o voinţă liberă care poate să se manifeste ca atare în toate domeniile de activitate ale omului.[1]

Dintre cele două voinţe, voinţa individuală e regula iar voinţa generală e excepţia; statul e îndatorat să menţină această relaţie şi să garanteze coexistenţa dintre voinţa generală şi voinţele individuale; deasemenea el trebuie să garanteze protecţia cetăţenilor săi împotriva oricăror constrângeri sociale.[2]

Vreme îndelungată teoria autonomiei de voinţă a fost considerată ca un adevărat postulat al vieţii sociale. Mai târziu, şi îndeosebi în secolul XX, s-a observat că această teorie cuprinde numeroase erori şi exagerări, cum sunt în esenţă următoarele: afirmaţia că omul a fost iniţial liber şi că el a concedat o parte a libertăţii sale printr-un contract social în vederea coexistenţei sociale e o pură ficţiune; voinţa nu poate fi autonomă întrucât omul trăieşte în societate iar viaţa socială îi impune numeroase îndatoriri; nu există libertăţi absolute ci numai libertăţi concrete, anume determinate de a acţiona sau de a nu acţiona.[3]

5.2.1.2. Principiul autonomiei de voinţă în dreptul românesc

Acest principiu nu e formulat sau recunoscut în mod expres nicăieri în legislaţia românească. El este consacrat însă indirect de Codul Civil în două din textele sale: potrivit art. 1270 Noul Cod Civil "*Contractul valabil încheiat are putere de lege între părţile contractante*." iar potrivit art. 11 Noul Cod Civil „nu se poate deroga prin convenţii sau dispoziţii particulare de la legile care interesează ordinea publică şi bunele moravuri."

În temeiul acestui principiu, subiecţii de drept civil sunt liberi să încheie sau să nu încheie acte juridice civile, după cum sunt deasemenea liberi să modifice sau să desfacă actele juridice pe care le-au încheiat. Subiecţii de drept civil pot încheia, prin urmare, orice acte juridice civile: atât cele expres reglementate de lege (actele numite) cât şi orice alte acte

[1] A se vedea I. Albu, "*Libertate acontractuală*" în "Dreptul ", nr. 3/1993, p. 31.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem.

atipice şi nereglementate expres de lege (actele nenumite). Deasemenea, tot în temeiul acestui principiu, subiecţii sunt liberi să dea actului juridic pe care îl încheie conţinutul concret pe care îl doresc, putând deroga de la reglementările aduse de lege prin norme dispozitive.

5.2.1.3. Limitele principiului autonomiei de voinţă

În opinia unor reputaţi autori,[1] condiţiile impuse de legiuitor pentru validiatea actelor juridice se constituie în tot atâtea limitări aduse principiului autonomiei de voinţă. Limitele autonomiei de voinţă a părţilor la încheierea actelor juridice sunt date de tripla lor obligaţie de a respecta (de a nu încălca sau deroga de la) ordinea publică, bunele moravuri şi normele juridice imperative.

Noţiunea de ordine publică nu e nicăieri definită cu precizie dar, se consideră în general că ea cuprinde totalitatea principiilor şi normelor referitoare la orânduirea de stat, mai cu seamă normele constituţionale şi cele ţinând de dreptul public (fiscal, penal, administrativ-în parte etc.). Deasemenea, sunt considerate ca interesând ordinea publică şi unele principii şi norme de drept civil cum sunt cele privind starea civilă, normele privitoare la capacitatea civilă, precum şi alte norme ţinând la ocrotirea interesului social general ori la ocrotirea unor terţe persoane.[2]

Bunele moravuri (sau normele de convieţuire socială) care, chiar dacă nu sunt legiferate, dau expresie unor norme etice de larg interes a căror încălcare ar antrena perturbări inacceptabile ale vieţii sociale.[3]

Normele juridice imperative (atât cele onerative cât şi cele prohibitive) sunt normele de la care părţile nu pot deroga prin voinţa lor.

Evident, toate aceste limitări ale autonomiei de voinţă au un caracter istoric, ele putând varia de la o epoca la alta, de la un popor la altul (de exemplu, referindu-ne astfel la ordinea economică, altele erau valorile ocrotite în timpul perioadei comuniste şi altele sunt cele specifice economiei de piaţă).

---

[1] A se vedea H. et L. Mazeaud, J. Mazeaud, "*Leçons de droit civil*", tome premier, Edition Montchristien, Paris, 1963, p. 287.
[2] A se vedea I. Albu, *art. cit.,* p. 32.
[3] Ibidem.

În determinarea concretă a acestor limite un rol deosebit revine instanţelor judecătoreşti sesizate cu litigii generate de executarea necorespunzătoare sau neexecutarea actelor juridice civile.

5.2.2. Principiul priorităţii voinţei interne (sau reale) faţă de voinţa declerată

Aşa cum a rezultat din schematica prezentare a procesului formării voinţei juridice, această voinţă are un element psihologic constând în voinţa internă a subiectului şi un element social constând în voinţa declarată sau exteriorizată. Dacă există concordanţă între aceste două elemente, deci dacă există identitate între voinţa internă şi voinţa exteriorizată nu se ridică nici o problemă de determinare a pricipiului aplicabil deoarece există practic o singură voinţă. Se pot ivi însă situaţii în care între cele două elemente să nu existe concordanţă, voinţa declarată neexprimând suficient de exact voinţa internă, reală. În asemenea situaţii se pune problema de a acorda prioritate (cu privire la efectele juridice) fie uneia, fie celeilalte.[1]

Într-o concepţie, obiectivă, adoptată de Codul Civil german de la 1900 (BGB) se acordă prioritate voinţei declarate - singura care apare ca manifestare socială- încurajându-se astfel securitatea dinamică a circuitului civil deoarece după ce a fost exteriorizată, voinţa juridică produce efecte ce nu ar putea fi înlăturate pe motiv că voinţa declarată nu coincide cu voinţa internă.[2]

Într-o altă concepţie, subiectivă, adoptată de Codul Civil francez de la 1804 se acordă prioritate voinţei interne, reale a părţii, satisfăcând mai cu seamă securitatea statică a circiutului civil, întrucât s-ar putea pune în discuţie valabilitatea actului juridic prin care s-a transmis dreptul subiectiv civil pe motiv de neconcordanţă între voinţa internă şi cea exprimată.

Codul Civil roman de la 1864 a consacrat, în principiu, concepţia subiectivă căreia i-a adus unele corective. Astfel, în art. 977 se prevede că „*interpretarea contractelor se face după intenţia comună a părţilor contractante iar nu după sensul literal al termenilor*." Aceeaşi concepţie subiectivă, a priorităţii ce trebuie acordată voinţei interne faţă de voinţa declarată, îşi găseşte exprimarea şi aplicarea şi în alte texte ale Codului Civil: de pildă, reglementarea viciilor de consimţământ (eroare, dol, violenţă, leziune) dovedeşte clar intenţia legiutorului de

[1] Se vedea M. Mureşan, P. Ciacli, *op. cit.,* p. 116.
[2] A se vedea G. Boroi, "*Drept civil, parte generală*", Ed. All Educational, 1998, p. 167.

a permite anularea actelor juridice care nu dau expresie voinţei libere şi conştiente, deci voinţei reale, interne a părţii.

Codul Civil din 2011 a menținut concepția vechei reglementări, dispunând în art. 1266 ”*Contractele se interpretează după voinţa concordantă a părţilor, iar nu după sensul literal al termenilor*”.

Din nevoia de a proteja şi securitatea dinamică a circuitului civil, încrederea şi siguranţa oamenilor că actele juridice nu vor putea fi desfiinţate pentru motive care nu le-ar fi putut cunoaşte sau prevedea, legiuitorul a adoptat, chiar în acelaşi Cod Civil şi unele soluţii care amendează rigorile concepţiei subiective, admiţând consecinţe specifice concepţiei obiective. Astfel, de pildă, în materia actelor simulate, actul secret şi real care produce efecte între părţi, nu poate fi opus terţilor care nu l-au cunoscut şi s-au încrezut cu bună credinţă în actul aparent; tot astfel, în materie de probaţiune.[1]

În realitate, nici o legislaţie din lume nu este şi nu poate fi adepta unei concepţii strict şi exclusiv obiective sau, dimpotrivă, strict şi exclusiv subiective trebuind să cuprindă dispoziţii care, într-un fel sau altul, să dea satisfacţie atât cerinţelor securităţii statice cât şi cerinţelor securităţii dinamice a circuitului civil.[2]

5.3. Condiţiile consimţământului

Am arătat că prin consimţământ înţelegem manifestarea hotărârii de a încheia actul juridic civil. Pe plan terminologic termenul „consimţământ” are două sensuri.

Într-un prim sens, prin consimţământ se înţelege manifestarea unilaterală de voinţă; acest sens e avut în vedere de art. 1206 Noul Cod Civil care dispune „*consimţământul nu e valabil când e dat prin eroare, smuls prin violenţă sau surprins prin dol*.”

În cel de al doilea sens prin consimţământ se înţelege acordul de voinţă în actele bi- sau multilaterale; acest sens este folosit de art. 1270 alin. 2 Cod Civil potrivit căruia convenţiile „*se pot revoca prin consimţămantul mutual sau din cauze autorizate de lege*.”[3]

În general se admite că pentru a fi valabil consimţământul trebuie să îndeplinească următoarele condiţii:

[1] A se vedea M. Muresan, P. Ciacli, *op. cit.,* p. 117-118.
[2] Ibidem.
[3] A se vedea Gh. Beleiu, “*Drept civil- teoria generala*”, Tipografia Universitatii, Bucuresti, 1987, p. 180.

a) consimţământul trebuie să provină de la o persoană cu discernământ;

b) consimţământul trebuie exprimat cu intenţia de a produce efecte juridice;[1]

c) consimţământul trebuie să fie exteriorizat;

d) consimţământul să nu fie alterat de vreun viciu de consimţământ.

Unii autori consideră că ar trebui îndeplinite şi alte cerinţe precum „consimţământul să fie serios" şi „consimţământul să fie precis."[2] S-a subliniat însă, în mod justificat că nu e necesar să se reţină şi aceste cerinţe întrucât: cerinţa potrivit căreia consimţământul trebuie să fie făcut cu intenţia de a produce efecte juridice o include şi pe aceea de a fi serios; cerinţa de a fi precis vizează mai degrabă obiectul (să fie determinat sau determinabil) sau oferta; manifestarea de voinţă poate să fie nu numai expresă ci şi tacită, iar în acest din urmă caz ea nu e întotdeauna precisă dar totuşi poate avea valoare de consimţământ.[3]

a) Consimţământul trebuie să provină de la o persoană cu discernământ.

Această primă cerinţă decurge din caracterul conştient al actului juridic civil în sensul că nu i se pot reunoaşte efecte juridice - de a naşte, modifica ori stinge raporturi juridice civile concrete decât dacă autorul ori autorii lui putea(u) sau trebuia(u) să aibă puterea de a aprecia, de a discerne consecinţele juridice care se produc în baza acelui act.

Pe marginea acestei condiţii de valabilitate - existenţa discernământului - se impun a fi făcute următoarele precizări[4]:

- Mai întâi, spre deosebire de capacitatea de a încheia acte juridice civile, care se înfăţişează exclusiv ca o stare de drept -*de iure*- discernământul, dimpotrivă, se prezintă, în primul rând şi înainte de toate drept o stare de fapt- *de facto*- fiind premisa (naturală, psihomentală) a capacităţii de exerciţiu. De aici rezultă şi necesitatea juridică de a nu fi confundate.[5] Nu trebuie uitat că, sub aspectul sancţiunii aplicabile, în caz de nesocotire a lor, nerespectarea regulilor privind capacitatea atrage nulitatea absolută sau relativă, după caz, pe când lipsa discernământului duce la anulabilitatea actului în toate cazurile.

---

[1] Această cerinţă de valabilitate a consimţământului este desemnată şi prin expreia "consimţământul să fie emis în stare de angajament juridic." A se vedea T. Ionaşcu, *op. cit.,* p. 263.
[2] A se vedea Tr. Ionascu*, op. cit.,* p. 263-264.
[3] A se vedea A. Pop, Gh Beleiu, *"Drept civil. Teoria generală a dreptului civil",* Tipografia Universităţii, Bucureşti, 1980, p. 221.
[4] A se vedea B. Dumitrache, M. Nicolae, R. Popescu, coordonatori: C. Bârsan, Gh. Beleiu, F. Deak, *"Institutii de drept civil*", Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2001, p. 20.
[5] A se vedea Gh. Beleiu, *op. cit.,* p. 143.

- Apoi, reglementând capacitatea de drept civil, legea prezumă *iuris tantum,* existenţa discenământului juridic necesar încheierii actelor juridice civile pentru persoane fizice cu capacitate deplină de exerciţiu. Aceasta pe de o parte, iar pe de altă parte, persoana lipsită de capaciate de exerciţiu (minorul sub 14 ani şi interzisul judecătoresc) e prezumat *iuris tantum* a nu avea discernământ fie datorită vârstei fragede, fie stării de necesitate sau debilitate mintală. Cât priveşte minorul între 14 şi 18 ani cu discernământ juridic în curs de formare, acesta se bucură şi i se recunoaşte o capacitate restrânsă de exerciţiu.
- În al treilea rând, în afară de incapacităţile legale de exerciţiu adică de cazurile în care legea prezumă o persoană lipsită de discernământ, practica judiciară relevă nu de puţine ori şi existenţa unor cazuri de aşa-zise incapacitaţi naturale în care se găsesc persoane capabile după lege; în aceste cazuri, în drept, persoana e capabilă şi are discernământ juridic dar, în fapt, ea e lipsită temporar (la un moment dat) de discernământ. Se citează în acest sens cazuri de beţie, somnambulism, mânie puternică (*ab irato*)[1]
- În sfârşit, sancţiunea lipsei discernământului e nulitatea relativă a actului juridic.

b) Consimţământul trebuie să fie exprimat cu intenţia de a produce efecte juridice.

Această condiţie decurge din esenţa actului juridic civil înfăţişat ca o manifestare de voinţă emisă în scopul de a produce efecte juridice, adică de a crea, modifica sau stinge un raport juridic civil. Prin urmare, nu orice promisiune sau manifestare de voinţă are caracter de consimţământ la încheierea unui act juridic ci, numai aceea făcută cu intenţia de a se obliga juridiceşte.

Lipseşte intenţia de a poduce efecte juridice, nefiind îndeplinită condiţia de valabilitate mai sus amintită, în următoarele situaţii:

1. când declaraţia de voinţă s-a făcut în glumă (*jocandi causa*), din prietenie, din curtoasie sau pură complezenţă;
2. când s-a făcut sub condiţie pur potestativă (a cărei realizare depinde exclusiv de voinţa celui care se obligă), adică “mă oblig dacă vreau”- *si voluero* sau,

[1] A se vedea B. Dumitrache, M. Nicolae, R Popecu*, op. cit*., p. 21.

ceea ce practic înseamnă acelaşi lucru: "mă oblig însă sunt liber să execut ori nu obligaţia asumată." (de exemplu, promisiunea de a face cuiva o vizită; încercarea de a ajuta un automobilist rămas în pană).[1] Dacă totuşi unele efecte juridice se pot naşte din asemenea manifestări, ele nu izvorăsc din acte juridice ci din simple fapte juridice (de exemplu, obligaţia de despăgubire pentru o faptă produsă prin fapta ilicită şi culpabilă).

3. când manifestarea de voinţă este prea vagă, imprecisă;
4. când manifestera de voinţă s-a făcut cu o rezervă mintală (*reservatio mentalis*) cunoscută de cocontractant (cum se întamplă în cazul actului fictiv ca varietate a simulaţiei).[2]

c) Consimţământul trebuie să fie exteriorizat.

Cerinţa aceasta este impusă de însăşi definiţia consimţământului. Principiul aplicabil exteriorizării consimţământului e acela al consesualismului. Potrivit acestui principiu, părţile sunt libere să aleagă forma de exteriorizare a voinţei sau, în alţi termeni, simpla manifestare de voinţă este nu numai necesară ci şi suficientă pentru ca actul civil să se nască valabil din punctul de vedere al formei sale.

De la acest principiu există şi excepţii cum e cazul actelor juridice pentru care legea cere ca manifestarea de voinţă să îmbrace o formă specială.

Manifestarea de voinţă poate fi exteriozată expres sau tacit; ea este **expresă** atunci când se exterioarizează prin modalitaţi de natură să o facă în mod nemijlocit cunoscută coccontractanţilor sau terţilor;[3] manifestarea este **tacită** (implicită) atunci când ea se deduce.

De exemplu, succesibilul care face un act de dispoziţie cu privire la un bun succesoral este socotit că a acceptat, în mod tacit moştenirea (art. 1110 Noul Cod Civil). Manifestarea de voinţă prezintă avantajul economiei de timp, însă, uneori, prezintă dezavantajul echivocitaţii.[4]

Trebuie subliniat că pentru anumite acte juridice este necesară manifestarea expresă a voinţei (actele solemne, scutirea de raport a donaţiilor – art. 1150 Noul Cod Civil) în timp ce alte acte juridice pot fi făcute fie printr-o manifestare expresă a voinţei, fie printr-o manifestare tacită a voinţei (acceptarea moştenirii, relocaţiunea etc).

---

[1] Dimpotrivă, în cazul existenţei unei clauze de dezicere consimţământul dat e perfect valabil.,a se vedea in B. Dumitrche,M. Nicolae, R.Popescu*, op.cit.,* p.21,nota 4.

[2] A se vedea G. Boroi, *op. cit*., p. 168, Gh. Beleiu, *op. cit.,* p. 180, B. Dumitrache, M. Nicolae, R. Popescu, *op. cit*., p. 22.

[3] A se vedea Gh. Beleiu*, op. cit*., p. 183.

[4] A se vedea G. Boroi, *op. cit*., p. 170.

Modalităţile de exteriorizare a consimţământului sunt: în scris, verbal şi prin gesturi sau fapte concludente (de exemplu, staţionarea unui taxi având afişat indicatorul “liber”).

În legătură cu exteriorizarea consimţământului se mai ridică problema valorii juridice a tăcerii, şi anume dacă în dreptul civil îşi găseşte aplicare adagiul *qui tacit consentire videtur.* În principiu, răspunsul este negativ, prin urmare tăcerea nu valorează consimţământ exteriorizat.

Prin excepţie, tăcerea valorează consimţământ în următoarele cazuri:

- când legea prevede expres;
- dacă prin voinţa expresă a părţilor se atribuie tăcerii o anumită semnificaţie juridică (de exemplu, în cazul stabilirii modalităţii de reînnoire a unei convenţii sau de denunţare a acesteia);
- când tăcerea are valoare de consimţământ potrivit obiceiului.[1]

Conform dispoziţiilor art. 1206 Cod Civil consimţământul nu e valabil când e dat prin eroare, smuls prin violenţă sau surprins de dol.

d) Consimţământul să nu fie alterat de vreun viciu de consimţământ.

Această cerinţă e impusă de caracterul conştient şi liber al consiţământului. Într-o formulă generală putem spune că viciile de consimţământ sunt acele împrejurări care afectează caracterul conştient şi liber al voinţei de a face un act juridic. Specific viciilor de consimţământ este faptul că există manifestare de voinţă (consimţământ) însă aceasta e alterată fie în conţinutul său intelectual, conştient, ca în cazul erorii şi al dolului, fie în caracterul său liber, ca în cazul violenţei şi al leziunii.

[1] A se vedea Gh. Beleiu, *op. cit.,* p. 183.

CAPITOLUL II
PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA SUCCESIUNII

§1. Terminologie și definiție

În ceea ce priveşte noţiunea de „moştenire", actualul Cod civil utilizează aceast termen, în timp ce Codul civil de la 1864 folosea când termenul de „*moştenire*", când pe cel de „*succesiune*". Având în vedere împrejurarea că, potrivit dispoziţiilor art. 213 din Legea nr. 71/2011[1], la data intrării în vigoare a actualului Cod civil, termenii şi expresiile din vechea legislaţie civilă se înlocuiesc cu termenii şi expresiile corespondente din actualul Cod civil, la acest moment se uzitează noțiunea de succesiune.

[1] Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr 287/2009 privind Codul civil a fost publicată în M. Of. Din 10 iunie 2011

Aşadar, în continuare putem folosi noţiunea de „*succesiune*” în accepţiunea ei restrânsă, ca echivalent al „moştenirii”.

În accepţiunea dreptului civil român, noţiunea de „*succesiune*” poate fi interpretată în sens larg sau în sens restrâns. *Lato sensu* prin „*succesiune*” se înţelege orice transmisiune de drepturi, fie ea universală, cu titlu universal sau cu titlu particular, de la o persoană la alta, fie prin acte între vii, fie prin acte pentru cauză de moarte. *Stricto sensu* prin „*succesiune*” se înţelege o transmisiune a întregului patrimoniu, a unei fracţiuni din acesta ori a unor bunuri sau valori determinate de la o persoană fizică decedată către una sau mai multe persoane fizice în viaţă, către una sau mai multe persoane juridice sau către stat, în baza unor norme de drept prestabilite[1].

Normele juridice civile care reglementează instituţia moştenirii sunt aplicabile numai în cazul încetării din viaţă a unei persoane fizice, nu şi în cazul încetării existenţei unei persoane juridice.

Aşadar, noţiunea de „*moştenire*” desemnează transmiterea patrimoniului, adică a drepturilor şi a obligaţiilor, unei persoane decedate către una sau mai multe persoane în fiinţă (persoane fizice, persoane juridice, ori statul)[2].

---

[1] Mihail Eliescu, Moştenirea si devoluţiunea ei in dreptul Republicii Socialiste România, Ed. Academiei, Bucureşti 1966, pag. 19. Dumitru Macovei, Iolanda Elena Cadariu, Drept civil. Succesiuni, Ed. Junimea, Iaşi 2005, pag. 10.

[2] Francisc Deak, Tratat de drept succesoral, ediţia a II a - actualizata si completata, Ed. Universul Juridic, Bucureşti 2002, pag. 5.

De asemenea, noţiunea de „*moştenire*” se întrebuinţează şi cu sensul de patrimoniu care se transmite la moartea unei persoane[1], „*masa succesorală*”.

Codul Civil din 1864, prin dispoziţiile art. 644, reglementa succesiunea ca fiind unul dintre modurile de dobândire şi de transmitere a dreptului de proprietate[2]. Legiuitorul nu oferea o definiţie expresă termenului de „succesiune”, însă acesta este folosit în mod curent, fiind înlocuit şi prin alţi termeni cu acelaşi înţeles, precum „ereditate" sau "moştenire”.[3]

Conform prevederilor art. 953 din actualul Cod civil, moştenirea reprezintă transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în fiinţă.

Rezultă aşadar, că:

a. Moştenirea este *o transmisiune* de patrimoniu.

Patrimoniul unei persoane fizice este totalitatea drepturilor şi obligaţiilor patrimoniale bunurilor ce îi aparţin. Acesta este însoţitorul permanent al persoanei pe parcursul întregii sale existenţe.[4]

Patrimoniul (activul şi pasivul patrimonial) nu dispare odată cu încetarea din viaţă a persoanei fizice, el fiind o realitate faptică în căutarea unui subiect de drept căruia să îi fie atribuit. Prin urmare nu poate exista patrimoniu[5] fară titular.

Dreptul succesoral oferă soluţia juridică a transmiterii patrimoniului unei persoane fizice la decesul acesteia.[6] Patrimoniul transmis succesorilor este denumit patrimoniu succesoral sau masă succesorală.

b. *Obiectul* transmisiunii succesorale îl reprezintă patrimoniul, reprezentat de totalitatea de drepturi şi de obligaţii evaluabile în bani, şi nu de bunuri individual determinate.

---

[1] Dimitrie Alexandresco, Explicaţiunea teoretică şi practică a dreptului civil roman, tom. III, partea a II-a, Moştenirile ab infestate. Atelierele Grafice "Socec&Co", Bucureşti 1912, pag. 34-35. DUMITRU MACOVEI, Drept civil. Succesiuni, Ed. Fundaţiei "Chemarea", Iaşi 1993, pag. 5.

[2] Art. 644 Cod Civil: „proprietatea bunurilor se dobândeşte si se transmite prin succesiune".

[3] Dumitru Macovei, Iolanda Elena Cadariu, Drept civil. Succesiuni, Ed. Junimea, Iaşi 2003, pag. 8.

[4] „Orice persoană fizică sau persoană juridică este titulară a unui patrimoniu care include toate drepturile şi datoriile evaluabile în bani ce aparţin acesteia”. [art. 31 alin. (1) C. Civ.]

[5] De menţionat este faptul că patrimoniul, ca şi atribut al personalităţii, se caracterizează prin mai multe trăsături: 1) numai persoanele au un patrimoniu; 2) orice persoană are un patrimoniu; 3) o persoană poate avea doar un singur patrimoniu

[6] D. Florescu, *Dreptul succesoral. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită,* Universul Juridic, Bucureşti, 2012

c. *Subiectele* raportului juridic de moştenire sunt reprezentate de :

- **Autorul moştenirii**, defunctul, cel care lasă moştenirea, denumit şi „autorul moşteniri" sau *„de cuius"*, abreviere din expresia dreptului roman *„is de cuius successionis agitur"* (cel despre a cărui moştenire/ bunuri este vorba).[1] Acesta poate fi numai o persoană fizică, regulile transmisiunii succesorale nefiind aplicabile încetării persoanelor juridice.[2]

- **Destinatarul patrimoniului succesoral.** Cei care primesc patrimoniul succesoral în tot sau în parte, respectiv *moştenitorii* sau *succesorii* defunctului pot fi atât persoane fizice cât şi persoane juridice. În acelaşi timp, trebuie precizat că în categoria moştenitorilor unui defunct se include atât statul, ca şi entitate naţioanală, cât şi unităţile administrativ-teritoriale ale acestuia (comuna, oraşul sau municipiul)

§2. Felurile succesiunii

Conform art. 955 alin. (1) actualul Cod civil, *„Patrimoniul defunctului se transmite prin moştenire legală, în măsura în care cel care lasă moştenirea nu a dispus altfel prin testament*".

Prin urmare, în funcţie de izvorul vocaţiei succesorale a celor care dobândesc patrimoniul persoanei decedate, moştenirea poate îmbrăca două forme: legală (*ab intestat*) sau testamentară.[3]

În vechea reglementare a codului civil, existenţa a două tipuri de moşteniri este anunţată încă din cartea a III-a, în textul art. 557 C. Civ., ce enumera modurile de dobândire a proprietăţii, între acestea fiind incluse: moştenirea legală şi testamentul: *„dreptul de proprietate se dobândeşte prin convenţie, testament, moştenire legală (...)*".

De asemenea, noţiunea de *„moştenire*" se întrebuinţează şi cu sensul de patrimoniu care se transmite la moartea unei persoane[4], *„masa succesorală*".

---

[1] L. Stănciulescu*, Curs de drept civil.Succesiuni*., Editura Hamangiu, Bucureşti, 2012, pag. 17; F. Deak, R. Popescu, *Tratat..., op. cit.*, pag. 20; D. Negrilă, *Moştenirea în Noul Cod civil. Studii teoretice şi practice,* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, pag. 13

[2] Normele aplicabile au o natură specială şi sunt cuprinse în legile speciale aplicabile, respectiv Legea nr. 31/1990 a societăţilor comercile şi Legea nr. 85/2006 a insolvenţei.

[3] Anterior anului 1954, vechiul Cod civil a reglementat şi o a treia formă de succesiune - succesiune convenţională- care însă nu a prezentat niciodată utilitate practică. Astfel de moştenire putea să fie realizată prin donaţia de bunuri viitoare sau „instituţiunea contractuală", prin care o persoană, ce se intitula instituant, desemna, printr-un contract de donaţie, un succesor, numit instituit, pentru a culege bunurile sale viitoare.

Persoana decedată, al cărei patrimoniu se transmite prin succesiune se mai numeşte şi „*de cujus*”, abreviere din formula dreptului roman „*is de cujus succesionis (rebus) agitur*”[1]. Persoanele care dobândesc, în tot sau în parte, patrimoniul celui care a lăsat moştenirea sunt denumite „*moştenitori*”, „*succesori*” sau „*erezi*”.

În cazul moştenirii testamentare succesorul este indicat prin termenul „*legatar*”. Conform art. 955 alin. 2Noul Cod Civil „*O parte a patrrimoniului defunctului se poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală*”. Rezultă că în funcţie de izvorul voinţei succesorale a celor care dobândesc patrimoniul persoanei decedate, moştenirea poate fi legală sau testamentară.

2.1.

1.1. *Moştenirea legală*

Aceasta poate fi desemnată şi prin noţiunea, împrumutată din dreptul roman, de „*succesiune ab intestat*”[2]. În dreptul roman moştenirea testamentară este regula, în timp ce, în dreptul nostru, moştenirea legală reprezintă regula.[3] Moştenirea este denumită *legală* în cazul în care transmisiunea din cauză de moarte are loc în temeiul legii. Ea intervine numai în situaţiile:[4]

- Defunctul nu a lăsat testament;
- Defunctul a lăsat testament, însă acesta este nul[5];
- Defunctul a lăsat testament, însă acesta nu curprinde legate, nu face referite la patrimoniul său, ci va cuprinde alte dispoziţii. De exemplu, în testamentul său, defunctul a făcut precizări cu referire funeralii, la numirea unui executor testamentar. Astfel, deşi va exista un testament valabil, moştenirea se va deferi potrivit dispoziţiilor legale, fiind tot legală.

---

[4] Dimitrie Alexandresco, Explicaţiunea teoretică şi practică a dreptului civil roman, tom. III, partea a Il-a, Moştenirile ab infestate. Atelierele Grafice "Socec&Co", Bucureşti 1912, pag. 34-35. Dumitru Macovei, Drept civil. Succesiuni, Ed. Fundaţiei "Chemarea", Iaşi 1993, pag. 5.

[1] "Is de cujus succesionis (rebus) agitur"- cel despre a cărui moştenire (bunuri) este vorba.

[2] Succesiunea ab intestat = succesiune fără testament

[3] I. Genoiu, *Dreptul la moștenire în Noul Cod civil*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, pag. 15

[4]*Ibidem*, pag. 16; D. Negrilă, *Moştenirea în Noul Cod civil. Studii teoretice şi practice,* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013, pag. 43;

[5] Testamentul este considerat nul dacă nu îndeplineşte condiţiile de fond şi formă ce-i asigură în mod necesar validitatea.

- Defunctul a lăsat testament, însă a nesocotit rezerva succesorală[1], dezmoştenind moştenitori rezervatari, astfel încât, în limitele acesteia, sunt aplicabile dispoziţiile legale.[2]

Beneficiarii moştenirii, persoanele care dobândesc moştenirea în temeiul legii, sunt *moştenitorii legali*, cu vocaţie la întreg patrimoniul lăsat de către defunct, chiar dacă, în concret, exista o pluralitate de moştenitori, ei beneficiază doar de o fracţiune din moştenire. De exemplu, dacă defunctul are trei copii şi toţi vor şi pot să moştenească, ei vor culege patrimonial succesoral ca moştenitori universali, chiar dacă fiecare copil va beneficia în concret de 1/3 din moştenire. Rezerva succesorală se culege, în toate cazurile, cu titlu universal, deoarece rezerva este o parte a moştenirii. Moştenitorul legal nu poate avea vocaţie numai la bunuri singulare, privite izolat *ut singuli*, aşadar, nu poate fi imaginat niciun caz în care moştenitorul legal să aibă titlu particular.[3]

2.2. Moştenirea testamentară

In dreptul roman, moştenirea testamentară era regula, fiind dezonorant ca o persoană să decedeze fără a lăsa testament, pe când in dreptul român contemporan regula o constituie moştenirea legală.

Termenul de moştenire testamentară este utilizat în cazul în care transmisiunea *mortis cauza* are loc în temeiul testamentului întocmit de *de cuius.* Ca şi în cazul actualului sens al moştenirii legale, sub denumirea de moştenire testamentară, actualul Cod civil consacră regulile prin care testatorul îşi organizează devoluţiunea universală, cu titlu universl sau cu titlu particular, a bunurilor, desemnând persoanele ce îl succed şi întinderea drepturilor acestora. De menţionat e că şi donaţia este un mod de organizare a moştenirii, ea fiind inclusă în curprinsul actualului Cod civil în Titlul IV- „*Moştenirea şi liberalităţile*”, alături de testament.[4]

Testatorul va desemna o persoană, numită legatar, (moştenitor testamentar) să culeagă moştenirea în tot sau în parte. Legatarul poate fi: *universal,* atunci când culege întreaga

[1] Art. 1086 C. civ.: „Rezerva succesorală este partea din bunurile moştenirii la care moştenitorii rezervatari au dreptul în virtutea legii, chiar împotriva voinţei defunctului, manifestată prin liberalităţi ori dezmoşteniri.”
[2] I. Genoiu, *op. cit.*, pag. 17
[3] F. Deak, R. Popescu, *Tratat…, op. cit.*, pag. 23-24
[4] D. Văduva, *op. cit.*, pag. 11

moştenire, *cu titlu universal,* când are vocaţie la o fracţiune din moştenire, şi cu *titlu particular* când are vocaţie numai la bunuri singulare, anume determinate.[1]

Conform reglementărilor în vigoare, în ipoteza în care *de cujus*, ca testator, a făcut numai legate cu titlu particular, patrimoniul succesoral se transmite moştenitorilor legali, numai că aceştia vor fi obligaţi faţă de legatarii cu titlu particular să execute legatele, iar dacă obiectul legatului este un drept real asupra unui bun real determinat, acest drept va fi dobândit de legatar direct de la defunct şi, deci, nu va trece asupra moştenitorilor legali. Dacă testatorul a făcut unul sau mai multe legate cu titlu universal, dar ele nu epuizează întregul patrimoniu succesoral, devoluţiunea moştenirii va fi testamentară în limitele legatului sau legatelor şi legală pentru restul.

De asemenea, atunci când *de cujus* a făcut legate şi există şi moştenitori rezervatari (descendenţi, ascendenţi privilegiaţi, soţ supravieţuitor) moştenirea va fi legală cu privire la partea instituită de lege în favoarea moştenitorilor rezervatari (rezerva succesorală) şi testamentară cu privire la rest (cotitatea disponibilă). Chiar şi în această situaţie, dacă legatele nu epuizează cotitatea disponibilă în întregime, partea care rămâne se cuvine tot moştenitorilor rezervatari, însă nu în această calitate, ci în calitate de moştenitori legali, după regulile şi cotele stabilite de lege[2].

Moştenirea testamentară o poate înlătura pe cea legală în ipoteza în care testatorul nu a lăsat moştenitori rezervatari iar legatele inserate în testament epuizează întreaga masă succesorală.

2.3. Coexistenţa moştenirii legale cu moştenirea testamentară

Cele două nu se exclud, din contră, ele pot coexista, întrucât Codul civil actual, în art. 955[3] alin. (2), dispune în sensul că „*O parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moştenire testamentară, iar cealaltă parte prin moştenire legală*."

Coexistenţa moştenirii testamentare cu cea legală fiind unanim admisă, se ridică problema, dacă o persoană poate să culeagă o anumită parte de moştenire în calitate de legatar şi o altă parte în calitate de succesor legal. Este posibil ca o persoană să cumuleze cele două calităţi. De exemplu, dacă există mai mulţi legatari cu titlu universal, iar unul dintre ei nu vrea

[1] F. Deak, R. Popescu, *Tratat..., op. cit.,* pag. 24
[2] Dumitru Macovei, Iolanda Elena Cadariu, op. cit, pag. 13.
[3] În vechiul Cod civil art. 650: „Succesiunea se deferă sau prin lege, sau după voinţa omului, prin testament."

sau nu poate beneficia de legat, partea acestuia va putea fi culeasă ca moştenire legală de către legatarul care are şi o asemenea vocaţie, fiind rudă cu *de cujus* în grad succesibil sau soţ supravieţuitor, dacă această soluţie nu contravine dispoziţiilor testamentare[1].

Persoana chemată la moştenire de lege şi, totodată, gratificată prin testament poate opta diferit cu privire la moştenirea legală şi la legat[2], adică sa o accepte pe prima şi sa renunţe la legat ori invers. Dacă însă legatul este mai mic decât cota legală, moştenitorul legal nu poate renunţa la legat pentru a moşteni mai mult, deoarece un asemenea legat poate avea şi semnificaţia unei exheredări parţiale, caz în care moştenitorul legal poate reclama numai rezerva prevăzută de lege în favoarea sa.

Pentru ca o persoană să poată moşteni o altă persoană fizică trebuie îndeplinită, deosebit de condiţia capacităţii succesorale şi cea de a nu fi nedemnă, şi o a treia condiţie, şi anume, să fie chemată la moştenire, respectiv să aibă vocaţie succesorala, fie în temeiul legii, fie al testamentului, ori în baza unei instituţiuni contractuale[3].

Operaţiunea de determinare a cercului persoanelor chemate să culeagă patrimoniul unei persoane fizice decedate reprezintă devoluţiunea moştenirii. După izvorul acesteia, în dreptul succesoral român, devoluţiunea moştenirii poate fi legală, testamentară şi contractuală. Determinarea de către lege a persoanelor chemate să culeagă moştenirea celui care a încetat din viaţă are ca temei legăturile de rudenie rezultate din căsătorie, din afara căsătoriei sau din adopţie între aceste persoane şi cel care lasă moştenirea. Alături de acestea, cum este şi firesc, este chemat şi soţul supravieţuitor.

Legiuitorul cheamă la moştenire rudele apropiate ale lui *de cujus*, şi anume: copiii, nepoţii, strănepoţii etc, părinţii, bunicii, străbunicii etc, fraţii şi surorile, descendenţii acestora până la gradul al IV-lea inclusiv, unchii şi mătuşile, verii primari, precum şi fraţii şi surorile bunicilor acestuia.

În principiu, vocaţia succesorală legală este reciprocă. Astfel, dacă o persoană este chemată, potrivit legii, să moştenească o altă persoană, atunci şi aceasta din urmă are vocaţie succesorală faţă de prima[4]. In absenţa rudelor în grad succesibil şi a soţului supravieţuitor, dacă cel despre a cărui moştenire este vorba nu a lăsat testament sau chiar lăsând testament,

[1] Francisc Deak, op. cit., pag. 9
[2] Mihail Eliescu, op. cit., pag. 91.
[3] Dumitru Macovei, Iolanda Elena Cadariu, op. cit, pag. 57.
[4] Idem.

acesta nu cuprinde dispoziţii cu privire la patrimoniul testatorului sau aceste dispoziţii sunt ineficace, averea succesorală se cuvine statului.

Cu toate că în dreptul roman funcţiona principiul incompatibilăţii moştenirii testamentare cu moştenirea legală (*nemo partim testatus partim intestatus decedere potest*- nimeni nu poate muri în parte cu testament, în parte fără testament), acest principiu nu a fost păstrat nici de Codul civil anterior şi nici de Codul civil actual. În dreptul roman moştenirea testamentară era regula, în vreme ce în dreptul nostru, regula o constituie moştenirea legală.[1]

Spre exemplu, atunci când defunctul instituie numai legatari cu titlu particular, caz în care patrimoniul său succesoral se transmite potrivit legii moştenitorilor legali, acestora din urmă revenindu-le obligaţia de a executa, faţă de cei dintâi, legatele, iar dacă obiectul legatului este un drept real asupra unui bun individual determinat, această obligaţie nu subzistă, deoarece, dreptul în discuţie nu va trece asupra moştenitorilor legali, ci va fi dobândit de către legatar, direct de la defunct.[2]

În final, apreciem faptul că Legea nr. 287/2009, cu titlu de noutate, consacră expres coexistenţa moştenirii legale cu cea testamentară. În lumina vechiului Cod civil, această posibilitate beneficia numai de o consacrare indirectă potrivit dispoziţiilor art. 650.

2.4. Coexistenţa calităţii de moştenitor legal cu cea de legatar

O persoană poate cumula, potrivit prevederilor art. 1102 din actualul Cod civil, atât calitatea de moştenitor legal, cât şi pe cea de moştenitor testamentar. Astfel, o persoană poate beneficia de vocaţie multiplă la moştenire, în măsura în care este instituită de către defunct în calitate de legatar şi este, în acelaşi timp, rudă cu acesta. Deşi persoana aflată în această situaţie poate opta, în principiu, diferit cu privire la moştenire, acceptând numai moştenirea testamentară sau invers, totuşi nu poate renunţa la legatul a cărui valoare este mai mică decât cota legală, care respectă rezerva succesorală a acestuia, pentru a accepta moştenirea legală, dacă rezultă din testament că defunctul a urmărit o dezmoştenire parţială a acestuia.

Relevăm că actualul Cod civil reglementează vocaţia multiplă la moştenire, consacrând astfel, coexistenţa calităţii de moştenitor legal cu cea de legatar. Totuşi, şi în lumina vechilui

[1] I. Genoiu, *Dreptul la moștenire în Noul Cod Civil,* Ed. C.H. Beck, București, 2012, pag. 18
[2] *Ibidem*, pag. 18; F. Deak, R. Popescu, *Tratat..., op. cit.*, pag. 25;

Cod civil era admisă această coexistenţă, însă acest act normativ nu conţinea nicio dispoziţie expresă cu privire la acest aspect. [3]

[3] I. Genoiu, *op. cit.,* pag. 19

CAPITOLUL III. TESTAMENTUL

Secţiunea I. Consideraţii generale asupra testamentului

§1. Noţiunea testamentului şi reglementarea legală a acestuia

Problematica testamentului este reglementată de noul Cod civil în Cartea a IV-a, „Despre moştenire şi liberalităţi", Titlul III „Liberalităţile", Capitolul III „Testamentul", art. 1034-1099.

Astfel, art. 955 NCC prevede că: „*Patrimoniul defunctului se transmite prin moştenire legală, in măsura în care cel care lasă moştenirea nu a dispus altfel prin testament. O parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moştenire testamentară, iar cealaltă parte prin moştenire legală*".

Aşadar, în sistemul nostru de drept este admisă coexistenţa moştenirii legale cu moştenirea testamentară, cea dintâi reprezentând regula şi constituind dreptul comun în materia transmiterii patrimoniului succesoral. Regulile instituite de legiuitor în materia moştenirii legale pot fi înlăturate, în tot sau în parte, prin voinţa defunctului, exprimată în testament, întrucât legislaţia noastră a consacrat principiul libertăţii testamentare, orice persoană capabilă poate dispune de patrimoniul său pentru cauză de moarte printr-un act de ultimă voinţă.

Potrivit dispoziţiilor art. 1034 NCC, „*Testamentul este actul unilateral, personal şi revocabil prin care o persoană, numită testator, dispune în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul cât nu va mai fi în viaţă*".

Aşadar, noul Cod civil, ţinând cont de criticile formulate de doctrină cu privire la noţiunea testamentului în lumina Codului civil de la 1864[1], defineşte de o manieră corespunzătoare actul de ultimă voinţă, circumscriindu-i conţinutul nu numai legatului (acea dispoziţie testamentară referitoare la patrimoniul succesoral sau la bunurile care fac parte din acesta), ci şi altor dispoziţii, precum desemnarea unui legatar, dispoziţii referitoare la partaj, revocarea dispoziţiilor testamentare anterioare, dezmoştenirea, instituirea unor executori

[1] Potrivit dispoziţiilor art. 802 din Codul civil de la 1864, „Testamentul este un act revocabil prin care testatorul dispune pentru timpul încetării sale din viaţă, de tot sau parte din avutul său".

testamentari, sarcinile impuse legatarilor sau moştenitorilor legali, dispoziţii care produc efecte după decesul testatorului (art. 1035 NCC).

Literatura de specialitate[1] a definit testamentul ca un tipar, o formă cuprinzând o multitudine de acte juridice de sine-stătătoare, cu regim juridic diferit, în susţinerea tezei potrivit căreia numeroasele acte juridice, care pot îmbrăca forma testamentului, nu au acelaşi regim juridic, prezentând caractere juridice diferite, sunt invocate dispoziţiile art. 416 alin. (3) NCC, potrivit cărora recunoaşterea paternităţii copilului din afara căsătoriei printr-un testament este irevocabilă, în condiţiile în care testamentul este un act esenţialmente revocabil. Aşadar, nu suntem în prezenţa unei excepţii de la principiul revocabilităţii testamentului, ci suntem în prezenţa demonstraţiei că, în cadrul testamentului, pot coexista mai multe acte de sine-stătătoare[2].

Din teza potrivit căreia testamentul poate cuprinde mai multe acte juridice de sine-stătătoare, rezultă şi consecinţa că validitatea acestora este analizată separat, nulitatea unuia neatrăgând nulitatea celorlalte.

În schimb, viciile de formă ale unei singure dispoziţii testamentare atrag nulitatea absolută a testamentului, întrucât forma testamentară este comună.

§2. Caracterele juridice ale testamentului

Din definiţia testamentului rezultă şi caracterele juridice ale acestuia. Astfel, actul de ultimă voinţă este un act juridic unilateral, prezentând caracter personal, revocabil, solemn şi mortis causa. Aşadar, sub aspectul caracterelor juridice ale testamentului, noua reglementare în materie civilă, în mod firesc de altfel, nu inovează.

a) Testamentul este un act juridic unilateral.

Din punctul de vedere al formării sale, testamentul este un act juridic unilateral, exprimând numai voinţa testatorului. Pentru formarea testamentului, nu este necesară acceptarea dispoziţiei testamentare de către legatar. Numai prin voinţa exclusivă a testatorului, testamentul produce efecte juridice, transmiţându-se legatul către legatar din momentul deschiderii moştenirii, cu condiţia ca acesta din urmă să nu-l repudieze. Acceptarea legatului

---

[1] A se vedea: C, Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 826; M. Eliescu, op. cit., p. 199-205; C. Stătescu, op. cit., p. 156-158; D. Macovei, op. cit., p. 69-70. De altfel, în aceiaşi termeni se exprimă literatura de specialitate în unanimitate.

[2] A se vedea E. Poenaru, Recunoaşterea prin testament a copilului din afara căsătoriei, în Revista „Justiţia nouă" nr. 3/1956, p. 463 şi urm.

constituie un alt act unilateral (actul de opţiune succesorală), distinct de testament şi producător de efecte juridice aparte. Aşadar, nu trebuie confundată acceptarea legatului, cu acceptarea necesară încheierii unui contract (act juridic bilateral).

b) Testamentul este un act juridic esenţialmente personal, astfel încât nu poate fi încheiat prin reprezentare sau cu încuviinţarea ocrotitorului legal.

Caracterul personal al testamentului nu este înlăturat, în ipoteza în care testatorul solicită şi primeşte consultaţii de specialitate în vederea redactării actului său de-ultimă voinţă, în măsura în care acesta exprimă exclusiv voinţa personală a autorului.

Din caracterul personal al testamentului (şi în egală măsură din caracterul unilateral şi revocabil) rezultă şi caracterul individual al acestuia, legiuitorul[1] interzicând expres testamentul reciproc (prin care două sau mai multe persoane testează, prin acelaşi act, fie una în favoarea celeilalte, fie amândouă în favoarea unui terţ).

c) Testamentul este un act juridic solemn, pentru validitatea sa trebuind îndeplinită forma cerută de lege, sub sancţiunea nulităţii absolute.

Testatorul are posibilitatea de a opta pentru una dintre formele reglementate de lege. Aşadar, libertatea testatorului este limitată de legiuitor.

d) Testamentul este un act juridic *mortis causa*, întrucât produce efecte numai după moartea testatorului;

Aşadar, legatarul nu primeşte niciun drept în timpul vieţii testatorului, acesta din urmă având dreptul de dispoziţie asupra bunurilor care formează obiectul testamentului. Deşi efectele testamentului se produc la momentul deschiderii moştenirii testatorului, condiţiile acestuia de validitate se apreciază raportat la momentul întocmirii sale.

e) Testamentul este un act juridic esenţialmente revocabil.

Oricând (până la momentul morţii sale) şi în mod absolut, testatorul, prin voinţa sa unilaterală, poate revoca sau modifica dispoziţiile sale testamentare. Testatorul nu poate renunţa la dreptul de a revoca testamentul, întrucât ar realiza un act juridic asupra unei moşteniri nedeschise, interzis expres de lege[2].

Aşadar, din punctul de vedere al caracterelor sale juridice, testamentul se constituie într-o excepţie de la dreptul comun, fiind guvernat de reguli de fond şi de formă speciale.

---

[1] Art. 1036NCC.
[2] Art. 956 NCC

§3. Cuprinsul testamentului

Potrivit dispoziţiilor art. 1035 NCC, „*Testamentul conţine dispoziţii referitoare la patrimoniul succesoral sau la bunurile ce fac pane din acesta, precum şi la desemnarea directă sau indirectă a legatarului. Alături de aceste dispoziţii sau chiar şi In lipsa unor asemenea dispoziţii, testamentul poate să conţină dispoziţii referitoare la partaj, revocarea dispoziţiilor testamentare anterioare, dezmoştenire, numirea de executori testamentari, sarcini impuse legatarilor sau moştenitorilor legali şi alte dispoziţii care produc efecte după decesul testatorului*".

Aşadar, testamentul poate cuprinde[1]:

a) legate (universale, cu titlu universal sau cu titlu particular), reprezentând, potrivit dispoziţiilor art. 986 NCC, acele dispoziţii testamentare *„...prin care testatorul stipulează ca, la decesul său, unul sau mai mulţi legatari să dobândească întregul său patrimoniu, o fracţiune din acesta sau anumite bunuri determinate*".

Aşa cum rezultă din dispoziţiile art. 1035 NCC, legatele reprezintă obiectul principal al testamentului.

b) dezmoşteniţi, reprezentând acele dispoziţii cu privire la înlăturarea de la moştenire a unor moştenitori legali, în limitele prevăzute de lege;

c) desemnarea unui/unor executori testamentari, care să asigure executarea dispoziţiilor testamentare;

d) sarcini (obligaţii) impuse legatarului sau moştenitorilor legali, fie de natură patrimonială, fie de altă natură;

e) revocarea, totală sau parţială, a unui testament anterior sau numai a unei dispoziţii testamentare anterioare ori retractarea revocării anterioare;

f) partajul de ascendent, reprezentând partajul făcut de testatorul ascendent între descendenţii săi, cu privire la toate bunurile succesorale sau numai o parte dintre acestea;

g) recunoaşterea de către mamă a unui copil născut din părinţi necunoscuţi sau de către tată a unui copil din afara căsătoriei;

h) dispoziţii cu privire la funeralii şi înmormântare sau cu privire la corpul său după moarte (art. 80 NCC);

[1] A se vedea şi Uniunea Naţională a Notarilor Publici, Codul Civil al României. Îndrumar notarial, vol. I, Ed. Monitorul Oficial, Bucureşti, 2011, p. 374-375.

i) desemnarea persoanei care urmează a fi numită tutore al copiilor testatorului (art 114 NCC) sau înlăturarea posibilităţii ca o anumită persoană să fie tutore (art. 113 NCC);

j) dispoziţii cu privire la partea ce i s-ar cuveni soţului testator din comunitatea de bunuri, la încetarea căsătoriei (art. 350 NCC);

k) testatorul poate să-şi dea acordul sau să interzică, după decesul său, prelevarea de organe, ţesuturi şi celule umane, în scop terapeutic sau ştiinţific (art. 81 NCC);

1) dispoziţii cu privire la înfiinţarea unei fundaţii;

m) interdicţia înstrăinării unui bun, pentru o durată de cel mult 49 de ani, cu condiţia să existe un interes serios şi legitim (art. 627 NCC);

n) împuternicirea unei persoane în vederea administrării unuia sau mai multor bunuri, a unei mase patrimoniale sau a unui patrimoniu care nu îi aparţine (art. 792 NCC);

o) alegerea legii aplicabile propriei succesiuni (art. 2634 NCC);

p) precum şi alte dispoziţii de ultimă voinţă ale testatorului, în măsura în care acestea nu încalcă ordinea publică.

§4. Proba testamentului

Noul Cod civil reglementează în art. 1037 proba testamentului. Astfel, „*Orice persoană care pretinde un drept ce se întemeiază pe un testament trebuie să dovedească existenţa şi conţinutul lui în una dintre formele prevăzute de lege*" [art. 1037 alin. (1) NCC]. Aşadar, sarcina probei existenţei şi conţinutului testamentului revine persoanei interesate, după regulile dreptului comun în materie.

În prezent, dreptul comun în materie este reprezentat de dispoziţiile art. 1169-1206 din Codul civil de la 1864, singurele dispoziţii ale acestui act normativ care nu au fost abrogate prin intrarea în vigoare a noului Cod civil. Aceste dispoziţii însă, care reglementează materia probelor, vor fi abrogate la data intrării în vigoare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă[1].

Precizăm, de asemenea, că noul Cod civil nu conţine dispoziţii referitoare la probe, acestea, In mod firesc de altfel, fiind conţinute de noul Cod de procedură civilă.

[1] Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă a fost publicată în M.Of. nr. 485 din 15 iulie 2010, însă data intrării sate în vigoare nu a fost stabilită încă.

Drept urmare, orice persoană interesată poate dovedi existenţa şi conţinutul testamentului, în una dintre formele prevăzute de lege, după regulile cuprinse în art. 1169-1206 din Codul civil de la 1864. Întrucât forma scrisă a testamentului constituie o condiţie de validitate a acestuia, absenţa ei atrăgând nulitatea absolută a actului de ultimă voinţă, persoana interesată poate dovedi, ca regulă, existenţa sau conţinutul testamentului numai printr-un înscris care îndeplineşte, după caz, condiţiile testamentului autentic, olograf, privilegiat sau al sumelor şi valorilor depozitate.

În mod excepţional însă, „*Dacă testamentul a dispărut printr-un caz fortuit sau de forţă majoră sau prin fapta unui terţ, fie după moartea testatorului, fie în timpul vieţii sale, însă fără ca acesta să îi fi cunoscut dispariţia, valabilitatea formei şi cuprinsul testamentului vor putea fi dovedite prin orice mijloc de probă*" [art. 1037 alin. (2) NCC].

Aşadar, numai în ipoteza în care testamentul a dispărut printr-un caz fortuit, de forţă majoră sau prin fapta unui terţ, valabilitatea formei şi cuprinsului testamentului vor putea fi dovedite prin orice mijloc de probă. Precizăm că poate fi folosit orice mijloc de probă pentru a se dovedi valabilitatea formei şi conţinutul testamentului chiar şi în ipoteza în care testamentul a dispărut din caz fortuit, forţă majoră sau din fapta terţului, în timpul vieţii testatorului, în măsura în care acesta nu a cunoscut despre dispariţia actului său de ultimă voinţă.

Procedura prevăzută de art. 1037 alin. (2) NCC este de competenţa exclusivă a instanţei de judecată.

§5. Interpretarea testamentului

Deşi testamentul este un act solemn, acesta nu este realizat de către un funcţionar public competent, decât în cazul testamentului autentic. Mai mult, în niciun caz voinţa testatorului nu trebuie să se exprime în termeni sacramentali. Aşadar, testamentul (mai ales cel olograf) poate conţine clauze îndoielnice, ambigue, care necesită a fi interpretate. Competentă să realizeze această operaţiune juridică este instanţa de judecată, judecătorul nefiind ghidat, în principiu, în demersul său juridic, de dispoziţii legale speciale.

Astfel, potrivit dispoziţiilor art. 1039 NCC, „*Regulile de interpretare a contractelor sunt aplicabile şi testamentului, în măsura în care sunt compatibile cu*

caracterele juridice ale acestuia". Potrivit dispoziţiilor alin. (2) şi (3) ale aceluiaşi text de lege, constituie reguli speciale de interpretare a testamentului, următoarele:

- elementele extrinseci înscrisului testamentar pot fi folosite numai în măsura în care se sprijină pe cele intrinseci;
- legatul în favoarea creditorului nu este prezumat a fi făcut în compensaţia creanţei sale.

Drept urmare, trebuie respectate, în materia interpretării clauzelor testamentare lipsite de claritate, următoarele reguli[1]:

a) în interpretarea dispoziţiilor testamentare trebuie avută în vedere voinţa reală a testatorului şi nu sensul literal al termenilor (art. 1266 NCC), căci *in conditionibus (testamenti) primum locum voluntas defuncti obtinet*;

b) intenţia testatorului va fi căutată, în primul rând, în conţinutul testamentul şi numai apoi în acte şi împrejurări exterioare[2], iar elementele extrinseci înscrisului testamentar pot fi folosite numai în măsura în care se sprijină pe cele intrinseci;

c) în caz de îndoială, clauza se interpretează în favoarea moştenitorilor legali şi nu a legatarilor;

d) clauza testamentară se interpretează în sensul în care poate avea un efect, nu în acela în care nu ar avea niciunul [art. 1268 alin. (3) NCC];

e) clauzele testamentare se interpretează unele prin altele, dându-se fiecăreia înţelesul ce rezultă din întregul act (art 1267 NCC);

f) legatul în favoarea creditorului nu este prezumat a fi făcut în compensaţia creanţei sale.

§6. Condiţiile esenţiale de validitate ale testamentului[3]

Deşi noul Cod civil, reglementând problematica testamentului, face referire numai la consimţământul testatorului, actul de ultimă voinţă trebuie însă să se conformeze tuturor condiţiilor esenţiale pentru validitatea contractului, acestea constituind dreptul comun în materie. Aşadar, testamentul trebuie să îndeplinească condiţiile esenţiale de validitate

[1] A se vedea, in acest sens, Fr. Deak, op. cit., p. 160-161.
[2] A se vedea, C Hamangiu, L Rosetti Bălănescu. Al. Băicoianu, op. cit., p. 874.
[3] A se vedea şi I. Genoiu, Condiţiile de validitate ale testamentului în noul Cod civil român şi în dreptul francez, în volumul Lumen International Scientific Conference 2011 „Logos, universalitate, mentalitate, educaţie, noutate", Secţiunea Drept, Ed. Lumen, Iaşi, 2011, p. 87-106. Pentru problematica acestora, în lumina vechiului Cod civil, a se vedea, printre alţii, şi D. Văduva, op. cit., p. 65-105.

prevăzute de art. 1179 NCC privind capacitatea, consimţământul, obiectul şi cauza. Mai mult, testamentul fiind un act juridic solemn, este necesar ca acesta să îmbrace forma solemnă.

În cele ce urmează, vom învedera numai particularităţile pe care condiţiile de validitate le prezintă în materia testamentului.

6.1. Capacitatea de a dispune şi de a primi prin testament

Asemănător Codului civil de la 1864, noul Cod civil instituie, prin dispoziţiile art. 987 şi urm., reguli speciale cât priveşte capacitatea de a dispune, respectiv de a primi prin testament.

Potrivit dispoziţiilor art. 987 alin. (1) NCC, „*Orice persoană poate face şi primi liberalităţi, cu respectarea regulilor privind capacitatea*". De asemenea, este capabil de a primi prin testament oricine este conceput la data morţii testatorului, întrucât, în temeiul dispoziţiilor art. 36 NCC, „*Drepturile copilului sunt recunoscute de la concepţiune, însă numai dacă el se naşte viu*".

Regula este reprezentată, aşadar, de capacitate, în timp ce incapacitatea reprezintă excepţia. Constituind excepţia, incapacităţile trebuie să fie expres prevăzute de lege şi sunt de strictă interpretare.

6.1.1. Capacitatea de a dispune prin testament

Condiţia capacităţii de a dispune prin testament trebuie îndeplinită la data la care testatorul îşi exprimă consimţământul [art. 987 alin. (1) NCC].

Are capacitatea de a dispune prin testament, persoana fizică ce a împlinit vârsta de 18 ani, minorul de 16 ani căsătorit şi minorul care a dobândit capacitate anticipată de dispoziţie.

Se impune precizat aşadar faptul că noul Cod civil permite dobândirea capacităţii depline de exerciţiu de către minorul de 16 ani care se căsătoreşte [art. 39 alin. (1) NCC]. De asemenea, noul Cod civil reglementează, prin dispoziţiile art. 40, posibilitatea instanţei de tutelă de a recunoaşte minorului care a împlinit vârsta de 16 ani, capacitate deplină de exerciţiu[1]. Suntem în această ipoteză în prezenţa capacităţii de exerciţiu anticipată.

[1] In acest scop, vor fi ascultaţi şi părinţii sau tutorele minorului, luându-se, când este cazul, şi avizul consiliului de familie. Consiliul de familie se poate constitui, în temeiul dispoziţiilor art. 124 NCC, pentru a supraveghea modul în care tutorele îşi exercită drepturile şi îşi îndeplineşte îndatoririle cu privire la persoana şi bunurile

Constatăm astfel că noul Cod civil inovează sub aspectul capacităţii de a dispune prin testament, permiţând instanţei de tutelă să confere capacitate de exerciţiu anticipată minorului care a împlinit vârsta de 16 ani. Aşadar, pe această cale, minorul de 16 ani dobândeşte deplină capacitate de exerciţiu şi poate să dispună prin testament.

Cât priveşte incapacitatea de a dispune prin testament, noul Cod civil, prin dispoziţiile art. 988, arată că cel lipsit de capacitate de exerciţiu (anume, minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani şi persoana pusă sub interdicţie judecătorească) sau cu capacitate restrânsă de exerciţiu (minorul cu vârsta cuprinsă între 14 şi 18 ani) nu poate dispune de bunurile sale prin testament [art. 988 alin. (1) NCC].

Mai mult, *„...nici chiar după dobândirea capacităţii depline de exerciţiu, persoana nu poate dispune prin liberalităţi în folosul celui care a avut calitatea de reprezentant ori ocrotitor legal al său, înainte ca acesta să fi primit de la instanţa de tutelă descărcare pentru gestiunea sa*" [art, 988 alin. (2) NCC]. în mod excepţional însă, persoana majoră poate testa în favoarea ocrotitorului sau reprezentantului său legal, chiar mai înainte ca acesta din urmă să fie descărcat de gestiune, dacă reprezentantul sau, după caz, ocrotitorul legal este ascendentul testatorului [art. 988 alin. (2) NCC].

Nesocotirea acestei incapacităţi atrage nulitatea relativă a testamentului.

6.1.2. Capacitatea de a primi prin testament

Potrivit dispoziţiilor art. 987 alin. (1) NCC, orice persoană poate fi gratificată prin testament. Condiţia capacităţii de a primi prin testament trebuie îndeplinită la data deschiderii moştenirii testatorului [art. 987 alin. (4) NCC]. Aşadar, poate fi gratificată prin testament persoana fizică concepută, sub condiţia de a se naşte vie (art. 36 NCC) şi persoana juridică, de la data actului de înfiinţare sau, în cazul fundaţiilor testamentare, din momentul deschiderii moştenirii testatorului, chiar şi în cazul în care legatele nu sunt necesare pentru ca persoana juridica să ia fiinţă în mod legal (art. 208 NCC).

Persoana juridică poate dobândi prin liberalităţi orice drepturi şi obligaţii, în afara acelora care, prin natura lor sau potrivit legii, nu pot aparţine decât persoanei fizice [art. 206 alin. (1) NCC]. Mai mult, persoanele juridice fără scop patrimonial pot dobândi prin testament

---

minorului.

numai acele drepturi şi obligaţii civile, care sunt necesare pentru realizarea scopului stabilit prin lege, actul de constituire sau statut [art. 206 alin. (2) NCC].

Cât priveşte incapacităţile speciale de a primi prin testament, noul Cod civil distinge între incapacităţi speciale în materia liberalităţilor (aşadar, incapacităţi comune donaţiei şi legatului) şi incapacităţi speciale în materia legatelor.

. Constituie incapacităţi speciale cu incidenţă atât în materia donaţiilor, cât şi a legatului următoarele:

a) incapacitatea care priveşte medicii, farmaciştii sau alte persoane care, în mod direct sau indirect, i-au acordat îngrijire de specialitate testatorului pentru boala care este cauză a decesului [art. 990 alin. (1) NCC].

Pentru a opera această incapacitate, este necesar ca persoanele menţionate să-i acorde testatorului îngrijire de specialitate, în perioada în care acesta din urmă a redactat testamentul.

Cu titlu de excepţie, sunt valabile următoarele categorii de legate [art. 990 alin. (2) NCC]:

- legatele dispuse în favoarea soţului, rudelor în linie dreaptă sau colateralilor privilegiaţi, chiar dacă aceştia i-au acordat testatorului asistenţă de specialitate pentru boala care este cauză a decesului, în perioada în care acesta din urmă şi-a redactat testamentul;
- legatele dispuse în favoarea altor rude până la al patrulea grad inclusiv, dacă, la data întocmirii testamentului, testatorul nu are soţ şi nici rude în linie dreaptă sau colaterali privilegiaţi.

b) incapacitatea care priveşte preoţii sau alte persoane care i-au acordat asistenţă religioasă testatorului, în timpul bolii care este cauză a decesului. Ca şi în cazul medicilor, farmaciştilor şi persoanelor asimilate de lege acestora, este valabil legatul dispus în favoarea preotului sau persoanelor asimilate acestuia, care au faţă de testator calitatea de soţ, rude în linie dreaptă sau colaterali privilegiaţi, sau, în lipsa acestora, rude până la al patrulea grad inclusiv [art. 990 alin. (3) NCC].

Nesocotirea acestei incapacităţi speciale atrage nulitatea relativă a legatului. Dacă testatorul a decedat din cauza bolii, termenul de prescripţie a acţiunii în nulitate relativă curge de la data la care moştenitorii au luat cunoştinţă de existenţa legatului [art. 990 alin. (4) NCC], iar dacă testatorul s-a restabilit, legatul devine valabil [art. 990 alin. (5) NCC].

Constituie incapacităţi speciale în materia legatelor, potrivit dispoziţiilor art. 991 NCC, următoarele:

a) incapacitatea de a primi a notarului public care a autentificat testamentul;

b) incapacitatea de a primi a interpretului care a participat la procedura de autentificare a testamentului;

c) incapacitatea de a primi a martorilor care-l asistă pe testator cu ocazia autentificării testamentului, respectiv a martorilor care trebuie să semneze testamentele privilegiate;

d) incapacitatea de a primi a agenţilor instrumentatori ai testamentelor privilegiate (funcţionarul competent al autorităţii civile locale, în caz de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepţionale; comandantul navei sau aeronavei sau cel care îl înlocuieşte pe acesta; comandantul unităţii militare sau cel care îl înlocuieşte pe acesta; directorul, medicul şef al instituţiei sanitare, medicul şef al serviciului sau medicul de gardă);

e) incapacitatea de a primi a persoanelor care au acordat în mod legal asistenţă juridică la redactarea testamentului.

Nerespectarea acestor incapacităţi atrage, de asemenea, sancţiunea nulităţii relative.

Din analiza dispoziţiilor noului Cod civil în materia capacităţii de a dispune, respectiv de a primi prin testament, rezultă faptul că acest act normativ nu a preluat dispoziţiile Codului civil de la 1864, potrivit cărora minorul care a împlinit vârsta de 16 ani poate dispune prin testament numai de jumătate din bunurile sale. Considerăm că opţiunea legiuitorului de a renunţa la această incapacitate este justă, asigurând astfel o reală protecţie intereselor minorului.

De asemenea, constatăm faptul că noul Cod civil reglementează unele incapacităţi speciale în materia legatului. Apreciem ca fiind deosebit de utilă reţinerea de către noua reglementare în materie succesorală a acestor incapacităţi, cu aplicaţie exclusivă în materia legatelor. Reţinând aceste incapacităţi, noul Cod civil dă dovadă de consecvenţă, armonizând perfect dispoziţiile sale incidente în materia capacităţii, cu cele care au aplicaţie în materia testamentelor privilegiate.

Apreciem că, şi în lumina noului Cod civil, ar putea fi realizată distincţia între incapacităţi de folosinţă (absolute şi relative) şi incapacităţi de exerciţiu, această clasificare prezentând, în principal, utilitate teoretică.

6.1.3. Simulaţia în materia incapacităţilor speciale de a primi

Dispoziţia testamentară va fi anulabilă chiar dacă testatorul, în scopul de a face inaplicabile dispoziţiile legale care instituie incapacităţi de a primi prin testament, recurge la interpunerea de persoane, gratificând o alta persoană (capabilă), în sarcina căreia instituie obligaţia de a restitui legatul persoanei incapabile.

Fraudarea legii în astfel de cazuri trebuie dovedită. Pentru a atenua dificultatea realizării acestei dovezi, legiuitorul [în art. 992 alin. (1) NCC] a instituit prezumţia relativă potrivit căreia sunt persoane interpuse: ascendenţii, descendenţii şi soţul persoanei incapabile de a primi prin testament, precum şi ascendenţii şi descendenţii soţului acestei persoane. In consecinţă, aceste persoane devin incapabile de a primi, iar dispoziţiile testamentare făcute în favoarea lor sunt anulabile.

Noul Cod civil, prin dispoziţiile mai sus menţionate, consacră noutăţi cu privire la simulaţie în materia testamentului. Astfel, Legea nr. 287/2009, pe de o parte, transformă prezumţia cu privire la persoanele interpuse într-o prezumţie relativă, iar, pe de altă parte, extinde sfera persoanele vizate de aceasta. Apoi, noul Cod civil arată că sancţiunea aplicabilă în cazul simulaţiei este nulitatea relativă, in ceea ce ne priveşte, considerăm că şi aceste noutăţi prezintă caracter util şi just.

6.2. Consimţământul

Potrivit dispoziţiilor art. 1038 alin. (1) NCC, „*Testamentul este valabil numai dacă dispunătorul a avut discernământ şi consimţământul său nu a fost viciat*".

Aceste dispoziţii legale trebuie coroborate însă cu cele ale art. 1204-1224 care reglementează valabilitatea consimţământului în materia contractului.

Drept urmare, consimţământul testatorului trebuie să fie serios, liber şi exprimat în cunoştinţă de cauză.

În principiu, în materie testamentară, consimţământul testatorului poate fi viciat prin eroare, doi sau violenţă, leziunea neputând fi întâlnită în această materie.

Eroarea poate atrage vicierea consimţământului şi anulabilitatea testamentului, numai în măsura în care, la momentul redactării testamentului, testatorul s-a aflat într-o eroare

esenţială [art. 1207 alin. (1) NCC]. Eroarea este esenţială şi poate atrage anularea testamentului în următoarele ipoteze:

- poartă asupra identităţii legatarului sau asupra calităţilor sale esenţiale, în absenţa cărora testatorul nu l-ar fi gratificat (testatorul a considerat că legatarul este copilul său din afara căsătoriei);

- poartă asupra motivului determinant al testamentului (testatorul nu a ştiut că are rude de sânge; dacă testatorul ar fi cunoscut despre existenţa unor rude de sânge, acesta nu ar fi instituit legatari).

Asemănător anterioarei reglementări în materie civilă, noul Cod civil nu prevede că pentru această din urmă cauză intervine nulitatea contractului, in cazul testamentului însă, care este un act juridic unilateral, se impune intervenţia nulităţii acestuia pentru un astfel de motiv[1].

Teoretic, testamentul poate fi anulat pentru vicierea consimţământului testatorului prin violenţă, fizică sau morală, în practică însă, o asemenea ipoteză nu este întâlnită, întrucât testatorul, al cărui consimţământ a fost viciat prin violenţă, are posibilitatea ca ulterior să revoce un astfel de testament.

Cel mai frecvent, în materie testamentară este întâlnit dolul. În art. 1038 alin. (2), noul Cod civil arată că „*Dolul poate atrage anularea testamentului, chiar dacă manoperele dolosive nu au fost săvârşite de beneficiarul dispoziţiilor testamentare şi nici nu au fost cunoscute de către acesta*".

Şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, putem aprecia că dolul prezintă în materie testamentară unele particularităţi, reprezentate de captaţie şi sugestie. Vicierea consimţământului prin doi constă în utilizarea de către legatar (sau de către reprezentantul, prepusul sau gerantul afacerilor legatarului) a unor manopere viclene pentru a câştiga încrederea testatorului şi pentru a-l determina să dispună în sensul în care nu ar fi făcut-o din proprie iniţiativă[2].

Este dificil de realizat o distincţie netă între cele două forme ale dolului, în materie testamentară, întrucât acestea se întrepătrund atât din punctul de vedere al activităţilor folosite, cât şi al scopului urmărit.

In esenţă, captaţia constă în folosirea de către o persoană a unor mano¬pere dolosive şi a unor mijloace frauduloase directe şi brutale (precum: sechestrarea dispunătorului,

[1] I. Adam, A. Rusu, op. cit., p. 163.
[2] M. Eliescu, op. cit., p. 178-179; St. Cărpenaru, op. cit., p. 430; Fr. Deak, op. cit., p. 171.

interceptarea corespondenţei acestuia, îndepărtarea rudelor şi a prietenilor etc.), în scopul de a câştiga încrederea dispunătorului, înşelându-i buna-credinţă şi determinându-l să o gratifice prin testament.

Sugestia însă constă în folosirea unor mijloace indirecte şi cu caracter ascuns, insidios, rafinat (precum: şiretenii, afirmaţii mincinoase la adresa diferiţilor moştenitori legali, specularea anumitor concepţii sau sentimente ale testatorului), în scopul de a sădi în mintea testatorului ideea de a face o liberalitate, pe care altfel nu ar fi fâcut-o.

Sugestia şi captaţia atrag anularea testamentului numai în măsura în care au alterat consimţământul testatorului, în sensul că, fără exercitarea lor, acesta nu ar fi făcut o liberalitate. Aşadar, prin ele însele, captaţia şi sugestia nu constituie cauze de anulare a testamentului. Afecţiunea simulată faţă de testator sau prestarea interesată a unor servicii sau îngrijiri nu atrag nulitatea testamentului, dacă nu l-au determinat pe testator să facă o liberalitate. Nu trebuie confundate manoperele dolosive, cu adevăratele manifestări de compasiune şi de întrajutorare firească între oameni, care nu sunt rezultatul unei intenţii frauduloase de captaţie şi sugestie.

În concluzie, pentru a fi în prezenţa dolului, în materie testamentară, trebuie îndeplinite în mod cumulativ următoarele condiţii[1]:

a) utilizarea unor manopere şi mijloace viclene, frauduloase;

b) intenţia de a induce în eroare cu rea-credinţă pe testator;

c) manoperele frauduloase să aibă ca rezultat alterarea voinţei testatorului, acesta dispunând în sensul în care nu ar fi făcut-o din proprie iniţiativă.

Întrucât testamentul este un act unilateral, nu trebuie îndeplinită, în această materie, condiţia ca dolul să provină de la cealaltă parte, acesta putând proveni de la orice persoană.

Aprecierea notarului inserată în testamentul autentic, potrivit căreia consimţământul testatorului nu a fost viciat la momentul întocmirii actului de ultimă voinţă, face dovadă numai până la proba contrară, putând fi combătută prin orice mijloc de probă.

În materia testamentului cu conţinut complex, cuprinzând mai multe acte juridice de sine-stătătoare, putem întâlni un consimţământ viciat numai parţial, astfel încât unele dispoziţii testamentare să fie anulate pentru vicierea consimţământului, iar altele să fie perfect valabile. Spre deosebire de vicierea consimţământului, lipsa acestuia atrage nulitatea totală a

[1] Fr. Deak, op. cit., p. 171; I. Adam, A. Rusu, op. cit., p. 165.

testamentului, întrucât este de neconceput ca discernământul să existe cu privire la anumite dispoziţii testamentare, iar cu privire la altele să lipsească.

Aşadar, în materia testamentului având un conţinut complex, instanţa de judecată are de îndeplinit o operaţiune foarte complicată, aceea de a stabili, pe lângă existetiţa viciului de consimţământ, şi influenţa acestuia asupra conţinutului actului de ultimă voinţă.

În cazul vicierii consimţământului testatorului, va interveni sancţiunea nulităţii relative. Acţiunea în nulitate relativă trebuie exercitată în termenul general de prescripţie.

6.3. Obiectul

Pentru a fi valabil, obiectul testamentului trebuie să fie, sub sancţiunea nulităţii absolute, determinat sau cel puţin determinabil şi licit. Obiectul este ilicit atunci când este prohibit de lege sau contravine ordinii publice ori bunelor moravuri [art. 1225 alin. (2) şi (3) NCC].

Valabilitatea obiectului testamentului trebuie apreciată, raportat la momentul deschiderii moştenirii, pentru că la acest moment actul de ultimă voinţă al defunctului îşi produce efectele. Aşadar, în practică poate fi întâlnită situaţia ca un legat, al cărui obiect nu se afla la momentul întocmirii testamentului în circuitul civil, să producă efecte juridice, întrucât obiectul său se afla la data deschiderii moştenirii în comerţ (art. 1227 NCC).

În cazul testamentului cu conţinut complex, trebuie examinate condiţiile de valabilitate a obiectului, separat, pentru fiecare act juridic cuprins în testament. Aşadar, ca şi în cazul vicierii consimţământului, putem întâlni, în cuprinsul aceluiaşi testament, dispoziţii al căror obiect să fie valabil şi dispoziţii nule pentru nevalabilitatea obiectului.

Obiectul legatului trebuie să fie în circuitul civil (art. 1229 NCC). El poate fi reprezentat şi de un bun viitor, mai puţin de o moştenire nedeschisă (art. 956 NCC). Potrivit dispoziţiilor art. 1064 NCC, este valabil, de asemenea, legatul cu titlu particular al bunului altuia, dacă testatorul a dispus în cunoştinţă de cauză.

6.4. Cauza (scopul)

Cauza testamentului reprezintă motivul care-l determină pe testator să întocmească testamentul (art. 1235 NCC). Pentru a fi valabilă, cauza testamentului trebuie să existe, să fie

licită şi morală. Cauza este ilicită când este contrară legii şi ordinii publice şi este imorală, când este contrară bunelor moravuri (art. 1236 NCC).

Lipsa cauzei atrage nulitatea relativă a testamentului, iar cauza ilicită sau imorală atrage nulitatea absolută a testamentului (art. 1238 NCC).

Valabilitatea cauzei trebuie apreciată la momentul deschiderii moştenirii şi trebuie analizată separat, pentru fiecare act al testamentului complex.

Cauza testamentului este valabilă, dacă este întemeiată pe voinţa testatorului de a gratifica, fără să urmărească obţinerea unui echivalent în schimb.

Interesează şi în materie testamentară, ca şi în materia contractelor, nu numai cauza imediată - *causa proxima* (abstractă şi invariabilă, constând în *animus testandi*), ci şi cauza mediată - *causa remota* (concretă şi variabilă de la caz la caz, reprezentată de motivul care 1-a determinat pe testator să dispună prin legat).

Imoralitatea cauzei este invocată în practică, cu precădere, în cazul legatului făcut în favoarea concubinului. Literatura de specialitate[1] şi practica judecătorească[2] au apreciat că are cauză imorală, fiind aşadar nul, numai legatul făcut pentru a determina începerea sau continuarea relaţiilor de concubinaj sau pentru a remunera întreţinerea relaţiilor sexuale. Aşadar, concubinajul nu constituie, în sine, o cauză de nulitate a testamentului.

Nevalabilitatea cauzei trebuie dovedită prin orice mijloc de probă de către cel care o invocă, valabilitatea cauzei fiind prezumată până la proba contrară.

6.5. Forma

6.5.1. Consideraţii generale asupra formei testamentului

Potrivit dispoziţiilor art. 1034 NCC, testamentul este un act solemn, nerespectarea acestei exigenţe atrăgând nulitatea absolută a liberalităţii *mortis causa*. Aşadar, forma testamentului este cerută *ad validitatem* şi nu *ad probationem*. Instituirea acestei exigenţe de formă constituie o măsură de protecţie a testatorului, a cărui voinţă trebuie să fie întotdeauna liberă.

Formalismul instituit de legiuitor în materie testamentară, fiind considerat excesiv, a fost deseori criticat[3]. S-a arătat că solemnitatea testa¬mentului nu împiedică vicierea

[1] C Homangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 715; M. Eliescu, op. cit, p. 185; Fr. Deak, op. cit., p. 174.
[2] Tribunalul Suprem, secţia civila, decizia nr. 144/1983, în „Revista română de drept" nr. 2/1984, p. 104.
[3] A se vedea I. Adam, A. Rusu, op. cit., p. 182.

consimţământului testatorului prin doi, în schimb atrage frecvent nulitatea pentru vicii de formă. Ar părea, aşadar, că formalismul instituit în materie testamentară ar fi inutil. Neîmpărtăşind acest punct de vedere, care exprimă de altfel adevăr, apreciem că legiuitorul a fost exigent în materia actului de ultimă voinţă a testatorului, exclusiv în scopul protejării voinţei acestuia.

De altfel, legiuitorul ar fi putut fi mai exigent, aşa cum a făcut-o cu forma altor acte juridice, precum cea a donaţiei, care poate fi realizată numai într-o singură modalitate. Spre deosebire de aceasta, testamentul cunoaşte mai multe forme, testatorul având posibilitatea de a alege între acestea. Considerăm, de asemenea, că este necesară, cel puţin în cazul testamentelor ordinare şi privilegiate, menţinerea solemnităţii.

Legea nr. 287/2009 reglementează trei categorii de testamente:

a) testamente ordinare: testamentul olograf şi testamentul autentic (art. 1040NCC);

b) testamente privilegiate: testamentul întocmit în timp de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepţionale; testamentul întocmit la bordul unei nave sau aeronave; testamentul militarilor; testamentul întocmit de persoana internată într-o instituţie sanitară;

c) testamentul sumelor şi valorilor depozitate.

Toate aceste forme testamentare trebuie să îmbrace forma solemnă, nu neapărat forma autentică. Dintre toate formele testamentare, reglementate de noul Cod civil, numai testamentul autentic trebuie să fie autentificat în condiţiile legii, celelalte categorii trebuind să îndeplinească forma solemnă, alta decât cea autentică. Solemnitatea nu trebuie confundată, aşadar, cu autenticitatea. Solemnitatea este mai vastă decât autenticitatea, pe care o încorporează, şi constă în îndeplinirea unor condiţii de formă şi nu neapărat în autentificarea actului de către un funcţionar competent. Autenticitatea reprezintă, aşadar, numai o modalitate de realizare a solemnităţii, alături de aceasta existând şi altele.

6.5.2. Condiţiile generale de formă

Asemănător Codului civil de la 1864, noul Cod civil consacră două condiţii de formă, comune tuturor testamentelor: forma scrisă şi interdicţia testamentului reciproc.

a) Forma scrisă

Numai testamentul scris produce efecte în sistemul nostru de drept, testamentul oral fiind nul. Forma scrisă a testamentului nu poate fi înlocuită cu înregistrarea pe peliculă sau pe bandă magnetică ori cu alte asemenea procedee moderne, care pot ascunde o fraudă.

Nici forţa majoră, nici imposibilitatea fizică a testatorului nu înlătură exigenţa formei scrise a testamentului.

Lipsa formei scrise atrage nulitatea absolută a testamentului, aceasta putând fî invocată de orice persoană interesată şi oricând.

b) Interzicerea testamentului reciproc

Potrivit dispoziţiilor art. 1036 NCC, „*Sub sancţiunea nulităţii absolute, două sau mai multe persoane nu pot dispune, prin acelaşi testament, una în favoarea celeilalte sau în favoarea unui terţ*". Prin această interdicţie, se urmăreşte garantarea caracterului personal, unilateral şi revocabil al testamentului.

Remarcăm astfel faptul că noul Cod civil denumeşte testamentul prin care două sau mai multe persoane dispun una în favoarea celeilalte sau ambele, în favoarea unui terţ, „testament reciproc". Aşadar, Legea nr. 287/2009 renunţă la denumirea de „testament conjunctiv", folosită de Codul civil de la 1864.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că niciuna dintre cele două denumiri (testament conjunctiv şi testament reciproc) nu acoperă conţinutul testamentului în discuţie. Astfel, testamentul reciproc acoperă numai ipoteza în care două persoane dispun, prin acelaşi act, una în favoarea celeilalte, iar testamentul conjunctiv acoperă ipoteza în care două persoane dispun, prin acelaşi act, în favoarea unui terţ. în opinia noastră, mult mai potrivit ar fi fost ca legiuitorul să denumească cea de-a doua condiţie generală de formă a testamentului „interdicţia actului separat".

Precizăm că noul Cod civil reglementează, în cuprinsul articolului 1065, legatul conjunctiv, desemnând prin acest tip de legat acea dispoziţie testamentară prin care testatorul lasă, prin acelaşi testament, un bun mai multor legatari cu titlu particular, fără a preciza partea fiecăruia.

Şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, putem aprecia că testamentul nu este reciproc, dacă două sau mai multe persoane testează pe ace¬eaşi coală de hârtie, dacă manifestările de voinţă sunt distincte, valabile în sine şi semnate separat, exprimând fiecare voinţa unei singure persoane. Aşadar, testamentul este reciproc, numai dacă este opera comună

a două sau mai multor persoane, dispoziţiile fiind contopite în acelaşi context. Sunt valabile însă testamentele separate care conţin dispoziţii reciproce şi interdependente. De asemenea, este valabil testamentul unuia dintre soţi, chiar dacă a fost semnat şi de către celălalt soţ[1].

Orice formă testamentară, reglementată de noul Cod civil, trebuie să îndeplinească aceste condiţii generale de formă, în plus însă, fiecare modalitate de a testa în parte trebuie să îndeplinească şi unele condiţii speciale de formă, a căror problematică va fi analizată în secţiunea a 2-a a prezentului capitol.

6.5.3. Sancţiunea nerespectării condiţiilor de formă

Nerespectarea condiţiilor de formă (generale sau speciale) atrage sancţiunea nulităţii absolute. Totuşi, în anumite situaţii, care vor fi prezentate la punctul următor, rigoarea acestei sancţiuni este atenuată sau chiar înlăturată.

6.5.4. Limitări ale efectelor nulităţii absolute în cazul nerespec tării .condiţiilor de formă ale testamentului şi derogări de la dreptul comun

a) confirmarea testamentului de către moştenitorii universali ori cu titlu universal ai testatorului atrage renunţarea la dreptul de a opune viciile de formă sau orice alte motive de nulitate, fără ca prin această renunţare să se prejudicieze drepturile terţilor (art. 1010 NCC)[2].

Aşadar, testamentul care nu respectă condiţiile esenţiale de validitate, creează în sarcina succesorului o obligaţie naturală, ce nu poate fi impusă pe cale de constrângere, dar care poate fi executată sau confirmată de bunăvoie şi în deplină cunoştinţă de cauză, constituind o plată valabilă, însă nesupusă repetiţiunii.

b) sancţiunea nulităţii pentru vicii de formă nu vizează acele dispoziţii testamentare, care pot fi realizate şi într-o altă formă. Spre exemplu, recunoaşterea unui copil din afara căsătoriei, printr-un testament autentic, dar reciproc, produce efecte juridice. Recunoaşterea copilului poate fi realizată, potrivit dispoziţiilor art. 416 NCC, prin declaraţie la serviciul de stare civilă, printr-un înscris autentic sau prin testament. Aşadar, dacă recunoaşterea copilului s-a realizat printr-un testament autentic, dar reciproc, aceasta produce

[1] Fr Deak, op. cit., p. 176-177.

[2] Această dispoziţie a fost preluată din Codul civil francez (art. 1339-1340) şi îşi găseşte explicaţia în faptul ca este sancţionat cu nulitatea absolută actul confirmativ al donaţiei informe făcut de donatorul în viaţă, deoarece acesta are posibilitatea refacerii donaţiei în forma prevăzută de lege. Odată cu decesul său, acest lucru nemaifiind posibil, moştenitorii săi au dreptul „să repare" viciul donaţiei prin confirmare. A se vedea Uniunea Naţională a Notarilor Publici din România, op. cit, p. 364.

efecte juridice întrucât ar fi putut fi realizată şi printr-un înscris autentic. Operează aşadar, cât priveşte recunoaşterea copilului, conversiunea testamentului autentic, nul pentru nerespectarea interdicţiei testamentului reciproc, în înscris autentic de recunoaştere a filiaţiei.

De asemenea, revocarea unui testament printr-unul ulterior autentic, dar nul pentru că nu respectă forma actului separat, produce efecte juridice (art. 1051 NCC care face referire numai la caracterul autentic al actului de revocare).

c) testamentul autentic, nul pentru vicii de formă (spre exemplu, a fost autentificat de către un funcţionar necompetent), este valabil ca altă forma testamentară, dacă îndeplineşte condiţiile prevăzute de lege pentru aceasta (art. 1050 NCC).

d) nulitatea absolută intervine, în cazul testamentelor care nu respectă exigenţele de formă reglementate de lege lata şi care au fost încheiate de către cetăţenii români pe teritoriul ţării noastre. Dimpotrivă, dacă testamentele sunt realizate de cetăţenii români sub imperiul altor legi sau în afara teritoriului ţării noastre, regulile de formă ale acestora vor fi apreciate diferit. Astfel:

- din punct de vedere temporal, este aplicabil în dreptul intern *principiul tempus regit actum*, potrivit căruia validitatea testamentului (şi sub aspect formal) se apreciază după legea în vigoare la momentul întocmirii;

- din punct de vedere spaţial, testamentul întocmit, modificat sau revocat de cetăţeanul român în străinătate, este valabil dacă respectă condiţiile de formă aplicabile, fie la data când a fost întocmit, modificat sau revocat, fie la data decesului testatorului şi consacrate de către una dintre următoarele legi (art. 2635 NCC):

- legea naţională a testatorului;
- legea domiciliului testatorului;
- legea locului unde actul a fost întocmit, modificat sau revocat;
- legea situaţiei imobilului care formează obiectul testamentului;
- legea instanţei sau a organului care îndeplineşte procedura de transmitere a bunurilor moştenite.

e) cu privire la calificarea condiţiei actului separat, în literatura de specialitate au fost formulate două teorii.

Potrivit uneia dintre acestea, la care achiesăm şi noi, interdicţia testamentului reciproc constituie o condiţie de formă, nerespectarea ei atrăgând aplicarea sancţiunii nulităţii

absolute[1]. Această sancţiune devine inaplicabilă în cazul testamentului făcut de cetăţeanul român într-o ţară a cărei legislaţie nu interzice testamentul comun,

A fost formulată însă şi opinia potrivit căreia interdicţia testamentului reciproc constituie o condiţie de fond, astfel încât testamentul comun nu poate produce efecte, nici măcar în ipoteza realizării acestuia de către cetăţeanul român într-o ţară a cărei legislaţie nu-l interzice[2].

§7. Inventarul noutăţilor

Cu privire la aspectele generale pe care le comportă testamentul, am identificat, în principal, următoarele elemente de noutate:

- spre deosebire de Codul civil în vigoare, noul Cod civil defineşte testamentul de o manieră completă şi corespunzătoare, făcând referire la principalele sale caractere juridice şi circumscriindu-i corespunzător conţinutul;
- cât priveşte capacitatea de a dispune şi de a primi prin testament, Legea nr. 287/2009, cu titlu de noutate, reglementează posibilitatea ca instanţa de tutelă să-i confere minorului care a împlinit vârsta de 16 ani capacitate de exerciţiu anticipată;
- în plus faţă de Codul civil de la 1864, noul Cod civil consacră câteva incapacităţi speciale de a primi prin testament, armonizându-şi astfel dispoziţiile incidente în materia formelor testamentare (privilegiate), cu cele aplicabile în materia capacităţii succesorale;
- spre deosebire de Codul civil de la 1864, noul Cod civil nu mai reglementează capacitatea parţială de a dispune prin testament a minorului care a împlinit vârsta de 16 ani;
- cu privire la aplicabilitatea simulaţiei în materie testamentară, pe de o parte, noul Cod civil transformă prezumţia absolută cu privire la persoanele interpuse, din reglementarea anterioară, într-o prezumţie relativă, iar, pe de altă parte, extinde sfera persoanele vizate de aceasta. De asemenea, noul Cod civil inovează şi sub aspectul sancţiunii aplicabile în caz de simulaţie, aceasta fiind nulitatea relativă;
- cu privire la forma testamentului, noul Cod civil reglementează testamentul reciproc, ca echivalent al testamentului conjunctiv din vechea reglementare, în plus, noul Cod

[1] A se vedea: M.B. Cantacuzino, op. cit. p. 364; M. Eliescu, op. cit., p. 432; D. Macovei, op. cit, p. 74; E. Safta-Romano, op. cit., p. 180-182.
[2] A se vedea C. Hamangiu, 1. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 822-823.

civil reglementează legatul conjunctiv. De asemenea, noul Cod civil renunţă la testamentul mistic, formă testamentară reglementată de Codul civil de Ia 1864 şi conferă importanţă unor noi forme de testamente privilegiate, reglementându-le;

- noul Cod civil conţine dispoziţii speciale cu privire la proba testamentului;
- noul Cod civil consacră două reguli speciale de interpretare a testamentului.

Secţiunea a 2-a. Formele testamentului

§1. Consideraţii generale asupra formelor testamentului

Aşa cum am arătat, în lumina dispoziţiilor Legii nr. 287/2009, testatorul are posibilitatea de a alege între următoarele forme testamentare:

a) testamentele ordinare, reprezentate de testamentul olograf şi de testamentul autentic;

b) testamentele privilegiate, reprezentate de: testamentul făcut în timp de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepţionale; testamentul făcut la bordul unei nave sau aeronave; testamentul militarilor; testamentul făcut de o persoană internată într-o instituţie sanitară;

c) testamentul sumelor şi valorilor depozitate.

Constatăm aşadar că noua reglementare în materie civilă renunţă, în mod just de altfel, la cea mai puţin uzitată formă testamentară ordinară, reglementată de Codul civil de la 1864 - testamentul mistic[1]. Opţiunea legiuitorului este justificată, considerăm noi, de faptul că destinatarii legii civile au apelat mult prea rar la această formă testamentară, căzută, în prezent, în desuetudine. Cât priveşte testamentele privilegiate însă, Legea nr. 287/2009 păstrează cele trei forme consacrate de Codul civil de la 1864, cărora le lărgeşte aria de cuprindere şi chiar mai adaugă una, cu totul nouă - testamentul făcut de o persoană internată într-o instituţie sanitară, în ceea ce ne priveşte, considerăm că este întrutotul utilă reţinerea acestei forme testamentare.

Noul Cod civil însă nu mai reglementează, în categoria altor forme testamentare, testamentul făcut de cetăţeanul român în străinătate, acesta constituind obiect de reglementare

[1] Pentru problematica acestei forme testamentare, a se vedea I. Genoiu, Drept succesoral, op. cit., p. 125-127; D. Văduva, op. cit., p. 98-100.

pentru normele dreptului internaţional privat, şi reţine numai testamentul sumelor şi valorilor depozitate, ca echivalent al clauzei CEC, din reglementarea de la 1864.

§2. Testamentele ordinare

2.1. Testamentul olograf

2.1.1. Noţiunea testamentului olograf şi reglementarea legală a acestuia

Potrivit dispoziţiilor art. 1041 NCC, „*Sub sancţiunea nulităţii absolute, testamentul olograf trebuie scris în întregime, datat şi semnat de mâna testatorului*". Comparând definiţia dată testamentului olograf de către noul Cod civil, cu cea conţinută de art. 859 din Codul civil de la 1864, nu identificăm nicio diferenţă.

Drept urmare, putem aprecia că testamentul olograf este creaţia exclusivă şi personală a testatorului. Pentru a produce efecte juridice, testamentul olograf, constituind de altfel un înscris sub semnătură privată, trebuie să îndeplinească, în mod cumulativ, trei condiţii (speciale) de formă, care atrag calificarea acestuia ca act solemn. Aceste condiţii sunt următoarele:

- testamentul să fie scris în întregime de mâna testatorului;
- testamentul să fie datat de testator;
- testamentul să fie semnat de testator.

Absenţa uneia dintre aceste condiţii atrage nulitatea absolută a actului de ultimă voinţă. Spre exemplu, testamentul allograf (scris de altul) sau de către testator, dar cu mijloace mecanice, şi semnat în faţa martorilor, nu este valabil ca testament olograf. Eventual, dacă acest înscris îndeplineşte condiţiile testamentului autentic, poate fi valabil sub această formă, întrucât art. 1050 NCC permite conversiunea formei testamentare.

Din analiza dispoziţiilor menţionate ale noului Cod civil, rezultă că acesta preia în totalitate definiţia testamentului olograf din Codul civil de la 1864, reţinând, în ceea ce priveşte această formă testamentară, aceleaşi condiţii speciale de formă.

2.1.2. Avantajele si inconvenientele testamentului olograf

Ca şi în reglementarea de la 1864, testamentul olograf prezintă, şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, atât avantaje, cât şi dezavantaje, substanţa acestora fiind identică[1]. Astfel, testamentul olograf prezintă următoarele avantaje:

- poate fi făcut de orice persoană care ştie să scrie;
- realizarea lui nu presupune cheltuieli;
- poate fi făcut oriunde, oricând şi doar de către testator, fără ajutorul altei persoane şi fără a fi nevoie de prezenţa vreunui martor;
- asigură secretul deplin al dispoziţiilor de ultimă voinţă;
- poate fi uşor revocat de către testator, prin distrugere voluntară.

Testamentul olograf prezintă însă şi inconveniente, precum:

- poate fi uşor dosit sau distrus după moartea testatorului sau chiar în timpul vieţii acestuia, dar fără ştirea lui;
- poate fi uşor falsificat;
- voinţa testatorului poate fi uşor viciată prin doi;
- poate fi contestat mai uşor decât celelalte forme testamentare;
- poate conţine dispoziţii redactate defectuos, ridicând astfel probleme de interpretare.

Unele dintre inconvenientele pe care le prezintă testamentul olograf pot fi înlăturate însă prin întocmirea acestuia în mai multe exemplare sau prin predarea lui unei persoane de încredere sau unui notar public. Prin simplul fapt al încredinţării testamentului, scris, semnat şi datat de către testator, unui notar public, acesta nu se transformă în testament autentic,

2.1.3. Condiţiile speciale de formă ale testamentului olograf

Potrivit dispoziţiilor noului Cod civil, pentru a fi în prezenţa testamentului olograf, trebuie îndeplinite, sub sancţiunea nulităţii absolute, următoarele condiţii de solemnitate, cerute *ad validitatem*, a căror problematică nu comportă nicio noutate, în raport cu reglementarea de la 1864:

A) Testamentul trebuie să fie scris în întregime de mâna testatorului.

---

[1] Pentru problematica avantajelor şi dezavantajelor pe care le comportă testamentul olograf, a se vedea, cu titlu exemplificativ: M. Eliescu, op. cit., p. 206; C. Hamangiu. l. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 513-514; Fr. Deak, op. cit., p. 184-185; L Stănciulescu, op. cit, p. 440-441.

Dacă actul este scris de un terţ sau este scris de testator cu mijloace mecanice, nu suntem în prezenţa testamentului olograf, chiar dacă acesta este datat şi semnat de către testator. Testatorul poate scrie testamentul olograf în orice limbă (chiar şi în limba latină, care este o limbă moartă) pe care o cunoaşte, pe orice suport (hârtie, pânză, lemn, piatră, sticlă, material plastic etc.) şi cu orice instrument (creion, pix, stilou, cretă, vopsea, cărbune etc.), cu orice fel de scriere (caractere de mână sau de tipar, caractere stenografiate sau alfabetul special al orbilor). Testamentul olograf este valabil, chiar dacă este scris pe mai multe suporturi materiale (mai multe foi de hârtie, spre exemplu), în măsura în care există o legătură materială sau cel puţin intelectuală între acestea şi, de asemenea, chiar dacă este scris în mai multe etape.

Valabilitatea testamentului olograf nu este condiţionată de folosirea unor formule sacramentale. De asemenea, validitatea acestui tip de testament nu este afectată, în principiu, de modificările, adăugirile, ştersăturile sau intercalările făcute de testator, la momentul redactării sau ulterior acestui moment, dacă acestea reprezintă simple corecturi sau interpretări, chiar dacă nu sunt datate şi semnate separat. Dimpotrivă, dacă intervenţia testatorului prezintă noutate faţă de dispoziţiile testamentare iniţiale sau elimină ori modifică conţinutul iniţial al testamentului, aceasta va produce efecte juridice, constituind un nou testament (denumit în practică codicil), numai dacă au fost scrise, datate şi semnate de către testator[1].

Testatorul poate fi asistat, dar exclusiv din punct de vedere tehnic, de o terţă persoană (avocat, prieten, rudă etc.), la redactarea testamentului olograf. Rolul terţei persoane trebuie să fie exclusiv acela de a oferi un model de testament sau de a contribui la formularea clară a dispoziţiilor de ultimă voinţă a testatorului[2]. Pentru a produce efecte juridice un astfel de testament, este necesar ca voinţa autorului să fie absolut liberă.

Dacă testamentul cuprinde o scriere străină, trebuie să distingem între două ipoteze:

a) scrierea străină nu are legătură cu dispoziţiile testamentului, caz în care actul de ultimă voinţă a testatorului este valabil, independent de faptul că testatorul a avut sau nu cunoştinţă despre aceasta şi independent de momentul realizării acesteia;

b) scrierea străină are legătură cu dispoziţiile testamentului şi testatorul a avut cunoştinţă despre aceasta, caz în care actul *mortis causa* este nul; dacă testatorul nu a cunoscut

[1] A se vedea: M. Eliescu, op. cit., p. 209; C. Hamangiu, L Rosetti-Bălănescu, A. Băicoianu, op. cit., p. 836-837.
[2] A se vedea: M. Eliescu, op. cit., p. 208; Fr. Deak, op. cit., p. 186.

despre scrierea străină, care are legătură cu dispoziţiile testamentare, actul său de ultimă voinţă este valabil, în forma de el concepută.

B) Testamentul trebuie să fie datat de testator,

În funcţie de data testamentului olograf, pot fi stabilite elemente de importanţă majoră pentru validitatea acestuia. Astfel, data testamentului olograf prezintă importanţă sub următoarele aspecte:

a) în funcţie de dată, se poate stabili dacă testatorul a avut sau nu capacitatea de a testa;

b) în cazul pluralităţii de testamente succesive, cu dispoziţii contrare sau incompatibile, se poate stabili care a fost ultima voinţă a testatorului, aceasta revocându-le pe cele care au precedat-o;

c) în funcţie de dată, pot fi stabilite împrejurările întocmirii testamentului, care pot atrage nulitatea acestuia (spre exemplu, existenţa posibilităţii vicierii consimţământului testatorului).

Data poate fi plasată oriunde, la începutul, în cuprinsul sau la sfârşitul testamentului, fiind important să rezulte că ea se referă la întregul act. De asemenea, este necesar ca datarea să fie făcută de mâna testatorului. Datarea se poate face prin indicarea, în cifre sau în litere, a zilei, lunii şi anului în care testamentul a fost întocmit sau se poate face prin indicarea unui eveniment (precum, ziua de Sf. Ion 2015). Nu este necesară, pentru validitatea testamentului olograf, indicarea orei sau locului întocmirii acestuia.

Lipsa datei atrage, potrivit dispoziţiilor art. 1041 NCC, nulitatea absolută a testamentului, în lumina dispoziţiilor Codului civil de la 1864, literatura de specialitate[1] şi practica judecătorească au considerat că data nu prezintă, în cadrul testamentului olograf, aceeaşi importanţă ca şi scrierea şi semnătura. Drept urmare, acestea au atenuat considerabil rigoarea sancţiunii aplicabile pentru lipsa datei, admiţând, după caz, stabilirea, întregirea sau rectificarea acesteia, cu ajutorul unor elemente intrinseci sau extrinseci actului mortis causa.

In ceea ce ne priveşte, considerăm că, faţă de dispoziţiile exprese şi imperative ale an. 1041 NCC, potrivit cărora „Sub *sancţiunea nulităţii absolute, testamentul olograf trebuie ... datat ... de mâna testatorului*", absenţa datei testamentului olograf, indiferent de cauză, nu poate fi remediată. Apreciem Insă că, sub condiţia de a nu fi afectate celelalte

[1] A se vedea M.B. Cantacuzino, op. cit., p. 365.

elemente, poate fi completat, respectiv rectificat un element al datei testamentului (ziua, luna sau anul), dacă această insuficienţă se datorează unei erori involuntare a testatorului. Dimpotrivă însă, în ipoteza în care data este falsă şi aceasta s-a realizat intenţionat de către testator, actul său de ultimă voinţă este nul absolut.

C) Testamentul trebuie să fie semnat de testator.

Testamentul olograf trebuie semnat de mâna testatorului. Prin semnarea testamentului, testatorul atestă că dispoziţiile acestuia reprezintă voinţa sa.

Semnătura efectuată de testator „de mână" trebuie să permită identificarea acestuia. Nu este considerată semnătură, ştampila, sigiliul sau parafa testatorului sau semnătura prin punere de deget. In toate aceste cazuri, testamentul este nul.

Semnătura nu trebuie să cuprindă numele şi prenumele testatorului. Este suficientă semnătura practicată uzual de către testator, care face posibilă identificarea acestuia.

Ca şi data, semnătura poate fi plasată oriunde, la începutul, în cuprinsul sau la sfârşitul testamentului. Pentru validitatea semnăturii şi implicit a testamentului, este necesar să rezulte că, prin semnătură, testatorul şi-a însuşit conţinutul întregului act. Chiar dacă testamentul este scris pe mai multe foi, este suficientă semnătura testatorului, aplicată la sfârşit.

Şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, poate fi întâlnită situaţia în care semnătura este aplicată pe plicul în care se află testamentul. Pentru o asemenea ipoteză, în literatura actuală de specialitate, au fost exprimate mai multe opinii. Potrivit uneia dintre acestea, semnătura de pe plic nu este valabilă, întrucât cei interesaţi ar putea introduce în plic un simplu proiect de testament, pe care testatorul nu 1-a desăvârşit[1]. A fost formulată, de asemenea şi opinia contrară, potrivit căreia semnătura de pe plic este valabilă[2], în sfârşit, a fost exprimată şi o opinie intermediară[3], la care achiesăm şi noi, potrivit căreia semnătura de pe plic poate fi considerată valabila, dacă poate fi stabilită o legătură indisolubilă între aceasta şi conţinutul plicului, fiind exclusă posibilitatea înlocuirii conţinutului plicului cu altul, care nu reprezintă voinţa ultimă şi definitivă a testatorului.

Absenţa semnăturii atrage nulitatea absolută a testamentului, în materia semnăturii testamentului olograf, nu a fost admisă, nici în lumina Codului civil de la 1864, atenuarea

---

[1] A se vedea: M. Eliescu, op. cit., p. 212; D. Macovei, op. cit, p. 78; D. Chirică, op. cit, p. 100-101.
[2] A se vedea C. Hamangiu, f. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 841-842.
[3] A se vedea: Fr. Deak, op. cit, p. 190, I. Adam, A. Rusu, op. cit., p. 196

rigorii acestei sancţiuni, astfel încât nu a fost permisă stabilirea, întregirea sau rectificarea semnăturii, în condiţiile arătate în materia datei. Cu atât mai mult, în lumina dispoziţiilor exprese ale noului Cod civil, nu poate fi suplinită absenţa semnăturii şi nu poate fi permisă completarea ori rectificarea acesteia.

2.1.4. Deschiderea testamentului olograf

Asemănător Codului civil de la 1864, noul Cod civil reglementează, în art. 1042, formalităţile care trebuie îndeplinite după moartea testatorului. Astfel, „*înainte de a fi executat, testamentul olograf se va prezenta unui notar public pentru a fi vizat spre neschimbare*" [art. 1042 alin. (1)]. Din exprimarea legiuitorului, rezultă că testamentul olograf, indiferent că este găsit la inventarierea bunurilor succesorale sau că este adus de partea interesată, trebuie prezentat spre avizare oricărui notar public şi nu unuia care îşi are biroul în raza teritorială în care s-a deschis moştenirea.

În cadrul procedurii succesorale[1] însă, notarul public [determinat de această dată în condiţiile art. 954 alin. (3) NCC, care reglementează locul deschiderii moştenirii] procedează, în condiţiile legii speciale, la deschiderea şi validarea testamentului olograf şi îl depune în dosarul succesoral. Deschiderea testamentului şi starea în care acesta se găseşte se constată prin proces-verbal [art. 1042 alin. (2) NCC].

Cei interesaţi pot primi, după vizarea spre neschimbare, pe cheltuiala lor, copii legalizate ale testamentului olograf [art. 1042 alin. (3) NCC].

După finalizarea procedurii succesorale, originalul testamentului se predă legatarilor, potrivit înţelegerii dintre ei, iar în lipsa acesteia, persoanei desemnate prin hotărâre judecătorească [art. 1042 alin. (4) NCC].

Întrucât neîndeplinirea acestei formalităţi nu este sancţionată de noul Cod civil, apreciem că testamentul olograf poate fi prezentat direct instanţei de judecată, în cadrul procedurii succesorale contencioase[2].

2.1.5. Forţa probantă a testamentului olograf

[1] In ceea ce priveşte acest aspect, a se vedea Uniunea Naţională a Notarilor Publici din România, op. cit., p. 377-378.

[2] Nici Codul civil de la 1864 nu conţinea vreo sancţiune pentru neîndeplinirea formalităţilor privind deschiderea testamentului olograf.

Testamentul olograf, deşi este un act solemn, se materializează într-un înscris sub semnătură privată, astfel încât persoanele interesate îl pot contesta. Trebuie să distingem însă, între forţa probantă a scrierii şi semnăturii şi forţa probantă a datei.

a) Forţa probantă a scrierii şi semnăturii

Scrierea şi semnătura au forţă probantă numai dacă sunt recunoscute, expres sau tacit, de către cei cărora li se opune testamentul. Dacă aceştia din urmă contestă semnătura, notarul public suspendă procedura notarială (art. 78 din Legea nr. 3671995[1]), instanţa de judecată trebuind să soluţioneze neînţelegerile dintre moştenitori.

Sarcina dovezii scrierii şi semnăturii nu incumbă celui care le contestă, ci, dimpotrivă, celui care invocă testamentul olograf [art. 1037 alin. (1) NCC][2].

În scopul dovedirii scrierii şi semnăturii, instanţa de judecată dispune efectuarea verificării de scripte a actului (art. 1178 din Codul civil de la 1864)[3]. In cadrul acestei proceduri, se compară scrierea şi semnătura din testament, cu alte acte scrise de către testator şi recunoscute de contestatari. în caz de îndoială, se dispune efectuarea unei expertize, întrucât proba cu martori nu este admisă decât în ipoteza în care prezentarea testamentului olograf nji poate fi realizată din cauza forţei majore, cazului fortuit sau faptei terţului [art 1037 alin. (2) NCC].

b) Forţa probanta a datei

În ceea ce priveşte data testamentului, există prezumţia relativă de veridicitate a ei, dacă scrierea şi semnătura au fost declarate reale de către persoanele interesate sau ca urmare a verificării de scripte, în materia testamentului olograf, nu este necesară darea de dată certă, în baza art. 1182 din Codul civil de la 1864[4], pentru a asigura opozabilitatea acestuia faţă de terţi.

Aşadar, data se prezumă a fi reală până ta proba contrarie. Sarcina probei inexactităţii sau falsităţii probei aparţine celui care o contestă. Proba contrară poate fi realizată

---

[1] Legea nr. 36/1995 privind notarii publici şi activitatea notarială a fost publicată în M.Of. nr. 92 din 16 mai 1995 şi a suferit, până în prezent, mai multe modificări, ultimele fiind realizate prin Legea nr. 71/2011. Din dispoziţiile noului Cod civil şi ale Legii nr. 71/2011, rezultă că Legea nr. 36/1995 se va aplica în paralel cu aceste acte nonnative. Drept urmare, şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, vom face referire la prevederile Legii notarilor publici şi a activităţii notariale, între cele două acte normative existând numai unele suprapuneri, nu şi contradicţii.

[2] Tribunalul Suprem, colegiul civil, decizia nr. 292/1952, în „Culegere de decizii pe anii 1952-1954", vol. I, p. 113-115.

[3] Aşa cum am arătat deja, dispoziţiile Codului civil de la 1864 cu incidenţă în materia probelor sunt în vigoare. Omologul acestui text de lege este art. 296 şi urm. NCPC.

[4] Corespondentul acestuia în noul Cod de procedură civilă este reprezentat de art. 272.

cu ajutorul elementelor intrinseci testamentului, cele extrinseci putând fi avute în vedere numai dacă se coroborează cu cele dintâi [art. 1039 alin. (2) NCC]. Pentru dovedirea datei falsificate cu intenţie frauduloasă (caz în care intervine nulitatea absolută a testamentului), se admite orice mijloc de probă.

2.2. Testamentul autentic

2.2.1. Noţiunea testamentului autentic şi reglementarea legală a acestuia

Potrivit dispoziţiilor art. 1043 alin. (1) NCC, „*Testamentul este autentic dacă a fost autentificat de un notar public sau de o altă persoană învestită cu autoritate publică de către stat, potrivit legii*". Rezultă aşadar că autentificarea testamentului poate fi realizată, în primul rând, de către notarul public, însă, alături de acesta, prin lege, mai pot fi învestite cu asemenea atribuţii şi alte persoane, în temeiul dispoziţiilor Codului civil de la 1864 şi ale Legii nr. 36/1995, singurul care putea autentifica testamente era notarul public, în lumina dispoziţiilor menţionate ale noului Cod civil însă, ar mai putea fi învestiţi cu asemenea atribuţii, după părerea noastră, reprezentanţii diplomatici ai României în străinătate şi secretarii consiliilor locale ale comunelor şi oraşelor unde nu funcţionează birouri ale notarilor publici.

In ceea ce ne priveşte, apreciem ca prezentând utilitate practică extinderea de către noul Cod civil a sferei persoanelor care pot autentifica testamente şi la alte persoane decât notarii publici, înregistrăm, astfel, un prim element de noutate, adus de Legea nr 287/2009 în materia testamentului autentic.

Cu ocazia autentificării, testatorul poate fi însoţit de unul sau doi martori [art. 1043 alin. (2) NCC]. Din formularea textului de lege, rezultă numai posibilitatea şi nu obligativitatea ca testatorul să fie însoţit de martori. De asemenea, numărul acestora nu este determinat cu caracter imperativ, rămânând la latitudinea testatorului să decidă dacă va aduce martori şi care va fi numărul acestora. Considerăm că opţiunea legiuitorului de a reglementa acest aspect, printr-o normă supletivă, este justă, actul autentic beneficiind de prezumţia legalităţii şi autenticităţii, independent de existenţa martorilor.

Aşa cum o să arătăm în cele ce urmează, prezenţa a doi martori este obligatorie însă, în cazul în care testatorul nu poate semna din orice cauză [art. 1045 alin. (1) NCC].

Am identificat, astfel, un alt element de noutate, consacrat de Legea nr. 287/2009 în materia celei mai uzitate forme testamentare.

2.2.2. Avantajele si inconvenientele testamentului autentic

Testamentul autentic prezintă, în noua reglementare, ca, de altfel, şi în lumina Codului civil de la 1864, următoarele avantaje:

- poate apela la acest tip de testament orice persoană, care nu ştie să scrie şi/sau să citească sau care nu poate să scrie/semneze, din cauza bolii, infirmităţii sau din orice alte cauze;

- contestarea testamentului este mai anevoioasă, întrucât actul de autentificare are autoritate publică, iar conţinutul actului de ultimă voinţă este verificat de notarul public sau de o altă persoană învestită cu autoritate publică, astfel încât nu conţine clauze contrare legii sau bunelor moravuri şi nici clauze formulate confuz, care să ridice probleme de interpretare. Testamentul autentic se bucură de prezumţia de legalitate, contrariul trebuind dovedit de către contestatar.

- voinţa testatorului poate fi viciată mai greu;

- testamentul nu poate fi sustras, dosit sau distrus de persoanele interesate, întrucât un formular original este păstrat în arhiva biroului notarial.

Chiar şi persoanele care, în viitor, vor fi învestite cu atribuţii de autentificare, vor trebui să deţină, după modelul notarilor publici, un sistem de arhivare a actelor autentificate;

- existenţa testamentului autentic poate fi cunoscută, la data deschiderii moştenirii, de orice persoană ce invocă un interes legitim, întrucât noul Cod civil reglementează obligativitatea înscrierii acestei forme testamentare în Registrul naţional notarial, ţinut în format electronic, potrivit legii.

Numai sub acest aspect inovează noul Cod civil, prin comparaţie cu reglementarea civilă anterioară.

Testamentul autentic prezintă, însă, şi inconveniente:

- presupune cheltuieli materiale şi timp pentru îndeplinirea formalităţilor de autentificare;

- nu asigură secretul ultimei voinţe a testatorului. Teoretic, acest risc nu există, întrucât, în temeiul dispoziţiilor Legii nr. 36/1995, notarul public şi personalul biroului notarial

au obligaţia de a păstra secretul profesional. Aceeaşi obligaţie va trebui să vizeze şi celelalte persoane învestite cu autentificarea testamentelor.

2.2.3. Autentificarea testamentului

Aşa cum am arătat, competenţa autentificării testamentului aparţine notarului public sau altei persoane învestite cu autoritate publică de către stat, potrivit legii.

Spre deosebire de Codul civil de la 1864, care nu reglementează o procedură specială de autentificare a testamentului, acesta fiind autentificat după procedura generală de autentificare a oricărui act juridic, noul Cod civil, prin dispoziţiile art 1044, reglementează de o manieră expresă acest aspect. Astfel, testatorul trebuie să-şi dicteze *„...dispoziţiile în faţa notarului, care se îngrijeşte de scrierea actului şi apoi i-l citeşte sau, după caz, i-1 dă să-1 citească, menţionându-se expres îndeplinirea acestor formalităţi*" [art. 1044 alin (1) NCC]. Analizând acest text de lege, constatăm inconsecvenţa legiuitorului, care precizează că ultima voinţă a testatorului va fi dictată în faţa notarului (public, adăugăm noi), fără a mai menţiona şi o altă persoană învestită cu autoritate publică de către stat, potrivit legii, la care face referire în an. 1043 alin. (1).

Faţă de aceste considerente, apreciem că textul de lege menţionat ar trebui să aibă următorul conţinut: „*Testatorul îşi dictează dispoziţiile în faţa notarului public sau a altei persoane Investite cu autoritate publică de către stat, potrivit legii, care se îngrijeşte de scrierea actului şi apoi i-1 citeşte sau, după caz, i-1 dă să-1 citească, menţionându-se expres îndeplinirea acestor formalităţi*".

Aşadar, dacă testatorul ştie şi poate să citească, persoana competentă cu autentificarea testamentului i-1 va da acestuia să-l citească. Testamentul îi va fi citit testatorului de către persoana competentă să-l autentifice, numai dacă cel dintâi nu ştie sau nu poate citi.

„*După citire, dispunătorul trebuie să declare că actul exprimă ultima sa voinţă*" [art. 1044 alin. (2) NCC].

„*Testamentul este semnat apoi de către testator, iar încheierea de autentificare de către notar*" [art. 1044 alin. (3) NCC]. Şi acest text de lege trebuie completat, în opinia noastră, ţinându-se cont de aceleaşi observaţii, formulate cu privire la alineatul (1). Drept urmare, o formulare corespunzătoare a textului de lege în discuţie ar fi următoarea:

„*Testamentul este semnat apoi de către testator, iar încheierea de autentificare de către notarul public sau o altă persoană învestită cu autoritate publică de către stat, potrivit legii*".

Pentru a acoperi diversitatea situaţiilor practice, noul Cod civil reglementează autentificarea testamentului în situaţii particulare, aspect pe care-l apreciem a fi meritoriu.

Astfel, în cazul celor care, din pricina infirmităţii, a bolii sau din orice alte cauze, nu pot semna, notarul public, îndeplinind actul, va face menţiune despre această împrejurare în încheierea pe care o întocmeşte, menţiunea astfel acută ţinând loc de semnătură. Menţiunea va fi citită testatorului de către notar, în prezenţa a doi martori, această formalitate suplinind absenţa semnăturii testatorului [art. 1045 alin. (1) NCC]. Aceeaşi observaţie privitoare la persoana competentă să autentifice testamentul, formulăm şi faţă de redactarea acestui text de lege. Constatăm şi în acest caz că, în prima teză a acestui text de lege, legiuitorul foloseşte exprimarea completă „notar public", pentru ca, în teza a doua, să folosească numai termenul „notar". În acest context, apreciem că un act normativ de o asemenea amploare şi rezonanţă, precum Codul civil, nu ar trebui să fie caracterizat de inconsecvenţe terminologice, precum cele semnalate mai sus.

Într-o altă ordine de idei, interpretând dispoziţiile acestui text de lege, constatăm că prezenţa a doi martori este obligatorie, în cazul în care testatorul nu poate semna din diverse cauze. Aşadar, numai prezenţa a doi martori poate suplini absenţa semnăturii testatorului.

De asemenea, apreciem că formularea textului de lege *„... din orice alte cauze, nu poate semna ...*" acoperă şi ipoteza în care testatorul nu ştie să semneze.

În alin. (2) şi (3) ale art. 1045, legiuitorul reglementează autentificarea testamentului surdului, mutului sau surdomutului, distingând între cei care ştiu şi pot să scrie şi cei care, din orice motiv, nu pot scrie.

Astfel, declaraţia de voinţă a surdului, mutului şi surdomutului, ştiutori de carte, se va da în scris în faţa notarului public, prin înscrierea de către parte, înaintea semnăturii, a menţiunii „consimt la prezentul act, pe care l-am citit".

Dacă însă surdul, mutul sau surdomutul este, din orice motiv, în imposibilitate de a scrie, declaraţia de voinţă se va lua prin interpret, iar persoana competentă a autentifica testamentul va face menţiune despre această împrejurare în încheierea pe care o întocmeşte, menţiunea astfel făcută ţinând loc de semnătură. Şi în acest caz, absenţa semnăturii testatorului

va putea fi suplinită numai prin citirea menţiunii la care am făcut referire, de către persoana competentă să autentifice testamentul, în prezenţa a doi martori.

Pentru a lua consimţământul unui nevăzător, persoana competentă să autentifice testamentul îl va întreba pe acesta dacă a auzit bine când i s-a citit actul său de ultimă voinţă [art. 1045 alin. (4) NCC].

In concluzie, apreciem ca prezentând o deosebită utilitate practică dispoziţiile noului Cod civil, care reglementează procedura specială de autentificare a testamentului şi autentificarea testamentului în situaţii particulare, deşi unele dintre textele de lege, afectate de actul normativ în discuţie, aspectului mai sus menţionat, sunt caracterizate, pe alocuri, de o anumită inconsecvenţă terminologică.

2.2.4. Înregistrarea testamentului autentic

Preluând propunerea literaturii de specialitate, noul Cod civil reglementează obligativitatea înregistrării testamentului autentic. Astfel, potrivit dispoziţiilor art. 1046 NCC, „*în scop de informare a persoanelor care justifică existenţa unui interes legitim, notarul care autentifică testamentul are obligaţia să îl înscrie, de îndată, în Registrul naţional notarial ţinut în format electronic, potrivit legii. Informaţii cu privire la existenţa unui testament se pot da numai după decesul testatorului*".

Considerăm că reţinerea unei asemenea obligaţii în sarcina persoanei care autentifică testamentul prezintă o deosebită utilitate practică, fiind evitate astfel numeroasele situaţii în care patrimoniul unor persoane a fost atribuit după regulile moştenirii legale, deşi defunctul dispusese prin testament de bunurile sale, actul său de ultimă voinţă neflind însă descoperit la data deschiderii moştenirii. O astfel de situaţie poate comporta multiple complicaţii. Astfel, după mult timp de la data deschiderii moştenirii şi a dezbaterii acesteia, se descoperă testamentul lui *de cuius*, acesta conţinând legate şi modificând, de o manieră radicală, cotele moştenitorilor legali. Mai mult, între timp, moştenitorii legali, cu bună-credinţă, au înstrăinat bunurile succesorale dobândite.

Reglementând obligativitatea înregistrării testamentului autentic, legiuitorul reuşeşte să înlăture multe dintre aceste inconveniente. Aceeaşi obligativitate priveşte, aşa cum o să arătăm în cele ce urmează, şi testamentul sumelor şi valorilor depozitate. Nu pot fi evitate însă toate situaţiile de acest gen, întrucât obligativitatea înregistrării nu priveşte testamentul

olograf şi testamentele privilegiate, astfel încât, în continuare, putem întâlni situaţii precum cele descrise mai sus. Numărul acestora va fi limitat însă de o manieră substanţială, întrucât forma testamentară cel mai des utilizată în România este reprezentată de testamentul autentic.

Identificăm, astfel, o altă noutate în materia testamentului autentic, aceasta prezentând o deosebită utilitate practică.

2.2.5. Forţa probantă a testamentului autentic

Cât priveşte forţa probantă a testamentului autentic, trebuie să distingem între următoarele două aspecte:

a) constatările personale ale notarului (precum data şi locul autentificării, identificarea testatorului etc.) fac dovadă până la declararea testamentului ca fals;

b) declaraţiile testatorului sau alte împrejurări de care notarul nu a luat cunoştinţă prin propriile simţuri fac dovadă numai până la proba contrară.

§3. Testamentele privilegiate

3.1. Noţiunea testamentelor privilegiate si reglementarea legală a acestora

Aceste testamente se numesc privilegiate, întrucât se realizează într-o formă autentică simplificată, datorită faptului că testatorul se află într-o situaţie excepţională, care-l împiedică să facă un testament autentic. Oricând însă, chiar şi în situaţii excepţionale, testatorul poate recurge la testamentul olograf.

Sunt testamente privilegiate, potrivit dispoziţiilor art. 1047 NCC, următoarele: testamentul făcut în timp de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepţionale; testamentul făcut la bordul unei nave sau aeronave; testamentul militarilor şi testamentul făcut de o persoană internată într-o instituţie sanitară.

Constatăm astfel că noul Cod civil păstrează toate formele testamentare privilegiate, reglementate de Codul civil de la 1864 şi, în mod util, adaugă altele.

3.2. Testamentul făcut în timp de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepţionale

Potrivit dispoziţiilor art. 1047 alin. (1) lit. a) NCC, este valabil testamentul făcut în faţa unui funcţionar competent al autorităţii civile locale, în caz de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepţionale. Comparând acest text de lege, cu cel al Codului civil de la 1864, constatăm că noua reglementare în materie civilă extinde aria ipotezelor care justifică redactarea testamentului într-o formă simplificată, de la boală contagioasă, la catastrofe, războaie sau orice alte împrejurări excepţionale, asemănătoare.

Ca şi în lumina dispoziţiilor Codului civil de la 1864, şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, literatura de specialitate[1] poate aprecia că un asemenea testament nu are valabilitate, dacă în localitate există birou notarial.

3.3. Testamentul făcut la bordul unei nave sau aeronave

Potrivit dispoziţiilor art. 1047 alin. (l) lit. b) NCC, este valabil testamentul întocmit în faţa comandantului vasului sau a celui care îl înlocuieşte, dacă testatorul se află la bordul unui vas sub pavilionul României, în cursul unei călătorii maritime sau fluviale. Testamentul la bordul unei aeronave este supus aceloraşi condiţii.

Constatăm că, şi în acest caz, noua reglementare în materie succesorală extinde aria situaţiilor excepţionale care justifică încheierea unui testament în formă prescurtată, reglementând, alături de testamentul maritim, testamentul făcut la bordul unei aeronave.

Pin exprimarea legiuitorului, rezultă că pot uza de această formă testamentară toate persoanele (atât cele care fac parte din echipaj, cât şi călătorii) aflate pe mare, pe un vas sub pavilionul României sau la bordul unei aeronave româneşti.

3.4. Testamentul militarilor

Potrivit dispoziţiilor art. 1047 alin. (l) lit. c) NCC, este valabil testamentul întocmit în faţa comandantului unităţii militare ori a aceluia care îl înlocuieşte, dacă testatorul este militar sau, fără a avea această calitate, este salariat ori prestează servicii în cadrul forţelor armate ale României şi nu se poate adresa unui notar public.

Pot astfel întocmi un testament în formă simplificată, nu numai militarii, ci şi persoanele care sunt salariate sau prestează servicii în cadrul forţelor armate ale României.

[1] A se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 866-867; M. Eliescu, op. cit., p. 224.

Pentru a fi justificată întocmirea unui astfel de testament, testatorului trebuie să-i fie imposibil a se adresa notarului public.

3.5. Testamentul făcut de o persoană internată într-o instituţie sanitară

Art. 1047 alin. (1) lit. d) NCC permite încheierea testamentului în faţa directorului, medicului şef al instituţiei sanitare sau a medicului şef al serviciului ori, în lipsa acestora, în faţa medicului de gardă, cât timp dispu-nătorul este internat într-o instituţie sanitară în care notarul public nu are acces.

3.6. Regali comune testamentelor privilegiate

Trebuie respectate şi în cazul testamentelor privilegiate condiţiile generale de formă ale testamentului, reprezentate de exigenţa formei scrise şi interdicţia testamentului reciproc, în afara acestora, sunt identificate însă, în lumina dispoziţiilor art. 1047 NCC, următoarele formalităţi, specifice numai/şi testamentelor privilegiate:

a) întocmirea testamentului privilegiat în prezenţa a doi martori [art 1047 alin. (2) NCC];

b) semnarea testamentului de către testator, de agentul instrumentator şi de cei doi martori, care au asistat la redactarea lui. Dacă testatorul sau unul dintre martori nu poate senina, se va face menţiune despre cauza care l-a împiedicat să semneze [art. 1047 alin. (3) NCC].

Deşi dispoziţiile noului Cod civil, ca de altfel şi cele ale Codului civil de la 1864, nu fac referire la obligativitatea datării testamentului privilegiat, considerăm, alături de alţi autori[1], că şi data acestuia reprezintă un element esenţial, întrucât aprecierea caracterului excepţional al împrejurărilor, care au justificat realizarea actului de ultimă voinţă într-o formă simplificată, se raportează la aceasta.

c) trebuie îndeplinite şi în cazul testamentelor privilegiate formalităţile reglementate de noul Cod civil, în art. 1042, cu privire la deschiderea testamentului olograf [art. 1047 alin. (5) NCC];

d) aceste testamente produc efecte numai dacă testatorul a decedat în împrejurările excepţionale care au justificat încheierea lor în formă autentică, simplificată sau în cel mult 15

[1] A se vedea Fr. Deak, op. cit., p. 200.

zile de la data când dîspunătorul ar fi putut să testeze în vreuna dintre formele ordinare. După expirarea acestui termen, intervine caducitatea testamentelor privilegiate [art. 1048 alin. (1) NCC]. Aşadar, noul Cod civil reţine un termen mult mai scurt decât Codul civil de la 1864, pentru valabilitatea testamentelor privilegiate.

Această opţiune a legiuitorului are menirea de a-l mobiliza pe testator să dispună pentru momentul încetării sale din viaţă, într-o formă testamentară ordinară.

Termenul de 15 zile începe să curgă de la data la care dîspunătorul ar fi putut testa într-o formă ordinară şi nu de la data testării într-o formă simplificată. Aşadar, termenul în discuţie începe să curgă de la data la care a încetat cauza excepţională, care a justificat testarea într-o formă privilegiată. Acest termen poate fi considerat suspendat, dacă testatorul a ajuns într-o stare în care nu-i este cu putinţă să testeze [art. 1048 alin. (1) NCC].

În mod excepţional însă, valabilitatea dispoziţiei testamentare privilegiate prin care se recunoaşte un copil nu este limitată în timp, aceasta producând efecte, independent de curgerea timpului. Drept urmare, testatorul nu trebuie să recunoască copilul într-o formă testamentară ordinară, după trecerea a 15 zile de la data încetării cauzei excepţionale care a justificat întocmirea testamentului într-o formă simplificată [art, 1048 alin. (2) NCC].

In concluzie, apreciem că, între testamentele privilegiate, nu există deosebiri de valoare juridică, ci numai de forţă probantă. Oricum, după probarea existenţei şi conţinutului testamentului, efectele dispoziţiilor acestuia sunt identice, indiferent de forma pe care a îmbrăcat-o.

De asemenea, apreciem că noul Cod civil procedează just, păstrând formele testamentare prescurtate din reglementarea anterioară, a căror utilitate nu a fost pusă la îndoială, de-a lungul timpului, extinzând aria de cuprindere a unora dintre acestea şi la alte situaţii excepţionale, asemănătoare şi consacrând noi forme, cu privire la care noi considerăm că-şi vor dovedi, în timp, utilitatea.

§4. Testamentul sumelor şi valorilor depozitate

Potrivit art. 1049 alin. (l) NCC, dispoziţiile testamentare privind sumele de bani, valorile sau titlurile de valoare depuse la instituţii specializate sunt valabile, cu respectarea condiţiilor de formă prevăzute de legile speciale aplicabile acestor instituţii[1].

[1] Depozitul sumelor de bani, valorilor sau titlurilor de valoare, la instituţii specializate reprezintă, în opinia noastră, un depozit special, particularizat în raport cu depozitul bancar de drept comun, putând fi calificat drept o

In fapt, acest tip de testament este echivalentul clauzei CEC din reglementarea civilă de la 1864, fiind extins acum la toate instituţiile specializate în materia depozitului de bani, valori sau titluri de valoare. In cazul acestui tip de testament, forma ce trebuie respectată este cea prevăzută de legile speciale care reglementează funcţionarea acestor instituţii, şi nu cea reglementată de noul Cod civil în materia testamentului.

În temeiul dispoziţiilor art. 1049 alin. (2) NCC, „*Instituţiile specializate nu vor putea proceda Ia predarea legatului având ca obiect sume de bani, valori sau titluri de valoare, decât în baza hotărârii judecătoreşti ori a certificatului de moştenitor care constată valabilitatea dispoziţiei testamentare şi calitatea de legatar, prevederile privitoare la raport şi reducţiune fiind aplicabile*". Dispunând astfel, noul Cod civil realizează o necesară corelare a dispoziţiilor sale, punând de acord prevederile sale din materia acestei forme testamentare, cu cele privitoare la dovada calităţii de moştenitor, la raportarea donaţiilor dispuse de către defunct în timpul vieţii şi la reducţi-unea liberalităţilor excesive.

În acelaşi efort de armonizare a dispoziţiilor sale, noul Cod civil prevede în alin. (3) al art. 1042 că „*Instituţiile de credit au obligaţia ca, la instituirea de către clienţii acestora a unei dispoziţii testamentare, să comunice, de îndată, menţiunea acesteia în registrul prevăzut la art. 1046*". Drept urmare, testamentul sumelor şi valorilor depozitate trebuie înscris, asemănător testamentului autentic, în Registrul naţional notarial, ţinut în format electronic, potrivit legii. Constatăm cu acest prilej că scapă înregistrării numai testamentul olograf şi testamentele privilegiate.

§5. Conversiunea formei testamentare

Ca şi vechiul Cod civil, noul Cod civil, în art. 1050, reglementează posibilitatea conversiunii formei testamentare. Drept urmare, „*Un testament nul din cauza unui viciu de formă produce efecte, dacă îndeplineşte condiţiile prevăzute de lege pentru altă formă testamentară*".

Conversiunea formei testamentare devine greu de transpus în practică în condiţiile în care noul Cod civil nu mai reglementează testamentul mistic. Ar mai fi posibilă conversiunea testamentului autentic, nul pentru vicii de formă (precum întocmirea lui de către

---

varietate a contractului de depozit bancar. Cu privire la problematica depozitului bancar, a se vedea R. Postolache, Depozitul bancar, în coord. R. Postolache, „Contractul de depozit şi varietăţile acestuia", Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2010, p. 85-156.

o persoană necompetentă, lipsa semnăturii notarului public etc.), în testament olograf, în măsura în care sunt îndeplinite toate condiţiile acestuia din urmă, prevăzute în art. 1041 NCC.

Mai degrabă, credem că legiuitorul a reglementat posibilitatea convertirii testamentului, din perspectiva ratificării de către România a Convenţiei de la Washington din 26 octombrie 1973[1], care are în anexă o lege ce reglementează „testamentul internaţional". Acesta este o formă nouă de testament, o formă simplificată de testament mistic, susceptibilă de a fi admisă în dreptul intern al tuturor ţărilor care au ratificat convenţia menţionată. Precizăm însă că România nu a ratificat încă această convenţie. In temeiul acesteia, testamentul internaţional, nul datorită nerespectării unor cerinţe specifice, poate fi valabil ca altă formă de testament, în măsura în care îndeplineşte condiţiile cerute de lege pentru acesta[2].

§6. Inventarul noutăţilor

In ceea ce ne priveşte, considerăm că noul Cod civil reglementează de o manieră modernă şi corespunzătoare formele testamentului, inovând, prin comparaţie cu Codul civil de la 1864, sub următoarele aspecte:

- reglementează testamentul olograf, de o manieră unitară, în cadrul art. 1042, şi nu de o manieră disparată, precum Codul civil de Ia 1864, care conţinea dispoziţii referitoare la această formă testamentară, în cuprinsul mai multor texte de lege, neconsecutive;
- consacră, printr-o normă imperativă, sancţiunea nulităţii absolute pentru nerespectarea condiţiilor speciale de formă, ce trebuie îndeplinite de testamentul olograf;
- extinde aria persoanelor care pot autentifica testamente, astfel încât testamentul poate fi autentificat, în afară de notarul public, şi de o altă persoană învestită cu autoritate publică de către stat, potrivit legii;
- reglementează o procedură specială de autentificare a testamentului, spre deosebire de Codul civil anterior, sub a cărui acţiune, testamentul urma procedura de autentificare a oricărui act juridic civil; am relevat cu acest prilej şi unele inconsecvenţe terminologice, ce caracterizează textele de lege supuse analizei noastre;

[1] Convenţia de la Washington din 26 octombrie 1973 privitoare la legea uniformă asupra formei testamentului internaţional, elaborată sub egida UNIDROIT (Institutul internaţional pentru unificarea dreptului privat).
[2] A se vedea şi Uniunea Notarilor Publici din România, op. cit., p. 385-386.

- reglementează autentificarea testamentului în situaţii particulare, acoperind astfel multe dintre situaţiile ce pot fi întâlnite în practică, oferindu-le acestora o soluţie justă;

- stipulează obligativitatea înregistrării testamentului autentic şi a testamentului asupra sumelor şi valorilor depozitate, în Registrul naţional notarial, ţinut în format electronic, potrivit legii, surmontând astfel multe inconveniente practice;

- nu mai reglementează testamentul mistic, formă testamentară căzută de altfel în desuetudine;

- consacră noi forme testamentare prescurtate, a căror reglementare este solicitată de noile realităţi sociale, precum: testamentul realizat în caz de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepţionale; testamentul întocmit la bordul unei aeronave; testamentul realizat de persoana internată într-o instituţie sanitară;

- reglementează, în locul clauzei CEC, consacrată de Codul civil de la 1864, testamentul sumelor şi valorilor depozitate, extinzând folosirea acestuia la nivelul tuturor instituţiilor specializate în depozitarea sumelor si valorilor;

- renunţă la reglementarea testamentului făcut de cetăţeanul român în străinătate, întrucât în Cartea a Vll-a „Dispoziţii de drept internaţional privat", Titlul II „Conflicte de legi", Capitolul IV „Moştenirea", acest act normativ reglementează legea aplicabilă formei testamentului.

CAPITOLUL IV
PRINCIPALELE DISPOZIȚII TESTAMENTARE

Secţiunea I. Legatul

§1. Noțiuni generale. Caracterele juridice ale legatelor

În primul rând legatul este un act unilateral de voinţă, el fiind realizat de o singură persoană, în cazul nostru testatorul.

În al doilea rând legatul este o liberalitate deoarece testatorul urmăreşte să procure un avantaj patrimonial legatarului fără a primi la rândul său un echivalent. Acest avantaj poate lua forma drepturilor reale, a celor de creanţă sau a ambelor. O altă precizare se mai poate face cu privire la acest caracter al legatului şi anume aceea că intenţia liberală îl va caracteriza chiar dacă este grevat de o sarcină fie ea şi de natură patrimonială[1].

De asemenea, legatul este un act juridic *mortis causa* producând efecte juridice numai după decesul testatorului: „*testatorul dispune pentru timpul încetării sale din viaţă*". Datorită caracterelor sale, legatul se aseamănă dar se şi deosebeşte de donaţie. Ambele sunt liberalităţi căci dispunătorul – testator sau donator – nu va beneficia de o compensaţie dar deosebirea constă în aceea că momentul producerii efectului micşorării patrimoniului este diferit. În cazul legatului, dreptul sau drepturile cedate vor trece la legatar numai după decesul testatorului, pe când în cazul donaţiei, transferul va opera în timpul vieţii donatorului.

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu – „*Curs de drept civil Succesiuni*", Editura Hamangiu, Bucureşti 2012, p.37

Pentru ca legatul să fie valabil se cer întrunite cumulativ câteva condiţii: existenţa unui înscris, desemnarea legatarului şi determinarea bunului legat.

Existenţa unui înscris. Legatul este valabil numai dacă este cuprins de un înscris întocmit în oricare dintre formele testamentare. Acest lucru,pentru că, pe de o parte, testamentul reprezintă un act juridic solemn care trebuie să îndeplinească condiţiile de formă legale sub sancţiunea nulităţii absolute nefiind valid testamentul verbal, iar pe de altă parte deoarece legatul nu este altceva decât una dintre dispoziţiile acestui act de ultimă voinţă. „A pari” înseamnă că un eventual legat verbal nu poate produce efecte chiar dacă ar exista o confirmare din partea testatorului. Legea este fermă în acest sens prin neadmiterea altor forme testamentare, decât cele prevăzute de art. 858 C.civ. „*Un testament poate fi sau olograf sau făcut prin act autentic sau în formă mistică*”.

Desemnarea legatarului. Individualizarea beneficiarului legatului este cea de-a doua condiţie de valabilitate a acestuia. Când testatorul face un legat în favoarea unei persoane fizice sau juridice ia naştere un raport juridic, astfel că dacă persoana beneficiară a legatului nu e determinată atunci nici relaţia juridică dintre testator şi legatar nu se poate realiza lipsind unul dintre subiectele raportului[1].

Fosta Instanţă Supremă a decis: „*Desemnarea legatarului trebuie să îndeplinească două cerinţe şi anume să fie făcută prin testament şi personal de către testator. Nu este necesar ca beneficiarul să fie determinat pe de-a-ntregul în cuprinsul actului ci este suficient ca testamentul să cuprindă, cel puţin în parte, elementele cu ajutorul cărora legatarul să poată fi determinat ulterior. Legatul nu este valabil dacă persoana beneficiară este incertă şi nedeterminată*”.

Două reguli se pot desprinde din această soluţie jurisprudenţială: legatarul trebuie să fie desemnat prin testament iar această individualizare să fie făcută personal de către testator. La acestea două, doctrina a mai adăugat că testatorul poate să aleagă potrivit voinţei sale liberale modalitatea de desemnare a legatarului.

Prima regulă potrivit căreia desemnarea legatarului trebuie să se facă prin intermediul testamentului, va fi înţeleasă în sensul că elementele necesare identificării beneficiarului legatului vor fi cuprinse în testament. Această persoană poate fi determinată sau determinabilă. *Per a contrario* este nul legatul făcut unei persoane incerte pentru simplul

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op. cit.,p.39

motiv că nu se poate şti cui va fi atribuit lucrul legat, necunoaşterea persoanei legatarului fiind o piedică de fapt.

Există opinii diferite cu privire la momentul în care persoana legatarului trebuie să fie determinată sau determinabilă. Unii autori susţin că nedeterminarea persoanei legatarului este relevantă doar dacă se situează în momentul predării bunului deoarece în cazul în care indicaţiile testamentului sunt neîndestulătoare, judecătorul poate cerceta elementele extrinseci ale acestui act identificând în acest mod pe legatar.

Ne alăturăm însă părerii altor autori sprijiniţi şi de practica judiciară care afirmă că persoana gratificată prin legat trebuie să fie determinată sau cel puţin determinabilă în momentul deschiderii succesiunii pentru că şi existenţa succesorului se raportează tot la această dată[1].

O altă chestiune demnă de luat în considerare e aceea a cazului în care testatorul instituie ca legatar o persoană viitoare, nenăscută încă punându-se în discuţie aplicarea adagiului latin *infans conceptus pro nato habetur quoties de commodis ejus agitur.* Pentru a succede trebuie neapărat ca persoana să existe în momentul deschiderii succesiunii.

Soluţia preluată din dreptul roman are o motivare cât se poate de firească ocrotindu-se un drept legitim al copilului. În lipsa acestor prevederi legale s-ar fi putut ca *de cujus* să-şi instituie ca legatar descendentul nenăscut, dar conceput, care nu ar fi beneficiat de dreptul său ajungându-se la o gravă injustiţie. Legiuitorul român a creat astfel o „capacitate de folosinţă anticipată”, condiţiile funcţionării ei fiind următoarele: să fie vorba doar de dobândirea unor drepturi şi nu de asumarea de obligaţii şi copilul să se nască viu.

Prima cerinţă este întrunită chiar dacă copilul este desemnat legatar universal sau cu titlu universal devenind prin urmare titular al activului şi pasivului succesoral. Pentru a opera această regulă a capacităţii de folosinţă e necesară îndeplinirea şi a celei de-a doua condiţii respectiv copilul să se nască viu. În legislaţia română este suficient ca nou-născutul să trăiască fie şi câteva secunde, să fi respirat măcar o singură dată, fapt ce se va constata la autopsie prin proba docimaziei.

Concluzionând, când persoana a fost concepută până la momentul deschiderii moştenirii şi sunt suficiente date privind identificarea sa va putea beneficia de fructul legatului.

---

[1]. A se vedea Ilioara Genoiu, op. cit.p.180

Datorită necesităţii desemnării legatarului prin testament este considerat nul legatul secret. Este cazul acelor testamente care nu conţin elementele de individualizare ale legatarului ce sunt comunicate de către testator unor terţe persoane fie şi în grad succesibil cu dispunătorul, prin diverse mijloace scrise sau verbale, oricum fără a se respecta condiţiile formale ale testamentului.

A doua regulă cere ca desemnarea legatarului să se facă personal de către testator. Acesta nu poate lăsa determinarea legatarului la alegerea unui terţ pentru că s-ar realiza un legat cu facultate de alegere sancţionat cu nulitatea absolută pentru faptul că nu dispune testatorul. Esenţa unei liberalităţi constând în consideraţia faţă de gratificat nu se poate concepe ca testatorul să fie însufleţit de *animus donandi* referitor la o persoană pe care nu o instituie personal ca legatar al său.

Va fi însă considerat valabil legatul făcut unei persoane determinate de testator care are la rândul ei sarcina de a preda bunul sau bunurile ce alcătuiesc obiectul legatului la una sau mai multe persoane alese fie de legatar fie de un terţ. Menţionăm că în această situaţie nu se încalcă dispoziţiile legale, testatorul fiind cel care-l desemnează pe legatarul iniţial chiar dacă acesta din urmă va transmite legatul altui beneficiar. Poate fi cazul unui legat ce priveşte o sumă de bani, făcut în favoarea unei instituţii de binefacere care îi va împărţi persoanelor aflate într-o stare materială precară.

Doctrina de specialitate şi-a exprimat părerea şi în ceea ce priveşte acel legat ce are drept gratificat un *incertus ex certis personis*, cu alte cuvinte, o anumită categorie de persoane dintre care va fi ales legatarul, categorie determinată de altfel de testator. De exemplu, legatarul va fi ales dintre studenţii care vor obţine calificative maxime la examenul de licenţă. Jurisprudenţa a adoptat o poziţie riguroasă anulând legatele făcute cu facultatea de alegere, indiferent dacă legatarul e o persoană cu totul incertă sau un „*incertus ex certis personis*”[1].

Distinşii noştri autori au criticat însă această soluţie a instanţelor opinând că interdicţia unor astfel de legate se poate evita prin intermediul legatului cu sarcini. Testatorul nu poate fi împiedicat să facă un legat cu sarcină pe care o impune apoi unui legatar universal determinat, de preferinţă unei persoane juridice, care va avea atribuţia de a stabili o altă persoană drept beneficiară a legatului. Pe cale de consecinţă, legatarul universal iniţial are doar rolul unui interpus, testatorul întocmind în realitate un legat al cărui beneficiar va fi ales

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op. cit., p.40

de altcineva. Instanţa, considerându-l un legat cu sarcină îl va trata ca atare, singurii moştenitorii având posibilitatea atacării testamentului invocând interpunerea de persoane.

Practicienii au decis că a şti dacă suntem în faţa unui legat cu sarcini sau a unei interpuneri de persoane ce ascunde în acest mod un legat cu facultate de alegere este o chestiune de fapt apreciată suveran de instanţă de la caz la caz.

În literatura de specialitate au apărut imediat critici care considerau această soluţie regretabilă deoarece instituie arbritrariul judecătorului, interdicţia jurisprudenţială fiind nefondată în teorie şi nesocotită în practică. S-a propus ca instanţele să considere valide legatele făcute persoanelor incerte pe care terţul le va alege însă dintr-o categorie determinată expres de testator, dându-se astfel ca şi în dreptul roman, câştig de cauză legatelor unor persoane *incerte ex certis personis*[1].

Cea de-a treia regulă care vizează desemnarea legatarului, permite testatorului de a alege liber modul prin care va realiza acest lucru. Cu toate că testamentul este prin excelenţă un act juridic solemn, autorul său îşi va putea desemna moştenitorii fără a utiliza diverse formule sacramentale aşa cum se proceda în dreptul roman fiind suficient ca în conţinutul acestui act de ultimă voinţă să existe elemente care vor permite determinarea neechivocă a persoanei legatarului ori a legatarilor. Aceştia pot fi desemnaţi direct sau indirect.

Desemnarea directă se face atunci când testatorul indică numele şi prenumele legatarului. Când se înregistrează o eroare de ortografie sau lipseşte un prenume aceasta nu va avea importanţă din moment ce se poate stabili identitatea civilă a persoanei desemnate. Identificarea legatarului mai poate fi făcută şi prin arătarea calităţii de rudă cu dispunătorul, jurisprudenţa utilizând câteva criterii de interpretare: dacă testatorul urmăreşte instituirea unei singure rude dar există mai multe persoane în grad succesibil mai sunt necesare şi alte elemente de identificare. De pildă, nepotul care mă îngrijeşte; în cazul în care sunt desemnate rude de acelaşi grad, spre exemplu fraţii, toate persoanele care au acest grad fac parte din desemnare; utilizarea expresiei „copii” se referă şi la nepoţi adică copiii copiilor precedaţi introducându-se astfel în devoluţiunea testamentară un echivalent al reprezentării, specifică moştenirii *ab intestat*; expresia masculină frate, nepot, văr include şi rudele de sex feminin dar expresia soră, nepoată, vară nu are relevanţă asupra sexului masculin. Prin moştenitori naturali se vor înţelege moştenitorii legali din ziua redactării testamentului.

---

[1]. A se vedea Mihail Eliescu, op. cit., p.256.

Desemnarea indirectă se realizează când sunt elemente îndestulătoare pentru identificarea persoanei instituită ca legatar, altele decât cele folosite la determinarea directă aşa cum ar fi de pildă, cel care mi-a renovat casa. Acest tip de desemnare poate rezulta şi din exheredarea unor moştenitori legali. Modalitatea prin care se ajunge la desemnarea indirectă diferă funcţie de felul exheredării. Dacă aceasta este directă şi generală vizând pe toţi moştenitorii legali ai testatorului, cotitatea disponibilă, căci numai de aceasta poate dispune „de cujus" în virtutea voinţei sale liberale, va reveni statului. În cazul în care dezmoştenirea directă este doar parţială, înlăturându-se doar unul sau mai mulţi succesori legali nefiind desemnaţi alţi legatari, succesiunea întreagă ori doar cotitatea disponibilă va fi culeasă de comoştenitorul sau comoştenitorii celui exheredat sau moştenitorii subsecvenţi conform regulilor devoluţiunii legale.

În doctrină[1] se afirmă că „*dezmoştenind numai pe unii erezi testatorul îi instituie pe ceilalţi, exhreredarea directă parţială devenind o instituire indirectă de legatari*" , aşa cum formulează de altfel şi dreptul francez: „*excluser c'est instituer*".

Pe marginea acestei teorii se poate însă discuta deoarece succesorii legali care vin la moştenire în locul celor înlăturaţi, culeg moştenirea alcătuită de legat datorită efectului legii şi nu în baza voinţei testatorului[2].

Spre deosebire de exhreredarea directă, prin cea indirectă nu se menţionează expres moştenitorii legali înlăturaţi dar se instituie unul sau mai mulţi legatari ce vor culege întreaga masă succesorală sau doar cotitatea disponibilă în eventualitatea existenţei moştenitorilor rezervatari. Efectul constă în înlăturarea totală a moştenitorilor legali nerezervatari iar a rezervatarilor doar in limita cotităţii disponibile[3].

Determinarea bunului legat. Această a treia şi ultimă condiţie de valabilitate a legatului spune că nemenţionarea în testament a lucrului legat conduce la nulitatea sa. Dacă nu există certitudine cu privire la bunul legat, totuşi acesta va fi valid în condiţiile în care se va putea stabili din conţinutul testamentului ce bun ori ce bunuri au fost legate. Mai precizăm că, dacă testatorul a dispus prin testamentul său de lucruri de aceeaşi natură, unul dintre ele

[1] I. Genoiu, Tipologia legatelor în noul Cod civil, în volumul Sesiunii anuale de comunicări ştiinţifice „Justiţie, stat de drept şi cultură juridică", organizată de Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române, 13 mai 2011, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011, p. 407-421.
[2]. Dan Chirică – „*Drept Civil. Succesiuni*", Ed. Lumina Lex 1996, p.115
[3]. Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.43

lăsându-i-se legatarului fără a fi individualizat aşa cum cere art.908 C.civ., se va preda bunul de o calitate intermediară[1].

1.1. Clasificarea legatelor

Legatele pot fi clasificate în funcţie de obiectul liberalităţii sau de modalităţile care afectează liberalitatea. După cel de-al doilea criteriu, legatele pot fi pure şi simple; cu termen; sub condiţie; cu sarcină sau cu clauză penală. După cel de-al doilea criteriu, pot fi: universale, cu titlu universal sau cu titlu particular.[2]

1.1.1. Legatul universal

Textul art.1055 Cod civil defineşte legatul universal ca fiind dispoziţia testamentară care conferă uneia sau mai multor persoane vocaţie la întreaga moştenire[3]. Astfel, cel care a fost instituit legatar universal are această calitate chiar dacă testatorul a dispus în favoarea unor persoane prin legate cu titlu particular de fiecare dintre bunuri, căci vocaţia legatarului universal la întreaga succesiune există şi în aceste condiţii. Astfel, dacă legatele sau o parte din legatele cu titlu particular sunt caduce, ori beneficiarii au renunţat la legate, legatarii universali vor culege aceste bunuri. Pot exista deci legate universale fără emolument.

Legea nu impune o formă specială legatelor cu titlu universal. Formula uzuală este "*instituie ca legatar universal pe ...*" sau, „*transmit toate bunurile mele mobile şi imobile ...*". Esenţial este să rezulte intenţia testatorului de a naşte în patrimoniul legatarului dreptul la universalitate. De aceea, uneori voinţa testatorului este ambiguă, fiind necesară interpretarea testatorului. Sunt legate universale:

- legatul tuturor bunurilor mobile şi imobile, căci dă naştere chemării la universalitatea succesiunii;

- legatul nudei proprietăţi a tuturor bunurilor , căci legatarul este chemat să culeagă întreaga moştenire, după stingerea uzufructului;

---

[1]. Ilioara Genoiu, op.cit.,p.180

[2]. Ilioara Genoiu,op.cit.,p.182

[3] Noul Cod Civil – publicat în Monitorul Oficial, iulie 2011

- legatul cotităţii disponibile, căci legatarul are chemare la întreaga moştenire, dacă nu există moştenitori rezervatari ori dacă aceştia din urmă au renunţat sau sunt declaraţi nedemni;

- legatul prisosului (rămăşiţei), adică ceea ce a rămas după executarea legatelor cu titlu universal şi cu titlu particular, este universal pentru aceleaşi raţiuni ca şi la legatul cotităţii disponibile.

Efecte: Legatul universal poate fi diferit. El poate conferi proprietatea tuturor bunurilor lăsate de de cujus, adică beneficiarul este singurul succesor universal sau când există succesori rezervatari aceştia au renunţat sau nu pot primi succesiunea.

Dar poate să-i confere un drept la o cotă parte din bunurile lăsate de de cujus, dacă există mai mulţi succesori universali ori (în această ipoteză se include cazul mai multor succesori universali care poate fi în concurs cu succesorii rezervatari ori cu legatarii cu titlu universal. Esenţial este în acest caz că ei sunt titularii unor drepturi indivize, spre deosebire de legatarul cu titlu particular care este titularul unui drept individual[1].

Tot legat universal există şi atunci când testatorul atribuie loturile. Avantajul unui astfel de testament este că legatarii devin proprietarii bunurilor atribuite, de la data decesului lui de cujus.

1.1.2. Legatul cu titlu universal

Este legatul care conferă legatarului chemare la o cotă parte (fracţiune) din moştenire[2]. Textul art. 1056 Cod civil, defineşte legatul cu titlu universal ca fiind dispoziţia testamentară care conferă uneia sau mai multor persoane vocaţie la o fracţiune a moştenirii[3].

Prin fracţiune a moştenirii se înţelege:

a) fie proprietatea unei cote-părţi din aceasta;

b) fie un dezmembrământ al proprietăţii asupra totalităţii sau a unei cote-părţi din moştenire;

c) fie proprietatea sau un dezmembrământ asupra totalităţii ori asupra unei cote-părţi din universalitatea bunurilor determinate după natura sau provenienţa lor.

---

1. Fr. Deak, op. cit, p. 322-323; D. Chirică, op. cit., p. 166.
2. A se vedea Ilioara Genoiu , op.cit.,p.185
3. Noul Cod Civil

Enumerarea făcută de text impune două observaţii:

- Este o enumerare limitativă. Din acest text rezultă că legea recunoaşte limitativ trei tipuri de legate cu titlu universal, orice altă determinare a fracţiunii nu mai poate fi calificată ca fiind o indicare a unui legat cu titlu universal ci a legatului universal, ori a legatului cu titlu particular. De exemplu, legatul tuturor bunurilor situate într-o localitate ori o cotă-parte din ele, mobilele din sufragerie sau cărţile din bibliotecă este considerat un legat cu titlu particular. De asemenea, legatul tuturor valorilor mobiliare, ori a unei cote din acestea este un legat cu titlu particular căci nu face parte din cele cinci categorii de legate cu titlu universal.
- Raţional, doar indicarea unei fracţiuni din universalitate este un legat cu titlu universal. Cu toate acestea, legiuitorul indică a avea acelaşi caracter şi legatul bunurilor mobile sau legatul bunurilor imobile. Logic, acestea din urmă sunt legate cu titlu particular şi aceasta este cu atât mai evident atunci când nu există decât un singur bun imobil , respectiv câteva bunuri mobile. În virtutea legii, însă, aceste legate vor fi cu titlu universal.

Această categorie a legatelor este criticată în doctrină ca fiind inutilă, deoarece distincţia ei faţă de legatul universal nu este calitativă, ci cantitativă. Prin opoziţie cu legatul particular, care operează o transmisiune cu titlu particular, celelalte două operează o transmisiune cu titlu universal[1]. Ca şi legatul universal, legatul cu titlu universal se caracterizează prin vocaţia conferită titularului căci dacă acestuia i-au fost lăsate toate bunurile imobile, de exemplu, orice legat cu titlu particular asupra unui imobil care va fi ineficient dă dreptul legatarului cu titlu universal asupra tuturor imobilelor să primească şi acel imobil.

Singura deosebire între legatul universal şi cel cu titlu universal constă în faptul că, cel din urmă nu naşte vocaţia la tot. Vocaţia născută de acest legat este mult mai restrânsă: ea se reduce fie la o cotitate, fie la o categorie de bunuri. Legatarul universal are vocaţie la întreaga moştenire şi astfel, caducitatea unuia dintre legatele universale va profita celorlalţi legatari din aceeaşi categorie. În schimb, legatarul cu titlu universal nu are chemare decât pentru fracţiunea din patrimoniu cu care a fost gratificat, astfel încât caducitatea unuia dintre legatele cu titlu universal nu profită colegatarilor din aceeaşi categorie, ci moştenitorilor ab intestat sau legatarului universal.

---

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit., p.40

El poate însă profita de renunţarea sau înlăturarea de la moştenire a legatarului particular ori a celui rezervatar ca şi legatarului universal. Efectele legatului cu titlu universal sunt variate după obiectul lor[1].

Dacă legatul cu titlu universal are ca obiect toate bunurile mobile ori toate bunurile imobile, el conferă legatarului un drept individual asupra fiecărui bun, cu excepţia celor atribuite unor legatari cu titlu particular.

În toate celelalte cazuri, legatul cu titlu universal nu conferă decât drepturi indivize. De asemenea, ca şi în cazul legatului universal, legatul cu titlu universal poate să conţină stipulaţii în care laturile sunt atribuite legatarilor. Exemple de legate cu titlu universal: legatul pe care minorul de 16 ani îl face cu privire la întreaga sa avere. Minorul de 16 ani nu poate dispune prin testament decât de jumătate din ceea ce ar fi putut dispune dacă ar fi fost major. Când minorul face un legat asupra întregii averi, acest legat este de fapt cel al unei jumătăţi din succesiune (respectiv, din cotitatea disponibilă), deci un legat cu titlu universal.

1.1.3. Legatul cu titlu particular

Conform art.1057 Cod Civil, orice legat care nu este universal sau cu titlu universal este un legat cu titlu particular[2]. Legatul particular este cel al cărui obiect este altul decât cel care fomează obiectul legatului universal sau legatului cu titlu universal. El poartă asupra unuia sau mai multor bunuri determinate ori asupra unei categorii sau o parte dintr-o categorie de bunuri altele decât cele mobile sau imobile[3].

Astfel, vor fi legate particulare:

a) Legatul unui corp cert, individual determinat (casă, automobil, etc.);

b) Legatul unor bunuri determinate prin genul său: o sumă de bani, o cantitate de grâu, etc. lucrul legat cuprinde şi accesoriile necesare, existente la data decesului testatorului. Moştenitorul nu va fi obligat să dea lucrurile de cea mai bună calitate, dar nici de cea mai rea calitate;

---

[1]. D. Alexandresco, op. cit., p. 762; C. Hamangiu, 1. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit, p. 702; M, Eliescu, op. cit, p. 344; Fr. Deak, op. cit, p. 327; D. Chirică, op. cit, pp. 173-174.

[2]. Noul Cod Civil

[3]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.187

c) Va fi particular şi legatul bunurilor incorporale. De exemplu, legatul unei creanţe prin care moştenitorul sau legatarul universal ori cu titlu universal este obligat să-i transfere creanţa pe care moştenirea o are împotriva unui terţ;

d) Legatul prin care testatorul iartă de datorie pe legatarul particular legatum liberationis;

e) Legatul unui fapt (posibil şi licit) prin care moştenitorul universal sau cu titlu universal este obligat să facă sau să nu facă ceva în favoarea legatarului;

f) Legatul nudei proprietăţi a unui bun individual determinat;

g) Legatul uzufructului unui bun individual determinat;

h) În doctrină şi jurisprudenţă este controversată natura juridică a legatului uzufructului întregii moşteniri sau al unei fracţiuni din moştenire.

Este posibil ca un legatar cu titlu particular să culeagă toate bunurile lui de cujus, când, de exemplu, bunurile individuale determinate, ori categoria de bunuri legate în favoarea lui sunt singurele care existau la data decesului în patrimoniul testatorului. Legatul nu este universal din această cauză căci el nu naşte vocaţia la întreg.

Efecte: Legatul cu titlu particular conferă legatarului proprietatea individuală asupra bunurilor testate în favoarea lui. De aceea, legatul nu are valoarea plăţii unei datorii, căci cel care gratifică pe creditorul său nu poate să pretindă că i-a achitat datoria prin acest act.

- dacă legatele cu titlu particular depăşesc activul net al moştenirii, ele vor fi reduse în măsura depăşirii; în ipoteza în care un legat a fost executat fără a se cunoaşte anumite datorii ori sarcini ale moştenirii, moştenitorul, creditorii sau orice persoană interesată poate solicita restituirea de la legatarul plătit, în măsura în care legatul urmează a fi redus.
- bunul care constituie obiectul unui legat cu titlu particular se predă cu accesoriile sale, în starea în care se găseşte la data deschiderii moştenirii[1].

Dificultăţi de calificare a legatelor

A. Interpretarea voinţei testatorului. Uneori este dificil de stabilit obiectul legatului. Instanţa va fi cea care va interpreta dispoziţia testamentară pentru a delimita bunurile conferite.

---

[1]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.188

B. Calificarea tipului de legat. Presupunând că voinţa testatorului este clară, se nasc dificultăţi legate de calificarea legatului, căci aceasta este o chestiune de drept şi nu leagă pe judecător dacă legatarul i-a dat o calificare greşită. Când însă incertitudinea este legată de clarificarea voinţei testatorului, calificarea dată de el poate ajuta la interpretarea voinţei sale.

C. Interesul calificării: Legatul universal conferă sezina (posesia) celelalte legate nu conferă acest drept.

Legatul universal şi cel cu titlu universal obligă pe legatari la a suporta pasivul succesoral pe când legatul cu titlu particular nu naşte această obligaţie. În fine, legatarii universali beneficiază de dreptul de acrescământ, pe când ceilalţi legatari numai în rare situaţii. De exemplu, dacă sunt instituiţi doi legatari universali, renunţarea unuia la moştenire profită celuilalt. În schimb dacă cei doi ar fi legatari cu titlu universali, de exemplu fiecare pentru jumătate din avere , renunţarea unuia nu profită celuilalt ci succesorilor legali.

Beneficiarii legatelor

Pot fi beneficiari ai legatelor persoanele care fiind desemnate de testator, îndeplinesc condiţiile de a primi cu titlu gratuit: să existe şi să aibă capacitatea de a primi[1].

Desemnarea legatarilor

Din definiţia legatului rezultă că desemnarea legatarului este supusă următoarelor reguli:

- legatarul trebuie să fie desemnat prin testament;
- el trebuie să fie desemnat personal de testator.

Dispoziţiile de ultimă voinţă trebuie să fie făcute în forma prevăzută de lege, de aceea şi legatarul trebuie desemnat tot prin testament. Desemnarea trebuie să indice cu certitudine persoana legatarului sau cel puţin să fie determinabilă cu ajutorul indicaţiilor date în testament. Legatul făcut asupra unei persoane căreia nu-i indică identitatea, este considerat un legat secret şi este nul.

Testamentul fiind un act juridic personal, legatarul trebuie desemnat de testator şi nu printr-un reprezentant ori prin însărcinarea unui terţ să facă alegerea. Legatul fiind

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.45

caracterizat de intenţia de liberalitate, testatorul trebuie să cunoască pe beneficiar. Este însă considerat valabil legatul prin care a fost desemnat legatarul cu sarcina predării bunurilor unei alte persoane, aleasă de legatar ori de un terţ, dintr-o categorie de persoane cunoscută de testator. Legatarul fiind desemnat de testator, sunt respectate dispoziţiile art. 802 C. civ., chiar dacă ultimul beneficiar va fi cunoscut după moartea testatorului ori mai târziu. El face însă parte dintr-o categorie de persoane cunoscută de testator, fiindu-i indiferent care dintre persoane va beneficia.

De exemplu, o fundaţie a fost desemnată legatar cu sarcina de a alege dintre primii 10 olimpici la matematică, pentru transmiterea unor bunuri. Legatarul poate fi desemnat direct sau indirect. Este o desemnare directă atunci când legatarul este individualizat prin nume, prenume ori alte elemente de individualizare, de exemplu indicând categoria de persoane – fostele soţii. Este o desemnare indirectă, atunci când sunt exheredaţi moştenitorii sau o parte din moştenitorii legali, exheredarea având efectul de a creşte cota succesorală a celorlalţi comoştenitori, ori chemarea la moştenire a succesorilor subsecvenţi.

Când desemnarea este ambiguă, mai ales cea indirectă, testamentul ori desemnarea vizează persoane incapabile, viitoare sau incerte, testamentul trebuie interpretat astfel încât să fie salvat şi nu anulat[1].

De exemplu, când este desemnată o persoană incertă ori viitoare, testatorul trebuie să fie interpretat ca o sarcină pentru succesori, de a executa testamentul în favoarea unei persoane care va fi născută, ori va fi identificată, după criteriile indicate în testament.

Este nul însă testamentul care dă legatarului facultatea de a alege cui să confere beneficiul unui legat căci actul de ultimă voinţă este un act strict personal. Pe de altă parte nici nu ar putea fi posibil juridic un astfel de testament căci până la desemnarea beneficiului, de către un legatar, bunurile ar fi fără stăpân.

1.1.3.1. Drepturile legatarilor cu titlu particular

a. Transmisiunea proprietăţii legatului

Conform art. 1059 Cod civil proprietatea legatului particular se transmite în principiu legatarului din ziua morţii testatorului[2]. Orice legat pur şi simplu dă legatarului, din

---

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.46

[2]. Noul Cod Civil

ziua morţii testatorului, un drept asupra lucrului legat, drept transmisibil erezilor şi reprezentanţilor săi.

Ştim de asemenea că transmisiunea proprietăţii legatului nu se face în ziua morţii testatorului ci numai în momentul realizării condiţiei, când legatul este sub condiţie suspensivă. Când însă legatul are drept obiect un lucru nedeterminat în genere ca o sumă de bani, o cantitate de grâu, legatarul nu devine proprietarul lucrului în ziua morţii testatorului, ci numai în momentul predării materiale a legatului; până în acel moment legatarul particular nu are decât un drept de creanţă faţă de moştenitorul sau de legatarul universal obligat să execute legatul şi are o simplă acţiune personală în contra lor; cu alte cuvinte, legatarul este numai creditor, nu şi proprietar.

b. Punerea în posesie

Strămutarea posesiei legatului nu are loc odată cu transmiterea proprietăţii. Regula generală este că legatarul singular nu va putea intra în posesia lucrului legat nici a pretinde fructele sau interesele decât din ziua în care a făcut cererea în judecată sau din ziua în care predarea legatului i s-a încuviinţat de bună voie. Legatarul particular trebuie deci să ceară totdeauna punerea în posesie. Posesia nu se transmite decât pe baza cererii de punere în posesie sau pe baza predării de bună voie a legatului. Predarea poate fi şi tacită constând în faptul că cei interesaţi au lăsat pe legatar să se pună în posesie fără a protesta cu bună-ştiinţă.

Legea reglementează în mai multe articole unele amănunte relative la modul de predare a legatelor particulare[1]. La aceste dispoziţii ale legii vom adăuga câteva reguli rezultând din princpiile de drept comun. Astfel, legatarul nu poate fi silit să primească altceva decât lucrul legat, cel puţin în principiu. Prin excepţie de la această regulă, în cadrul unui legat al lucrului altuia, debitorul legatului se poate libera plătind valoarea lucrului.

Cheltuielile cererii de predare sunt în sarcina succesiunii cu condiţia să nu atingă rezerva; testatorul poate dispune în mod diferit prin testament.

Legatarul cu titlu particular, nefiind niciodată un successor cu titlu universal, şi neputând deci fi niciodată *loco heredis* nu poate să exercite petiţia de ereditate şi nici acţiunea la partajul succesiunii[2]. El are în schimb trei acţiuni pentru a valorifica dreptul său asupra legatului:

---

[1]. Noul Cod Civil

[2]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit., p.47

- O acţiune reală
- O acţiune personală
- O acţiune ipotecară

Ori de câte ori legatul are drept obiect un lucru cert, legatarul particular poate exercita o acţiune reală împotriva detentorilor lucrului[1]. Această acţiune este revendicarea pe care legatarul o exercită în calitate de proprietar, căci, după cum ştim, legatarul devine proprietarul legatului din ziua morţii testatorului, când obiectul legatului este un lucru cert şi nu este făcut sub condiţie suspensivă.

El nu poate exercita acţiunea în revendicare decât după ce i s-a acordat intrarea în posesie sau i s-a predat legatul, căci numai din acel moment el are exerciţiul dreptului de proprietate, din care derivă facultatea de a urmări pe terţi în revendicare, precum şi de a răspunde la acţiunile terţilor.

Orice legatar particular, şi oricare ar fi obiectul legatarului poate exercita o acţiune personală ex testamento împotriva tuturor debitorilor legatului, adică a celor obligaţi să execute legatul. Amintim că moştenitorii rezervatari reduşi la rezervă nu contribuiesc la plata legatelor particulare; în consecinţă legatarul nu-i poate urmări. Toţi ceilalţi moştenitori împreună cu legatarii universali şi cu titlu universal, sunt ţinuţi de plata legatelor particulare; în consecinţă, legatarul particular îi poate urmări.

Testatorul poate de asemenea să schimbe părţile contributive ale diverşilor debitori, şi chiar să impună unui singur moştenitor sau unui singur legatar plata întregului legat particular cu condiţia să nu atingă rezerva.

Conform normelor legale „*persoanele obligate la plata unui legat sunt datori ipotecari pentru tot, până în concurenţa valorii imobilelor ce deţin*”. Legatarii universali sau cu titlu universal nu au acţiunea ipotecară deoarece nici nu au nevoie de ea; ei sunt loco heredis iar nu simpli creditori, şi au o acţiune mult mai eficace, anume petiţia de ereditate.

1.1.3.2. Tipuri de legate

Există diferite tipuri de legate cu titlu particular:

[1]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.187

- Legatul unui corp cert, individual determinat (casă, automobil, etc.); Legate cu titlu particular sunt acelea care conţin bunuri de gen determinate sau determinabile prin numărare, cântărire, măsurare.
- Legatul unor bunuri determinate prin genul său: o sumă de bani, o cantitate de grâu, etc. Lucrul legat cuprinde şi accesoriile necesare , existente la data decesului testatorului. Moştenitorul nu va fi obligat să dea lucrurile de cea mai bună calitate, dar nici de cea mai rea calitate.
- Va fi particular şi legatul bunurilor incorporale. De exemplu, legatul unei creanţe prin care moştenitorul sau legatarul universal ori cu titlu universal este obligat să-i transfere creanţa pe care moştenirea o are împotriva unui terţ.
- Legatul prin care testatorul iartă de datorie pe legatarul particular legatum liberationis.
- Legatul unui fapt (posibil şi licit) prin care moştenitorul universal sau cu titlu universal este obligat să facă sau să nu facă ceva în favoarea legatarului.
- Legatul nudei proprietăţi a unui bun individual determinat
- Legatul uzufructului unui bun individual determinat. Legatul uzufructului, prin care testatorul poate transmite, dupa decesul sau, nuda proprietate unei persoane si dreptul de uzufruct asupra unui bun sau patrimoniu, alteia.
- Legatul lucrului sau bunului altuia este acela prin care testatorul face un legat având ca obiect bunul altei persoane.
- Legatul bunului indiviz este acel legat cu titlu particular care are ca obiect un bun individual determinat care, la data deschiderii succesiunii, se află în stare de indiviziune. În cazul în care testatorul a lăsat legatarului o cotă-parte ideală din dreptul de proprietate asupra bunului determinat, legatul este valabil, legatarul substituindu-se testatorului cu privire la partea sa din drept[1].

De altfel, defunctul, coindivizar, este în drept să îşi transmită cota sa din bun prin acte juridice pentru cauza de moarte. Însă, dacă legatul are ca obiect bunul în materialitatea sa şi nu cota-parte ideală din dreptul de proprietate asupra bunului, atunci legatul este valabil sau nul. Soarta juridică a legatului în acest caz va depinde de împrejurarea dacă legatarul a cunoscut sau nu că bunul nu-i aparţine în exclusivitate.

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.50

§2. Clasificarea in funcţie de modalităţi

2.1. Legatul pur şi simplu

Legatul este pur şi simplu când nu este afectat de nici o modalitate. Drepturile legatarului, la fel cu cele ale moştenitorilor legali, se nasc la data deschiderii succesiunii, când dreptul real sau de creanţă transmis prin legatul universal, cu titlu universal sau cu titlu particular intră în patrimoniul legatarului indiferent de momentul exercitării dreptului de opţiune succesorală ori de punerea în posesie. Legatarul are posibilitatea de a dispune de drepturile succesorale prin încheierea de acte juridice între vii sau pentru cauză de moarte.

Legatarul cu titlu particular poate înstrăina dreptul real conferit de legat printr-o vânzare-cumpărare obişnuită[1]. Suntem de acord că la această dată legatarul nu dobândeşte şi posesia fiind necesară în acest scop fie o cerere de punere în posesie fie predarea benevolă a bunului determinat legal, însă dreptul de proprietate propriu-zis şi abstract revine legatarului indiferent dacă acceptă sau refuză liberalitatea făcută în favoarea sa. Când dreptul legatarului cu titlu particular este un drept de creanţă, va putea dispune de acesta prin cesiunea ei.

În mod diferit, înstrăinarea drepturilor legatarului universal sau cu titlu universal va fi guvernată de normele legale aplicabile vânzării unei moşteniri. Şi aceşti legatari pot dispune de drepturile lor succesorale dar doar după deschiderea succesiunii întrucât moştenirea nedeschisă nu poate fi înstrăinată – *nulla est viventis hereditas*[2].

Obiectul unui asemenea contract este ori întreaga universalitate patrimonială a testatorului în cazul legatului universal ori cota-parte a acesteia cum e situaţia legatarului cu titlu universal. În consecinţă, vânzătorul este obligat să predea cumpărătorului fructele percepute, creanţele încasate sau preţul lucrurilor vândute din masa succesorală. Cumpărătorul dobândind şi pasivul moştenirii este obligat să restituie legatarului-vânzător sumele plătite de el pentru datoriile şi sarcinile succesiunii.

În ceea ce priveşte obligaţia de garanţie, vânzătorul răspunde numai de calitatea sa de moştenitor al universalităţii sau cotei-părţi din universalitatea patrimoniului testatorului, exonerarea de garanţie putând fi stipulată în limitele permise în materie de evicţiune. Deopotrivă, se aplică şi dispoziţiile legale asupra drepturilor cumpărătorului evins adică

---

[1]. Fr. Deak, op. cit, p. 328.
[2]. A se vedea în acest sens M.O. Kosven, op.cit., p.70

restituirea preţului, a fructelor, a eventualelor cheltuieli de judecată şi a celor efectuate cu ocazia perfectării contractului de vânzare-cumpărare.

2.2. Legatul cu termen

Efectele legatului cu termen se vor produce după cum legatul este afectat de un termen suspensiv sau de unul extinctiv. Termenul suspensiv amână începutul exerciţiului dreptului subiectiv şi executării obligaţiei corelative până la împlinirea lui, putând fi stabilit de testator faţă de legatul pe care îl face. Dispoziţia testamentară făcută de la un timp înainte nu opreşte pe eredele numit sau pe legatar de a avea un drept dobândit din momentul morţii testatorului.

Efectul termenului este numai de a întârzia plata legatului pentru că drepturile legatarului se nasc şi se pot transmite încă din momentul deschiderii succesiunii cu precizarea că legatarul poate cere predarea bunului legat ori plata creanţei doar după ce termenul s-a împlinit. Chiar dacă legatarul moare înainte de această dată, dreptul asupra legatului se transmite moştenitorilor legatarului care vor putea intra în posesia legatului după împlinirea termenului. Cu alte cuvinte, acest termen suspendă realizarea dreptului de proprietate nu şi naşterea sa.

Termenul extinctiv este acel termen care amână stingerea exerciţiului dreptului subiectiv şi executării obligaţiei corelative până la împlinirea lui[1]. Legatul supus termenului extinctiv produce efecte încă de la data deschiderii succesiunii la fel ca şi un legat pur şi simplu. În aceste condiţii, legatarul are posibilitatea exercitării dreptului său din momentul decesului testatorului şi până la împlinirea termenului extinctiv când dreptul legat se stinge pentru viitor.

Când termenul extinctiv sau suspensiv este stabilit printr-o dată certă nu există nici o dificultate. Dacă termenul este însă incert sunt necesare câteva menţiuni. În primul rând, termenul incert este acela a cărui dată de împlinire nu se poate cunoaşte de dinainte cu certitudine, ca dată calendaristică.

Prin derogare de la dreptul comun şi conform unei reguli tradiţionale moştenite din dreptul roman, în materia testamentelor, termenul incert se confundă cu condiţia suspensivă – „*dies incertus conditionem in testamento facit*". Codul nostru civil nu a adoptat expres această

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.55

regulă dar aplicarea ei este recunoscută încât legatului cu termen incert îi vor fi incidente regulile legatului sub condiţie suspensivă pe care le vom analiza ulterior[1].

În situaţia în care instanţa interpretează voinţa reală a testatorului poate totuşi aprecia dacă modalitatea care afectează legatul influenţează naşterea sau desfiinţarea dreptului ca o condiţie sau numai executarea legatului precum un termen, mai ales că testatorul nu realizează întotdeauna semnificaţia termenilor utilizaţi la redactarea testamentului.

2.3.Legatul sub condiţie

Condiţia suspensivă afectează însăşi naşterea legatului putând fi pozitivă când constă în îndeplinirea unui eveniment sau negativă când vizează neîndeplinirea acestuia[2]. În contextul legatului sub condiţie suspensivă, legatarul nu devine proprietar sau creditor la deschiderea succesiunii ci atunci când condiţia s-a realizat. De-abia din acest moment efectele condiţiei retroactivează, legatarul devenind titularul dreptului legat de la data morţii lui *de cujus*, dreptul moştenit intrând în patrimoniul său şi putând fi transmis moştenitorilor proprii ai legatarului. Când acesta decedează înainte de realizarea condiţiei, legatul devine caduc, succesorii legatarului neavând nici un drept asupra legatului chiar dacă ulterior condiţia stipulată se va realiza. Dreptul legat se va transmite însă acestor succesori atunci când legatarul moare după îndeplinirea condiţiei chiar şi fără să fi acceptat legatul. Ajungem astfel la concluzia că dreptul legatarului este dublu condiţionat: în primul rând de realizarea condiţiei impusă de testator şi în al doilea rând de condiţia legală a propriei supravieţuiri.

În cele ce urmează vom vedea ce se va întâmpla cu actele juridice încheiate pe de o parte de legatar cu terţii iar pe de altă parte de ceilalţi moştenitori ai defunctului cu terţele persoane, în intervalul de timp dintre data decesului lui „de cujus" şi cea a realizării condiţiei: drepturile legate înstrăinate de legatar terţilor se vor consolida în momentul îndeplinirii condiţiei; actele de dispoziţie făcute de moştenitorii testatorului cu terţii se desfiinţează cu efect retroactiv, căci *nemo plus iuris ad alium tranferre potest quam ipse habet*.

Condiţia rezolutorie guvernează şi ea legatul în sensul că la îndeplinirea sa, liberalitatea va fi desfiinţată.

Pendente conditionae, legatul produce efecte ca şi cum ar fi pur şi simplu, drepturile legatarului născându-se la deschiderea succesiunii. Aceste drepturi sunt

---

[1]. A se vedea Francisc Deak, „*Tratat de drept succesoral"*- Editura Actami, Bucureşti, 1999, p.293

[2]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit., p.197

transmisibile prin acte între vii, iar în caz de moarte a legatarului, moştenitorii săi dobândesc dreptul la legat indiferent că este universal, cu titlu universal sau cu titlu particular.

Eveniente conditionae, drepturile conferite prin legat se vor desfiinţa retroactiv de la data deschiderii moştenirii. Aceeaşi soartă o vor avea şi drepturile succesorilor legatarului, dobânditorii prin acte *inter vivos* sau *mortis causa*.

Deficiente conditionae, respectiv când condiţia nu s-a îndeplinit şi a devenit cert că nu se va mai realiza, legatul se consolidează definitiv la fel ca un legat neafectat de nici o modalitate.

În materie de legate, spre deosebire de donaţii, condiţia potestativă are valabilitate. O problemă controversată este aceea relativă la legatele făcute sub condiţie suspensivă potestativă si negativă, altfel spus, sub condiţia că legatarul, cât timp va trăi nu va face un anumit act. Până la decesul legatarului nu se poate şti dacă o asemenea condiţie a fost în mod definitiv realizată sau nu, deoarece, oricând până la această dată, actul interzis de testator se poate încheia. Doar după aceasta se poate spune dacă condiţia neîncheierii actului s-a îndeplinit. Ca urmare, legatul n-ar trebui să devină proprietatea legatarului decât în momentul decesului său, doar moştenitorii gratificatului beneficiind de avantajul patrimonial transmis în această manieră.

Dreptul roman consideră soluţia injustă şi a găsit o cale de rezolvare: legatarul intră imediat în posesia legatului dar trebuia să dea o cauţiune garantând în acest mod restituirea legatului în eventualitatea încheierii actului prohibit de defunct. Garanţia era intitulată „cauţiune muciană” după numele juristconsultului Quintus Mucius Scaevola care o crease[1].

În sistemul juridic actual, unii autori susţin inadmisibiliatea cauţiunii muciene datorită lipsei unei reglementări legale exprese, afirmând că legatul nu e dobândit decât la moartea legatarului doar atunci fiind sigură realizarea condiţiei. Alte opinii admit însă şi acum cauţiunea şi decid că legatarul va primi imediat legatul cu condiţia constituirii unei garanţii. Suntem de părere că nici una dintre afirmaţiile precedente nu este fondată pentru următoarele considerente.

Dacă admitem dobândirea legatului doar la decesul legatarului, doar moştenitorii săi vor beneficia şi în acest mod vom nesocoti voinţa testatorului de a-l gratifica pe legatar şi nu de a-l lipsi în tot timpul vieţii de dreptul legat. Pe de altă parte, nu se poate cere legatarului

[1]. A se vedea Mihail Eliescu,1966 op.cit, p.290

depunerea unei cauţiuni dacă însuşi testatorul nu a impus prin testament acest lucru. Care va fi rezolvarea?

Condiţia de a nu încheia un anumit act nu e decât în aparenţă o condiţie suspensivă pentru că în realitate o vom califica drept o condiţie rezolutorie negativă. Legatul sub o astfel de condiţie este preluat imediat de legatar dar devine caduc în cazul încălcării prohibiţiei testatorului. Legatarul va restitui astfel legatul, drepturile sale anulându-se cu efecte retroactiv potrivit regulilor analizate la condiţia rezolutorie. În consecinţă, legatarul intră în posesie imediat fără depunerea vreunei garanţii dar va pierde legatul dacă încheie actul interzis.

Testatorul nu are posibilitatea de a impune orice fel de condiţie legatarului. Condiţia imposibilă sau contrară bunelor moravuri sau prohibită de lege este nulă şi desfiinţează toată convenţia ce depinde de dânsa.

Condiţia este imposibilă ori de câte ori necesită executarea unui fapt irealizabil atât din punct de vedere al elementelor fizice sau a stării normale a lucrului cât si al facultăţilor legatarului. Condiţia ilicită intervine când dispunătorul pretinde gratificatului un lucru interzis de lege ce interesează ordinea publică şi bunele moravuri. Condiţia imorală este cuprinsă şi ea în această noţiune.

În practica instanţelor sesizate cu acţiunea în nulitate a liberalităţilor, inclusiv a legatelor supuse condiţiei s-a observat că nu se regăsesc aproape niciodată condiţiile imposibile, spre deosebire de condiţiile imorale şi ilicite ce sunt relativ mai frecvente. Dacă instanţa consideră că o condiţie este ilicită, imorală sau imposibilă, legatul va fi anulat iar bunurile ce alcătuiau obiectul său vor fi reintegrate în masa succesorală şi se vor atribui celorlalţi moştenitori. Dintre aceste condiţii fac parte:

- Condiţia de a nu se căsători. Este considerată ilicită pentru că contravine ordinii sociale şi bunelor moravuri încurajând totodată şi relaţiile de concubinaj. Totuşi, dacă condiţia ar fi generată de vârsta legatarului, a cărui etate este prea înaintată o putem clasifica drept ilicită.
- Condiţia de a nu se mai căsători. Jurisprudenţa distinge după cum condiţia este sau nu inspirată de motive explicabile şi raţionale cum ar fi viitorul copiilor pe care o nouă căsătorie a soţului supravieţuitor i-ar putea prejudicia material şi moral, caz în care condiţia este licită sau de consideraţii netemeinice, în această situaţie având un caracter ilicit.

- Condiţia de inalienabilitate. Legatul afectat de condiţia neînstrăinării bunului este nul fiind contrară liberei circulaţii a bunurilor şi ca atare ilicită.

Când impune inalienabilitatea doar pe o perioadă de timp limitată, în scopul ocrotirii unor interese serioase şi legitime, încetează de a fi ilicită[1]. De pildă, este licită şi valabilă clauza de inalienabilitate precizată de testator faţă de legatarul său minor pentru a-l pune la adăpostul propriei sale inexperienţe, dar nu este permisă condiţia stabilită pe toată durata vieţii legatarului.

Jurisprudenţa a trebuit să se pronunţe şi asupra validităţii *clauzelor penale* din testamente prin care testatorul prevede pentru moştenitorii care nu-i respectă dispoziţiile de ultimă voinţă anumite pedepse. Clauza penală va fi valabilă dacă dispoziţia testamentară sancţionată pe această cale vizează interese particulare, cum ar fie stingerea eficacităţii legatului bunului altuia şi lovită de nulitate absolută când urmăreşte să asigure respectarea unei dispoziţii testamentare contrare ordinii publice, de pildă împiedicarea moştenitorilor de a cere nulitatea testamentului pentru vicii de formă.

Sunt multe alte condiţii ilicite sau imposibile deoarece testatorul poate crea diverse obligaţii adăugate ca modalitate la liberalitatea făcută. În general, condiţiile defunctului sunt socotite ilicite sau imorale când interzic legatarului o conduită ce se materializează într-o datorie morală sau o obligaţie legală, într-o renunţare la un drept legal, la drepturile politice, de proprietate. Precizăm că instanţele judecătoreşti chemate să se pronunţe asupra caracterului unei condiţii trebuie să aibă în vedere legislaţia în vigoare la momentul încheierii testamentului dar şi împrejurările sociale contemporane acestei date.

2.4. Legatul cu sarcină

Specifică liberalităţilor, sarcina, ca modalitate a legatului, conţine o obligaţie de a face, de a nu face sau de a da, impusă de testator legatarului care după ce a acceptat legatul va trebui să o respecte. Sarcina poate însoţi legatele universale, cu titlu universal sau cu titlu particular de ea beneficiind testatorul, legatarul ori o terţă persoană[2].

Sarcina prevăzută în favoarea unui terţ. În acest caz, sarcina procură terţului beneficiar un avantaj material cu titlu gratuit constituind o liberalitate indirectă realizată prin intermediul unei liberalităţi directe sau o stipulaţie pentru altul. Spre exemplificare, „de cujus”

---

[1]. A se vedea Francisc Deak, op. cit., p.294

[2]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit., p.198

lasă casa sa cu titlu de legat particular, cu sarcină pentru legatar de a da o rentă viageră unui cunoscut al defunctului. Suntem astfel în prezenţa unui dublu legat şi regulile de capacitate vor fi analizate atât în raporturile dintre testator şi legatar cât şi în raporturile dintre testator şi terţul beneficiar.

Referitor la capacitate amintim că există o excepţie de la regulile capacităţii succesorale a terţului beneficiar, recunoscându-se validitatea sarcinii stipulate în favoarea unei persoane viitoare cu condiţia ca ea să se nască şi să fie determinabilă la data executării sarcinii. Aşa este de pildă sarcina stipulată în favoarea copilului care se va naşte din căsătoria pe care o va încheia nepoata testatorului.

Sarcina stipulată spre avantajul terţului se deosebeşte de legat prin faptul că terţul nu are calitatea de legatar ci de creditor al gratificatului legatar. Rezultă că terţul are acţiune directă împotriva legatarului debitor pentru executarea sarcinii iar dacă acesta din urmă, dorind să evite obligaţia impusă, nu cere predarea legatului se admite acest drept terţului beneficiar.

Relativ la sarcina constituită în favoarea unui terţ este uneori dificil în a se observa dacă liberalitatea conţine o adevărată sarcină sau o interpunere de persoane. Distincţia se face şi mai greu în special când sarcina absoarbe întreaga valoare a legatului. Ca urmare, două legate cu sarcini care la o primă analiză par identice pot fi calificate ulterior unul ca fiind o interpunere de persoane iar celălalt drept un simplu legat *„sub modo”*[1]. Pentru fiecare caz în parte, soluţia trebuie căutată cu ajutorul elementelor de fapt care au însoţit efectuarea liberalităţii şi prin interpretarea voinţei dispunătorului.

În virtutea suveranităţii lor, instanţele de fond vor aprecia adevărata intenţie a testatorului şi calitatea reală a gratificatului de legatar sau de persoană interpusă. Dificultatea se datorează şi asemănării dintre sarcină şi interpunere prin care, practic, se urmăreşte gratificarea unui incapabil. Aşadar, persoana interpusă este ţinută să transmită incapabilului totalitatea liberalităţii primite, la fel cum e posibil, ca sarcina să egaleze valoarea legatului fără a se pune problema vreunei fraude.

Ceea ce reţinem cu privire la deosebirea dintre sarcina propriu-zisă şi interpunerea de persoană este că deoarece valabilitatea legatului se apreciază în funcţie de capacitatea adevăratului gratificat, se impune cunoaşterea acestei persoane. Finalizând, dacă reiese că

---

[1]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.197

legatul cu sarcină este în fapt o interpunere, legatarul aparent va fi îndepărtat şi liberalitatea validată sau anulată după cum adevăratul beneficiar este sau nu capabil[1].

Sarcina prevăzută în interesul testatorului. Sarcina prevăzută în interesul testatorului implică un interes material sau moral al acestuia în executarea sarcinii. Ca exemplu, sarcina legatarului de a suporta cheltuielile înmormântării lui „de cujus" în schimbul legatului.

Defunctul nu îl poate obliga pe legatar să îndeplinească sarcina în timpul vieţii sale pentru că legatul cu sau fără sarcină produce efecte din momentul deschiderii succesiunii. În acest sens a statuat şi practica judiciară: „*Noţiunea de testament, ale cărui efecte se produc după decesul testatorului, nu se poate concilia cu inserarea în act a unor obligaţii impuse beneficiarului, care să fie prestate testatorului în timpul vieţii sale*"[2].

În situaţia acestui tip de sarcină, de la data deschiderii succesiunii, ceilalţi moştenitori ai dispunătorului devin creditori ai gratificatului. Caracterul esenţial de act gratuit al liberalităţii se micşorează atât la legatul cu sarcină spre beneficiul terţului cât şi la legatul cu sarcină în favoarea testatorului. Liberalitatea presupune o îmbogăţire a gratificatului, o achiziţie cu titlu gratuit, fără nici o contraprestaţie.

Datorită existenţei sarcinii, valoarea legatului se diminuează transformându-se într-un act cu caracter mixt, oneros în parte şi gratuit în ceea ce priveşte excedentul, care reprezintă de fapt valoarea reală a liberalităţii după executarea sarcinii. Când aceasta absoarbe întreaga valoare a legatului caracterul său gratuit dispare cu desăvârşire, liberalitatea devenind un act cu titlu oneros în care apare contraprestaţia de rigoare.

Sarcina stipulată în favoarea legatarului. Suntem în prezenţa unei liberalităţi cu afectaţiune specială, testatorul având şi el un interes, cel puţin moral, în realizarea sarcinii. De pildă, o sumă de bani lăsată legat pentru continuarea studiilor începute de legatar. Diferit de legatul cu sarcină în beneficiul testatorului sau al terţului care poate dobândi un caracter oneros în măsura sarcinii, legatul cu sarcină spre folosul legatarului este pur gratuit putând fi revocat însă în caz de neexecutare.

Epuizând clasificarea „*legatelor sub modo*" vom analiza în cele ce urmează efectele lor. Sarcina, asemănător condiţiei rezolutorii, permite legatarului să dobândească

---

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.60
[2]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.199

dreptul legat încă din momentul deschiderii succesiunii, evident, dacă a procedat la acceptarea liberalităţii. Legatarul şi asumă în acest mod obligaţia de a executa sarcina prevăzută de testator. În caz de neexecutare, persoanele interesate pot cere prin justiţie executarea silită sau revocarea judecătorească a legatului.

Executarea silită a sarcinii stipulată în favoarea terţului poate fi cerută, în principal, de beneficiarul acesteia, el fiind creditor al legatarului. Terţul beneficiar nu poate pretinde şi revocarea legatului deoarece nu are nici un interes în acest sens, cu excepţia cazului când are şi calitatea de moştenitor al defunctului.

Creditorii terţului pot cere şi ei executarea silită a sarcinii pe calea acţiunii oblice. La fel şi executorul testamentar are dreptul de a-l obliga pe legatar la îndeplinirea sarcinii în virtutea atribuţiei şi aptitudinii sale de a supraveghea şi asigura executarea dispoziţiilor testamentare.

Acţiunea în revocarea judecătorească a legatului pentru neîndeplinirea sarcinii poate fi intentată de persoanele care, în caz de admitere a acesteia, vor beneficia de consecinţele revocării: moştenitorii legali rezervatari sau nerezervatari, legatarii universali sau cu titlu universal, legatarul cu titlu particular când justifică un interes şi creditorii acestora. Acţiunea se prescrie în termenul general de prescripţie de 3 ani precizat care începe să curgă de la data stabilită pentru executarea sarcinii iar dacă aceasta nu e stabilită, de la data deschiderii succesiunii. Sarcina nu trebuie confundată cu condiţia deşi ambele se rezumă la un eveniment viitor şi nesigur. Delimitarea faţă de condiţia suspensivă este evidentă pentru motivul că sarcina nu suspendă nici naşterea şi nici executarea dreptului legatarului.

Sarcina produce însă efecte asemănătoare cu acelea ale condiţiei rezolutorii căci atât în situaţia neexecutării sarcinii cât şi în aceea a îndeplinirii unei astfel de condiţii, dreptul gratificatului, care s-a născut ca şi când legatul ar fi fost pur şi simplu este desfiinţat retroactiv[1].

Necesitatea de a diferenţia sarcina de condiţia rezolutorie este generată de faptul că realizarea ei desfiinţează de drept liberalitatea în timp ce neexecutarea sarcinii nu dă naştere decât unei acţiuni în revocarea legatului. Răspunsul a fost găsit de doctrină care consideră că sarcina reprezintă o afectare economică a unui bun pe când condiţia vizează doar statutul personal al legatarului.

---

[1]. A se vedea Francisc Deak, op.cit., p.295

În încheiere, mai precizăm că sarcinile trebuie să fie stipulate expres în testament chiar dacă nu se utilizează termeni sacramentali fiind suficient ca sarcina să se desprindă neechivoc din actul de ultimă voinţă, o simplă dorinţă, speranţă sau rugăminte dintr-o formulare cu caracter general neconstituind o sarcină astfel că neexecutarea sa nu poate conduce la revocarea testamentului.

Caducitatea sau revocarea judecătorească a unui legat grevat cu un legat-sarcină în favoarea unui terţ nu atrage ineficacitatea acestui din urmă legat. Moştenitorii care beneficiază de ineficacitatea legatului sunt obligaţi să execute legatul-sarcină.

§3. Ineficacitatea legatelor

3.1. Consideraţii generale

Prin ineficacitatea legatelor vom întelege acele ipoteze in care ele nu-şi produc efectele pe care în principiu ar trebui să le producă[1]. În privinţa cauzelor care duc la ineficacitatea legatelor se amintesc în doctrină nulitatea, revocarea şi caducitatea, dar uneori s-a mai adăugat şi reducţiunea legatelor, cu toate că efectul reducţiunii liberalităţilor excesive este tot caducitatea acelor legate.

Toate cauzele de ineficacaitate au acelaşi efect şi anume desfiinţarea retroactivă a legatelor, însă pe când cauzele de nulitate(relativă sau absolută) existau anterior sau concomitent cu momentul întocmirii testamentului, cauzele de revocare sau cele de caducitate sunt întotdeauna anterioare acestui moment.

De asemenea, s-a precizat în doctrină că revocarea nu trebuie confundată cu caducitatea căci revocarea se datorează, în cazul celei judecătoreşti, unei culpe a legatarului sau, în cazul celei voluntare, voinţei unilaterale a testatorului, iar caducitatea este determinată întotdeauna de cauze străine atât de culpa legatarului cât şi de voinţa unilaterală a testatorului Ea constă aşa cum vom vedea în cele ce urmează într-o imposibilitate obiectivă de executare a legatului. Există situaţii în practică însă, când voinţa liberală a testatorului cu privire la bunurile sale nu îşi mai produce efectele juridice la data deschiderii moştenirii datorită unor cauze anterioare, concomitente sau posterioare întocmirii testamentului, independente sau

[1]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.22

dependente de voinţa sa. Datorită acestor cauze de ineficacitate, uneori chiar testamentul însuşi poate rămâne golit de conţinut, iar moştenirea poate reveni în totalitate moştenitorilor legali.

§4. Nulitatea legatelor

4.1. Noţiune

Codul civil cuprinde la art. 1068 reglementări privind incapacităţile de a dispune şi de a primi prin testament[1]. În legătură cu aceste reglementări, completate cu alte acte normative dar şi cu susţinerile doctrinare însuşite de practică, în literatura de specialitate se face referire despre incapacităţile de a dispune prin testament şi de capacităţile de a primi prin testament. Astfel, incapacităţile de a dispune prin testament se referă la persoana testatorului care nu poate fi minor sau incapabil, cu situaţia de excepţie a minorului între 16 şi 18 ani care poate dispune limitat de bunurile sale.

Pe de altă parte incapacităţile de a primi se referă la unele categorii de persoane: medici, farmacişti, preoţi, ofiţeri de marină, iar prevederile constituţionale includ în această dezbatere şi pe cetăţenii străini sau pe apatrizi.

Faţă de prevederile legale şi susţinerile doctrinare se pot formula următoarele concluzii:- atunci când vorbim despre incapacităţi de a dispune şi de a primi prin testament şi sancţiunea nerespectării acestora – nulitatea – ne referim la valabilitatea legatului şi nu a întregului testament;- aşa cum se subliniază în literatura de specialitate, incapacităţile de a primi sunt,totodată, în mod corespunzător şi incapacităţi de a dispune, privit din punctul de vedere al testatorului;- sancţiunea aplicabilă încălcării incapacităţilor este, de regulă, nulitatea relativă,chiar dacă se propune şi nulitatea absolută în cazul când persoanele incapabile de a primi sunt subiecte calificate de drept;

De asemenea, faţă de cele arătate se pot formula şi următoarele critici: textele legale şi susţinerile doctrinare creează o situaţie echivocă în ceea ce priveşte delimitarea incapacităţilor de a dispune de incapacităţile de a primi, deoarece, în finalitatea lor acestea au

---

[1]. D. Alexandresco, op. cit., p. 379; M.B. Cantacuzino, op. cit., p. 301; C. Hamangiu. I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 689; C. Stătescu, op. cit, p. 198; Fr. Deak, op. cit, p. 310; D. Chirică, op. cit., p. 156; D. Macovei, op. cit., p. 117-1l8.

efecte asemănătoare;- nu se identifică un criteriu clar de stabilire a diferenţierii dintre cele două incapacităţi, în afara formulei de exprimare cuprinse în Codul civil: nu poate dispune; nu se poate bucura sau nu va putea cuprinde nici o dispoziţie; - ca urmare a inexistenţei unui criteriu clar de delimitare a celor două incompatibilităţi, acestea nu pot fi tratate în mod general, de multe ori trebuind să fie discutate în particular elemente privind momentul în raport cu care se va aprecia incapacitatea sau efectele incapacităţii, ori rostul unei clasificări este tocmai posibilitatea oferită de aceasta de a trata în linii generale un grup de noţiuni.

Având în vedere cele arătate, putem observa că de cele mai multe ori incapacităţile de a primi prin testament sunt de fapt incapacităţi de a dispune,deoarece testamentul în privinţa legatelor îşi produce efectele la data deschiderii succesiunii, ori nulitatea actului este în raport direct cu existenţa cauzelor prohibite de lege în momentul încheierii sale. Nu vom putea, deci, vorbi de incapacitate de a primi dacă moştenirea nu a fost deschisă, primirea legatului depinzând de momentul încetării din viaţă a testatorului[1].

Dacă ar fi să vorbim despre incapacitatea de a primi un legat, atunci va trebui să ne raportăm la o succesiune deschisă, adică la momentul în care persoana chemată la moştenire testamentară are opţiunea de a accepta sau nu moştenirea. Ori în cazul medicilor, farmaciştilor, preoţilor sau ofiţerilor de marină nu se poate pune problema acceptării, respectiv primirii legatului deoarece acesta era nul din momentul încheierii testamentului, conform prevederilor legale.Această nulitate preexistentă la data deschiderii succesiunii testatorului ne duce cu gândul la incapacitatea acestuia de a testa şi nicidecum la incapacitatea persoanelor arătate de a primi.

Rezultă deci că modul de apreciere al valabilităţii testării sau a valabilităţii primirii este acela ce se referă la momentul deschiderii succesiunii. Astfel, înainte de deschiderea succesiunii vom avea cauze de incapacitate de testare iar după data deschiderii succesiunii vom putea vorbi despre incapacităţile de primire. Putem astfel determina un criteriu de stabilire a felului incompatibilităţii: momentul deschiderii succesiunii.

Astfel, dacă legatul este nul din cauze anterioare deschiderii succesiunii vom putea vorbi despre incapacităţi de a dispune prin testament, iar dacă legatul este nul din cauze ulterioare deschiderii succesiunii vom putea vorbi despre incapacităţi de a primi prin

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.60

testament. Codul civil nu se ocupă în mod special de nulitatea dispoziţiilor testamentare; cauzele de nulitate sau de anulare a legatelor sunt cele care lovesc orice act juridic, de exemplu, nerespectarea formei prevăzute de lege, incapacitatea testatorului, viciile de consimţământ, etc.

4.2. Cazuri

Nulitatea absolută: Nulitatea este sancţiunea civilă care lipseşte actul juridic de efectele contrarii normelor juridice edictate pentru încheierea sa valabilă. Nulitatea legatelor se apreciază în raport de cauzele existente la data întocmirii testamentului[1].

Cauzele nulităţii absolute a legatelor pot fi cele comune tuturor actelor juridice (încălcarea regulilor privind capacitatea civilă a persoanelor, lipsa totală a consimţământului, nevalabilitatea obiectului, lipsa cauzei, cauză ilicită, imorală, etc), cât şi specifice actelor mortis causa (stipularea unei substituţii fideicomisare, lipsa formelor anume prevăzute de lege, testarea bunului altuia cu credinţa greşită că este al lui, etc.).

Nulitatea relativă: Legatul va fi anulabil în caz de incapacitate legală sau naturală a testatorului, sau de vicii ce afectează consimţământul. De asemenea, este admisibilă acţiunea prin care se solicită anularea unui legat cuprins într-un testament autentic pentru lipsa discernământului, deoarece notarul nu constată decât prezenţa părţilor la data autentificării actului, până la înscrierea în fals, şi nu starea de luciditate a acestora. Cel ce porneşte acţiunea în nulitate va trebui să dovedească un interes actual şi născut.

Acţiunea în anulare sau constatarea nulităţii va fi respinsă dacă cel care o porneşte a recunoscut valabilitatea testamentului, în una din formele recunoaşterii.

Specific legatelor este faptul că termenul de prescripţie a acţiunii în anulare curge de la data deschiderii moştenirii, şi nu de la data întocmirii testamentului.

§5. Revocarea legatelor

Revocarea legatelor poate fi opera testatorului sau a instanţei judecătoreşti; în primul caz avem o revocare voluntară, în al doilea o revocare judecătorească. Testatorul, până

---

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit., p.63

în ultima clipă a vieţii poate oricând şi fără nicio îngrădire să revoce dispoziţiile sale de ultimă voinţă[2]. Acest drept decurge din caracterul esenţialmente revocabil al legatului.

5.1. Revocarea legatelor prin manifestarea de voinţă a testatorului. Revocarea voluntară expresă a legatelor

Revocarea legatelor prin manifestarea de voinţă a testatorului

După modul de manifestare a voinţei testatorului, revocarea poate să fie expresă sau tacită.

Revocarea voluntară expresă a legatelor

Revocarea voluntară expresă este acea revocare care rezultă direct dintr-o declaraţie a testatorului cuprinsă într-un înscris întocmit în formă testamentară sau autentică. Prin urmare, revocarea expresă se poate utiliza printr-un testament posterior sau printr-un înscris autentic obişnuit. Trebuie subliniat că legea nu cere ca testamentul care conţine revocare să aibă aceeaşi formă cu testamentul pe care îl revocă.Revocarea este valabilă chiar dacă celelalte dispoziţii ale testamentului revocator sunt nule pentru anumite motive.

În sfârşit, revocarea expresă nu trebuie făcută în termeni sacramentali. În practică se consideră valabilă revocarea unui testament prin scrierea pe testament a cuvântului anulat, însoţit de dată şi semnătura testatorului.

Revocarea voluntară tacită

Revocarea voluntară tacită este acea revocare care, fără a fi expres declarată, rezultă neîndoielnic din anumite fapte sau acte juridiceale testatorului. Codul civil prevede două cazuri de revocare tacită.*Primul caz este incompatibilitatea sau contrarietatea dintre dispoziţiile testamentului posterior şi cel anterior*.

Deşi, atât incompatibilitatea cât şi contrarietatea exprimă intenţia testatorului de a revoca, totuşi între ele există deosebiri. Incompatibilitatea presupune imposibilitatea materială sau juridică de a se executa împreună două legate. De exemplu, în primul testament, testatorul dispune iertarea de datorie în favoarea debitorului său iar prin al doilea testament lasă altei persoane cu titlu de legat creanţa ce o avea împotriva debitorului (imposibilitate materială). Sau, în primul testament se lasă unei persoane un imobil în plină proprietate, iar prin al doilea

---

[2]. Idem, p.208

testament se lasă altei persoane nuda proprietate asupra imobilului respectiv; primul legat va fi revocat şi va avea ca obiect uzufructul asupra imobilului respectiv (imposibilitate juridică).

Contrarietatea între două legate există atunci când executarea lor împreună este imposibilă exclusiv din intenţia testatorului(imposibilitate intenţionată). Ex: testatorul lasă acelaşi bun la două persoane diferite prin două testamente succesive. Întrucât sunt contrare,ultimul testament revocă testamentul anterior, dacă se poate deduce că aceasta a fost intenţia testatorului. Contrarietatea poate să existe - trebuie subliniat – numai între două legate cuprinse în două testamente diferite; dacă legatele sunt cuprinse în acelaşi testament, ele se execută împreună, obiectul legatului împărţindu-se între cei doi legatari.În sfârşit, menţionăm că, atât în cazul incompatibilităţii cât şi al contrarietăţii, revocarea se produce numai în legătură cu dispoziţiile care sunt incompatibile sau contrare, celelalte rămânând valabile, dacă testatorul nu a dispus altfel.

Al doilea caz de revocare voluntară tacită, prevăzut de Codul Civil este înstrăinarea voluntară a bunului care face obiectul legatului[1]. Orice înstrăinare a obiectului legatului făcută cu orice mod sau condiţie, revocă legatul pentru tot ce s-a înstrăinat, chiar când înstrăinarea va fi nulă, sau când obiectul legat va fi reintegrat în starea testatorului.

Prin urmare, din înstrăinarea voluntară a bunului care a făcut obiectul unui legat se deduce intenţia testatorului de a revoca legatul.

Pentru ca înstrăinarea să provoace revocarea, ea trebuie să fie voluntară, adică consimţită de testator, dacă înstrăinarea s-a făcut fără un atare consimţământ ea poate atrage caducitatea legatului şi nu revocarea sa. Înstrăinarea, indiferent de titlul sub care se face, trebuie să fie reală, adică să fie înfăptuită şi nu o simplă intenţie abstractă de a înstrăina.

Aşa cum a rezultat din textul citat, revocarea legatului are loc chiar dacă înstrăinarea este nulă sau bunul legat, după înstrăinare, a reintrat în patrimoniul testatorului; esenţială este manifestarea de voinţă a testatorului de a revoca legatul care decurge din intenţia de a înstrăina. Trebuie subliniat că înstrăinarea nu atrage revocarea decât în cazul legatelor cu titlu particular, ce au ca obiect bunuri individual determinate; ea nu priveşte legatele universal sau cu titlu universal. Distrugerea voluntară de către testator, sau din ordinul său, a obiectului unui legat cu titlu particular constituie o revocare tacită a legatului; distrugerea involuntară de

---

[1]. Noul Cod Civil

către testator sau distrugerea de către alţii, fără ştirea testatorului a bunului are drept consecinţă nu revocarea ci caducitatea legatului.

De asemenea, distrugerea testamentului de către testator prezumă intenţia de revocare a legatului. Pentru a avea acest efect, distrugerea trebuie să fie voluntară şi reală; în cazul în care distrugerea este independentă de voinţa testatorului, legatul nu este revocat şi, în consecinţă, legatarul va putea dovedi existenţa şi cuprinsul testamentului. Retractarea revocării este admisă; revocarea fiind, ca şi legatul,un act de ultimă voinţă este şi el un act revocabil.

Retractarea revocării se poate face în aceleaşi condiţii ca şi revocarea. Ea are ca efect, în afara altei stipulaţii, reînvierea dispoziţiilor testamentare revocate; în cazul distrugerii testamentului intenţia de a retracta revocarea trebuie să ducă la întocmirea altui testament.

5.2. Retractarea revocării voluntare a legatelor

Retractarea revocării poate fi făcută de testator cât timp trăieşte şi poate fi expresă, trebuind, sub sancţiunea nulităţii să îmbrace forma testamentară sau autentică, şi mai poate fi tacită când rezultă fie din ştergerea dispoziţiei de revocare sau distrugerea înscrisului revocator, fie din incompatibilitatea sau contrarietatea între revocare şi dispoziţiile unui testament posterior. Neexistând un text de lege în acest sens, efectele retractării revocării au fost privite în mod diferit de doctrină şi jurisprudenţă.

Astfel, în literatura de specialitate se consideră că retractarea revocării, în cazul în care testatorul nu a dispus altfel, are drept efect ″reînvierea dispoziţiilor testamentare revocate.″[1]

Jurisprudenţa nu împărtăşeşte acest punct de vedere, motivând că deoarece testamentul este un act unilateral de voinţă este de neconceput ca un act devenit ineficient prin simpla sa revocare să redevină eficient, pentru acest act final fiind necesară o nouă manifestare de voinţă.

Considerăm că efectele retractării revocării voluntare a legatelor trebuie analizate la fiecare caz în parte, avându-se în vedere intenţia tastatorului, dar, în principiu cea de-a doua soluţie este cea justă.

5.3. Revocarea judecătorească a legatelor

---

[1]. A se vedea Francisc Deak, op.cit., p.297

Cazuri: Legatul poate fi revocat prin hotărâre judecătorească ca o sancţiune pentru faptele săvârşite de legatar faţă de defunct sau faţă de memoria acestuia.

Fapta care determină revocarea legatului poate să fie săvârşită fie înainte, fie după deschiderea moştenirii, dar revocarea este pronunţată de instanţă, la cererea persoanelor interesate, numai după moartea testatorului[1]. Cazurile sunt în principiu aceleaşi ca acelea în care legea permite revocarea judecătorească a donaţiei. Refuzul de a da alimente nu mai determină revocarea judecătorească a legatului pentru ingratitudine.

Neîndeplinirea sarcinii: Pentru neîndeplinirea de sarcini, dacă liberalitatea a fost făcută sub această modalitate, iar sarcina nu a fost îndeplinită persoanele interesate pot cere executarea silită. De asemenea, orice persoană interesată poate cere revocarea judecătorească pentru neexecutarea sarcinii. Această revocare presupune neexecutarea sarcinii (nu o simplă întârziere) sau o executare neconformă cu prevederile testamentului şi va trebui să fie culpabilă.

Acţiunea în revocare aparţine celor care au interesul ca liberalitatea testamentară să fie revocată, cu condiţia să fi acceptat succesiunea, altminteri nu ar justifica un interes. Cei ce au interesul să invoce acţiunea în revocare sunt: moştenitorii legali (fie ei rezervatari sau nu), legatarii universali sau cu titlu universal, legatarii cu titlu particular, dacă pot justifica un interes în revocarea legatului, chiar şi creditorii pe calea acţiunii oblice. În cazul sarcinii stipulate în favoarea unui terţ, beneficiarul poate cere executarea, dar nu şi revocarea.

Dreptul la acţiune se va stinge prin prescripţia de 3 ani. Termenul de prescripţie începe să curgă de la data stabilită pentru executarea sarcinii, iar dacă termenul nu este stabilit, de la data naşterii raportului, adică de la data deschiderii succesiunii.

Ingratitudinea. Pentru ingratitudine, legatele pot fi revocate în următoarele cazuri:

1. în timpul vieţii testatorului, dacă gratificatul a atentat la viata dispunătorului şi, dacă s-a făcut vinovat faţă de acesta de cruzimi, delicte sau injurii grave;
2. după moartea testatorului, pentru injurii grave la adresa memoriei testatorului.

Dreptul la acţiunea în revocare este prescriptibil în termen de un an de la săvârşirea faptei sau de când s-a cunoscut săvârşirea faptei. Dacă a trecut un an de zile de la săvârşirea faptei, iar testatorul nu şi-a revocat legatul, înseamnă că acesta l-a iertat pe legatar şi deci

[1]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit., p.214

legatul nu va putea fi revocat după moartea testatorului de persoanele interesate. Acestea pot acţiona numai dacă testatorul nu l-a iertat pe legatar şi nu s-a împlinit termenul de un an.

În cazul atentatului la viaţa testatorului precum şi dacă s-a făcut vinovat faţă de acesta de cruzimi, delicte sau injurii grave, pentru a-şi revoca legatul, testatorul nu mai are nevoie de acţiune în justiţie, el fiind în drept să-şi revoce singur testamenul.

Revocarea legatelor şi a celorlalte dispoziţii testamentare prin voinţa unilaterală a testatorului.

Testatorul, printr-o manifestare unilaterală de voinţă, are dreptul, până în ultimul moment din viaţă, să revină asupra dispoziţiilor testamentare făcute anterior. În funcţie de modul în care se manifestă voinţa testatorului, revocarea voluntară poate fi: expresă sau tacită.

§6. Caducitatea legatelor

Caducitatea este o cauză de desfiinţare a legatului, datorită unor împrejurări posterioare întocmirii testamentului, străine de voinţa testatorului, independente de vreo culpă din partea legatarului şi care fac imposibilă executarea legatului[1]. Caducitatea legatului constituie o cauza de ineficacitate a legatului care decurge din imposibilitatea executării acestuia, datorită împrejurarii că legatarul nu poate sa-l primească şi are ca efect desfiinţarea sa retroactivă.

Potrivit însă art. 1071 Cod Civil[2], în situaţia în care din dispoziţiile testamentare rezultă că testatorul a dorit să dea legatarilor dreptul la totalitatea obiectului legat, atunci acela din legatari, care vine la legat, ia totalitatea. Mai mult,în situaţia în care unul din legatari a murit înaintea testatorului, legatarul care primeşte legatul îl culege integral, fara a se scădea partea legatarului care a predecedat autorului.

Orice legat devine caduc atunci când :

a) legatarul nu mai este in viaţă la data deschiderii moştenirii;

b) legatarul este incapabil de a primi legatul la data deschiderii moştenirii;

c) legatarul este nedemn;

d) legatarul renunţă la legat;

1. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.218

2. Noul Cod Civil

e) legatarul decedează înaintea împlinirii condiţiei suspensive ce afectează legatul, dacă aceasta avea un caracter pur personal;

f) bunul ce formează obiectul legatului cu titlu particular a pierit în totalitate din motive care nu ţin de voinţa testatorului, în timpul vieţii testatorului sau înaintea împlinirii condiţiei suspensive ce afectează legatul. Este indiferent dacă pieirea a fost fortuită sau s-a datorat culpei cuiva[1].

Dacă bunul pierise încă înainte de întocmirea testamentului, legatul va fi nul. Dacă a pierit după decesul testatorului, legatul nu va fi caduc,deoarece, chiar în momentul decesului, legatarul a dobândit dreptul de proprietate asupra bunului. În acest caz se va pune o problemă de suportare a riscului pieirii fortuite a bunului, sau o problemă de răspundere delictuală, dacă pieirea s-a datorat faptei ilicite şi culpabile a unei anumite persoane.

6.1. Predecesul legatarilor

Procesul legatarului faţă de testator

Explicaţia acestei cauze o aflăm în caracterul *intuitu personae* al legatului. Legatul va fi totuşi valabil dacă testatorul a dispus ca în caz de predeces al legatarului, legatul să fie cules de moştenitorii acestuia, sau dacă, în calitate de legatar, a fost indicată o altă persoană avându-se în vedere nu identitatea sa, ci atribuţiile, funcţia acesteia (de exemplu, conducătorul unei anumite instituţii).

Legatul devine caduc dacă legatarul a murit înaintea testatorului. Dispoziţia se explică prin faptul că liberalităţile în general şi cele făcute *mortis causa* au caracter exclusiv personal, fiind acte încheiate în considerarea persoanei legatarului *(intuitu personae)*.

Astfel fiind, dacă legatarul a murit înaintea testatorului, deci înainte de momentul deschiderii moştenirii, când dispoziţia testamentară urma să-şi producă efectele, executarea legatului devine imposibilă din cauza lipsei capacităţii succesorale a legatarului, deci legatul devine caduc. Dacă legatarul a murit după deschiderea moştenirii, succesorii lui vor beneficia de legat deoarece dreptul la legat, dacă nu este afectat de o condiţie suspensivă, se dobândeşte din clipa morţii testatorului şi deci se poate transmite prin moştenire, iar dacă există o

[1]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.219

pluralitate de legatari, moartea unuia nu afectează eficacitatea legatelor făcute în favoarea altora.

Controverse au existat în situaţia în care legatarul nu a decedat înaintea testatorului, "predeces" - ci în acelaşi timp (deodată) cu testatorul, fără a se putea stabili (dovedi) ordinea deceselor, deci testatorul şi legatarul sunt comorienţi sau codecedaţi, de exemplu, au murit cu ocazia unei catastrofe aeriene sau în împrejurări deosebite, dar în aceeaşi zi şi fără a se putea stabili "existenţa" legatarului (supravieţuirea lui) în momentul morţii testatorului.

Întrucât caducitatea legatului în cazul predecesului legatarului îşi găseşte fundamentarea în lipsa capacităţii succesorale a legatarului în momentul deschiderii moştenirii, iar capacitatea succesorală nu este şi nu poate fi recunoscută nici în cazul comorienţilor sau codecedaţilor, deoarece nu se poate dovedi "existenţa" legatarului în clipa morţii testatorului, soluţia care se impune şi în aceste ipoteze este caducitatea legatului *(ubi eadem est ratio, ibi eadem lex*[1]*).*

Dacă nu se poate dovedi capacitatea succesorală a legatarului (capacitate care este o condiţie generală a dreptului la moştenire, indiferent că este legală sau testamentară), nici legatarul comorient sau codecedat nu poate dobândi legatul şi deci nu poate să-1 transmită prin moştenire la proprii săi succesori, la fel ca şi legatarul predecedat.

Dacă legatarul "există" la data deschiderii moştenirii, indiferent de durata supravieţuirii faţă de testator, el dobândeşte dreptul la legat şi deci îl poate transmite prin moştenire. Face excepţie legatul afectat de o condiţie suspensivă. Potrivit legii, legatul făcut sub condiţie suspensivă devine caduc dacă legatarul moare înainte de realizarea condiţiei şi chiar dacă *post mortem* condiţia se realizează.

Dacă legatul este afectat de o condiţie rezolutorie (inclusiv o condiţie suspensivă potestativă şi negativă, asimilată condiţiei rezolutorii) sau de un termen (suspensiv sau extinctiv) ori de o sarcină, este suficient ca legatarul să fie în viaţă la data deschiderii moştenirii. Aceste modalităţi nu afectează dobândirea dreptului la legat, ci numai desfiinţarea, respectiv exigibilitatea sau stingerea dreptului.

Evident că această regulă de caducitate are caracterul unei dispoziţii supletive. Astfel fiind, testatorul poate stipula ca, în cazul în care legatarul desemnat în primul rând nu ar fi în viaţă în momentul deschiderii moştenirii sau ar deceda după această dată, dar înainte de

[1]. A se vedea Dan Chirică, op. cit., p.270

realizarea condiţiei suspensive care afectează naşterea legatului, el să revină uneia sau altor persoane, de exemplu, moştenitorilor legatarului. O asemenea dispoziţie, prevăzută de testator pentru cazul în care legatarul prim nu ar putea sau nu ar voi să accepte legatul, reprezintă o substituţie vulgară permisă expres de lege în concluzie, decesul legatarului determină caducitatea legatului în lumina.

6.2. Incapacitatea legatarului de a primi legatul

"*Orice dispoziţie testamentară cade când erederele numit sau legatarul nu v-a primi-o sau va fi necapabil a o primi*", întrucât capacitatea de a primi a legatarului trebuie să fie apreciată în raport de data deschiderii moştenirii. Drepturile legatarului se nasc, de drept, din momentul deschiderii moştenirii, dar potrivit principiului că "*nimeni nu este obligat de a face acceptarea unei moşteniri ce i se cuvine*", principiu aplicabil şi în cazul moştenirii testamentare.

Dacă la data deschiderii succesiunii legatarul nu are cetăţenie română, iar obiectul legatului îl constituie un teren, legatul devine caduc. Incapacitatea legatarului trebuie să survină, aşadar, ulterior deschiderii moştenirii, întrucât dacă aceasta ar fi existat la data întocmirii testamentului legatul ar fi lovit de nulitate absolută şi nu de caducitate.

6.3. Nedemnitatea legatarului

Nedemnitatea sau nevrednicia succesorală este o pedeapsă civilă care constă în decăderea moştenitorului, vinovat de o faptă gravă faţă de cel care lasă moştenirea sau faţă de memoria acestuia, din dreptul de a-l moşteni[1]. Cazurile de nedemnitate:

-atentatul la viaţa celui care lasă moştenirea;

-acuzaţia calomnioasă împotriva celui care lasă moştenirea;

-nedenunţarea omorului a cărui victima a fost cel care lasa moştenirea.

Nedemnitatea operează de drept, în puterea legii, dacă sunt îndeplinite condiţiile sus-arătate, fără să fie necesar să fie pronunţată de justiţie. Instanţa judecătorească nu pronunţă nedemnitatea, dar ea poate fi chemată, în caz de litigiu, să constate dacă sunt îndeplinite condiţiile prevăzute de lege pentru a opera nedemnitatea.

---

[1]. A se vedea Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.62

6.4. Renunţarea legatarului la legat

Persoana căreia i se cuvine legatul este în drept să renunţe la el. În acest caz, cota succesorală respectivă revine moştenitorului care va avea sarcina executării legatului. Dacă persoana căreia i se cuvine legatul renunţă la el, moştenitorul însărcinat cu executarea legatului este degrevat de ea.

Renunţarea la legat este un drept subiectiv al legatarului. Astfel, legatarul poate liber să renunţe la legat. Legislatorul nu stabileşte în ce termen poate legatarul renunţa la legat, însă, reieşind din faptul că dreptul de solicitare a executării legatului este de 6 luni, acest termen este valabil şi pentru renunţare. Renunţarea la legat poate fi tăcită, precum şi prin înaintarea unei declaraţii (cereri) persoanelor împuternicite cu executarea legatului. Legatarul nu poate renunţa la legat în beneficiul altor persoane. În cazul renunţării la legat, obiectul legatului trece în favoarea moştenitorilor obligaţi să execute legatul, proporţional cotelor ce le revin[1].

Dacă moştenitorii testamentari decedează pînă la deschiderea moştenirii sau renunţă la moştenire, atunci legatul este cules de moştenitorii legali. În cazul renunţării la legat, executarea legatului se stinge[2].

6.5. Decesul legatarului înaintea îndeplinirii condiţiei suspensive ce afectează legatul, dacă acesta avea un caracter pur personal

Neîndeplinirea condiţiei suspensive care afectează legatul; în cazul condiţiei rezolutorii legatul se comportă iniţial ca şi când ar fi pur şi simplu, însă se va desfiinţa retroactiv în caz de neîndeplinire a condiţiei.

6.6. Pieirea în totalitate a bunului ce formează obiectul legatului cu titlu particular din motive ce nu ţin de voinţa testatorului, în timpul vieţii testatorului sau înaintea împlinirii condiţiei suspensive ce afectează legatul[3]

1. A se vedea Mihail Eliescu, op.cit.,p. 283
2. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.220
3. Noul Cod Civil

Potrivit textului legal, legatul va fi caduc dacă lucrul legat a pierit de tot în viaţa testatorului. După cum rezultă, explicit sau implicit din această dispoziţie, pentru ca pieirea bunului să atragă după sine caducitatea legatului trebuie să fie îndeplinite mai multe condiţii:

a) Legatul să fie cu titlu particular şi să aibă ca obiect bunuri corporale certe, individual determinate

Pieirea obiectului legat nu constituie o cauză de caducitate decât pentru legatele particulare de corp cert, iar nu şi pentru legatele universale sau cu titlu universal. Într-adevăr, în aceste două ultime cazuri pieirea unuia sau a mai multor bunuri din succesiune nu are ca efect decât reducerea valorii legatului.

Dacă legatul are ca obiect bunuri incorporale, problema caducităţii prin pieire nu se pune. De exemplu, încasarea de către testator a creanţei care formează obiectul legatului nu atrage caducitatea, ci poate fi analizată ca ineficacitate rezultând din revocarea voluntară a legatului[1].

b) *Pieirea bunului să fie totală*

Dacă bunul a pierit numai în parte, legatul nu devine caduc nici măcar în parte, cum se consideră uneori, micşorându-se numai emolumentul. Dacă pieirea este totală, datorită caducităţii legatului, legatarul nu are dreptul nici la despăgubiri, nici la indemnizaţia de asigurare. Face excepţie ipoteza în care intenţia testatorului ar fi fost să acorde legatarului în eventualitatea pieirii totale a bunului legat, dreptul la creanţa de despăgubire sau indemnizaţia de asigurare.

În dreptul francez (dar fără a distinge între pieirea totală şi cea parţială) se pare că intenţia testatorului se prezumă într-un sens favorabil legatarului. Opinia noastră este că, în caz de pieire parţială, dreptul legatarului la creanţa de despăgubire împotriva persoanei responsabile sau a asigurătorului nu necesită prezumarea intenţiei testatorului. Ea rezultă din textul legii care prevede caducitatea numai în caz de pieire totală.

c*) Pieirea bunului să fie produsă "în viaţa testatorului"*, adică în perioada dintre momentul întocmirii testamentului şi data morţii testatorului

---

[1]. A se vedea Mihail Eliescu, op.cit.,p.267

Dacă bunul a pierit înaintea redactării testamentului legatul este lovit de nulitate căci este lipsit de obiect, iar dacă pierirea bunului se produce după momentul morţii testatorului, legatul a fost eficace întrucât dreptul de proprietate s-a transmis la legatar odată cu deschiderea succesiunii, iar acesta are dreptul la acţiune în despăgubire împotriva celui ce a distrus bunul.

d) *Cauza pieirii bunului poate fi un eveniment fortuit (caz fortuit sau forţă majoră) ori o faptă culpabilă săvârşită de o terţă persoană sau chiar de testator ori legatar.*

Numai pieirea datorată faptei intenţionate a testatorului se analizează ca revocare voluntară a legatului, iar nu cauză de caducitate.

În literatura de specialitate se asimilează cu pieirea bunului şi înstrăinarea sa independentă de voinţa testatorului şi făcută în timpul vieţii lui, cum ar fi vânzarea silită la cererea creditorilor sau exproprierea pentru cauză de utilitate publică. Legatul devine caduc în aceste cazuri dacă bunul iese din proprietatea testatorului în timpul vieţii lui.

La cele patru cazuri de caducitate prevăzute în Codul civil, în literatura de specialitate se mai adaugă şi altele, in sensul că *legatul mai poate deveni caduc în cazul în care intervin dispoziţii legale imperative sau prohibitive care să împiedice predarea legatului*. Aceste cazuri sunt: neîndeplinirea condiţiei suspensive sub care a fost stipulat legatul, depăşirea cotităţii disponibile, dispariţia cauzei impulsive şi determinante a actului de liberalitate.

Este adevărat că legatul devine ineficace şi în aceste cazuri, însă, riguros vorbind, ele nu constituie veritabile cauze de caducitate. Astfel, dacă legatul este sub condiţie suspensivă care nu se realizează se va aplica regimul juridic corespunzător.

Nici depăşirea cotităţii disponibile nu atrage caducitatea, ci reducţiunea liberalităţii excesive, care se produce numai la cererea persoanelor îndreptăţite şi vizează nu numai legatele, dar şi donaţiile. Dacă este cazul, iar dispariţia cauzei actului de liberalitate după întocmirea testamentului (de exemplu, naşterea unui copil) poate avea semnificaţia revocării tacite a legatului sau desfiinţării legatului ca urmare a realizării unei condiţii rezolutorii negative tacite, şi nu semnificaţia caducităţii lui. Unii autori nici nu recunosc ineficacitatea (caducitatea) legatului datorită dispariţiei cauzei după redactarea testamentului. Analiza cauzei

joacă un rol numai la formarea legatului, modificările intervenite ulterior neafectând valabilitatea lui, dacă testatorul nu l-a revocat expres.

Nu excludem totuşi ipoteza ineficacităţii legatului în ipoteza dispariţiei cauzei produsă fără ştirea testatorului, (de exemplu, copilul conceput), dacă se dovedeşte că, în cunoştinţă de cauză, nu ar fi lăsat legatul. De altfel, survenienţa de copil după facerea testamentului poate fi analizată ca realizarea unei condiţii rezolutorii tacite.

După părerea noastră, nici renunţarea legatarului la legat nu ar trebui să figureze printre cazurile de caducitate, ea urmând regimul juridic al dreptului de opţiune succesorală, ca şi în cazul moştenitorilor legali. Caducitatea veritabilă înseamnă *imposibilitatea de executare a legatului din cauze obiective* ivite după întocmirea testamentului şi independente de voinţa legatarului.

În cazurile în care legatarul (universal, cu titlu universal sau cu titlu particular) al cărui legat a devenit caduc (de exemplu, pentru predeces) a fost însărcinat cu un legat în favoarea unei alte persoane, caducitatea legatului principal nu va atrage caducitatea legatului-sarcină, ci acesta din urmă va trece asupra succesorului care beneficiază de caducitatea legatului principal. De exemplu, legatul unei sume de bani cu care a fost însărcinat legatarul casei urmează să fie executat de moştenitorul care beneficiază de caducitatea legatului casei. Legatul grefat pe un alt legat va deveni caduc numai dacă legatul principal este cu titlu particular şi obiectul acestuia piere total. În toate cazurile, caducitatea legatului-sarcină nu afectează existenţa legatului principal, titularul lui beneficiind de caducitatea legatului-sarcină (dacă testatorul nu a prevăzut altfel)[1].

Dacă legatul este ineficace din cauza nulităţii, revocării sau caducităţii (inclusiv din cauza desfiinţării pentru nerealizarea condiţiei suspensive sau pentru că s-a realizat condiţia rezolutorie) se pune întrebarea, care va fi soarta bunurilor (drepturilor) care au format obiectul legatului ineficace. Problema este asemănătoare, dar nu identică, cu situaţia ce se poate întâlni *în materia moştenirii legale,* când o persoană care ar fi avut vocaţie succesorală concretă (utilă) nu poate (de exemplu, din cauza nedemnităţii sau a lipsei capacităţii succesorale) sau nu vrea să vină (renunţă) la moştenire[2]. Potrivit regulilor devoluţiunii legale a moştenirii, în astfel de cazuri *moştenirea, respectiv cota-parte corespunzătoare din moştenire, va fi culeasă de*

[1]. A se vedea Dan Chirică, op.cit., p.258
[2]. A se vedea M. Eliescu, op.cit., p.280

comoştenitori - a căror cote succesorale vor creşte în mod corespunzător - *sau va trece la moştenitorii subsecvenţi*.

Şi în domeniul *moştenirii testamentare,* din ansamblul dispoziţiilor care guvernează materia, se poate desprinde o regulă călăuzitoare care însă nu va primi aplicare dacă testatorul a dispus altfel, căci în această materie *primum locum voluntas defuncti obtinet.*

Astfel se întâmplă dacă, pentru eventualitatea ineficacităţii legatului, testatorul a prevăzut *o substituţie vulgară* sau dacă, fiind lăsat unei pluralităţi de legatari, legatul *este conjunctiv* şi când, în caz de ineficacitate a legatului în privinţa unora dintre ei, operează dreptul de acrescământ (de creştere) în favoarea altora.

Regula în materia devoluţiunii testamentare a moştenirii este că *ineficacitatea legatului profită acelor moştenitori* (legali sau testamentari) *ale căror drepturi succesorale ar fi fost micşorate sau înlăturate prin existenţa legatului sau care aveau obligaţia să execute legatul.* Cu alte cuvinte, profită moştenitorii în dauna cărora legatul ar fi fost executat.

Ineficacitatea legatului universal profită moştenitorilor legali rezervatari care vor culege întreaga moştenire sau moştenitorilor nerezervatari care numai datorită ineficacităţii legatului universal vor putea veni la moştenire.

În schimb, dacă testatorul a numit doi (sau mai mulţi) legatari universali şi numai unul dintre legate este ineficace va profita celuilalt (ceilalţi) legatar universal care, în virtutea vocaţiei universale, va culege întreaga moştenire, respectiv întreaga cotitate disponibilă, după caz. Ineficacitatea legatului cu titlu universal profită moştenitorilor legali sau legatarului universal, după caz. Dacă există mai multe legate cu titlu universal, ineficacitatea unuia nu poate profita altui legatar cu titlu universal, deoarece vocaţia acestuia este limitată la fracţiunea determinată din moştenire. Numai dacă pentru aceeaşi fracţiune din moştenire au fost desemnaţi doi (sau mai mulţi) legatari cu titlu universal, ineficacitatea legatului în privinţa unuia va profita celuilalt. Ineficacitatea legatului cu titlu particular profită moştenitorului legal sau legatarului universal ori cu titlu universal care ar fi avut obligaţia să execute acel legat.

Regula potrivit căreia ineficacitatea legatului profită moştenitorilor ale căror drepturi (cote) succesorale ar fi fost micşorate prin existenţa legatului sau care aveau obligaţia să execute legatul, cunoaşte două excepţii, special prevăzute de lege, datorate voinţei testatorului: substituţia vulgară şi legatul conjunctiv, în acest din urmă caz operând dreptul de acrescământ.

Substituţia vulgară (la romani această instituţie era relativ frecvent aplicată în practică, de unde şi denumirea *(vulg* adv., adesea, obişnuit) este acea dispoziţie testamentară, permisă expres de lege, prin care testatorul desemnează în mod subsidiar un al doilea legatar care urmează să beneficieze prin substituţie de legat (universal, cu titlu universal sau cu titlu particular) în cazul în care primul legatar nu ar putea sau nu ar voi să beneficieze de legat. Rezultă că, în acest caz, suntem în prezenţa a două *legate alternative*[1].

Cel de-al doilea produce efecte numai sub condiţia (suspensivă) ineficacităţii celei dintâi şi înlătură dreptul altor persoane (moştenitori legali sau legatari) de a beneficia de această ineficacitate.

Legatul conjunctiv este acea dispoziţie testamentară prin care acelaşi bun determinat individual sau numai generic este lăsat de testator în totalitate în favoarea mai multor legatari cu titlu particular, fiecare având vocaţie (un drept eventual) la totalitatea bunului legat.

De exemplu, testatorul lasă casa sau suma de bani depusă la bancă legatarilor A şi B, fără a determina partea fiecăruia. Legatul este conjunctiv dată testatorul lasă gospodăria sa soţiei supravieţuitoare, urmată de dispoziţia prin care lasă aceeaşi gospodărie fiului său din prima căsătorie. În acest caz, întrucât prin voinţa testatorului legatul este conjunctiv, dacă legatarii pot şi vor să primească legatul, fiecare va suporta concursul celuilalt (celorlalţi), obiectul legat împărţindu-se între ei în mod egal. În schimb, dacă unul (unii) dintre legatari nu poate sau nu vrea să primească legatul, partea lui (lor) nu se scade, ci va mări partea colegatarului (colegatarilor) care pot şi vor să primească legatul, oricare dintre ei având dreptul la totalitatea bunului legat â În această situaţie suntem în prezenţa aşa-numitului *drept de acrescământ* (drept de creştere). Întrucât dreptul de acrescământ nu operează de la persoană la persoană (ca în cazul substituţiei vulgare), ci de la porţiune la porţiune *(portio portioni accrescit),* creşterea profită şi moştenitorilor colegatarului decedat. Astfel, de exemplu, moştenitorii colegatarului decedat după deschiderea moştenirii vor profita de acrescământul datorat renunţării ulterioare a unui alt colegatar.

Dreptul de acrescământ (sau de adăugire) vizează problema cui anume îi vor reveni bunurile ce au format obiectul legatelor ineficace. Regula în această privinţă este aceea

[1]. A se vedea în acest sens Francisc Deak, op. cit., p.294

potrivit căreia, de legatele ineficace, fie datorită nulităţii, fie revocării sau caducităţii, profită moştenitorii legali sau testamentari ale căror drepturi succesorale ar fi fost micşorate sau înlăturate prin existenţa acelor legate.

Obiectul legatelor ineficace va reveni persoanelor cu vocaţie succesorală din a căror parte urmau să se execute acele legate. Aceste persoane sunt: moştenitorii legali, legatarii universali, legatarii cu titlu universal sau chiar legatarii particulari, dacă testatorul le-a impus ca sarcină executarea legatului ineficace. Adică, dacă legatul ineficace a fost universal, de el vor profita moştenitorii legali rezervatari, care vor culege, de această data, nu numai rezerva ci întreaga moştenire, sau moştenitorii nerezervatari care au fost înlăturaţi de la moştenire prin instituirea legatarului universal[1].

De ineficacitatea legatului cu titlu universal vor profita moştenitorii legali sau legatarul universal, dacă au existat. În cazul în care testatorul a instituit mai multe legate cu titlu universal, de ineficacitatea unuia nu poate profita un al legatar cu titlu universal, întrucât vocaţia legatarului cu titlu universal este limitată la o fracţiune din moştenire. Se poate, totuşi, ca testatorul să fi instituit doi sau mai mulţi legatari cu titlu universal pentru aceeaşi fracţiune din moştenire, ipoteză în care ineficacitatea legatului în privinţa unuia din legatari va profita celuilalt.

În ce priveşte legatele cu titlu particular ineficace, ele profită moştenitorilor legali, legatarilor universali sau cu titlu universal care aveau obligaţia să execute acele legate. Legatarii cu titlu particular profită de ineficacitatea unor legate cu titlu particular numai în ipoteza în care aveau ca sarcină executarea legatelor ineficace sau dacă beneficiul lor succesoral a fost redus prin astfel de legate.

De la regula potrivit căreia ineficacitatea legatului profită moştenitorilor ale căror părţi din moştenire ar fi fost micşorate prin acel legat sau care aveau obligaţia executării acelui legat, legiuitorul a instituit două excepţii: substituţia vulgară şi legatul conjunctiv.

În cazul substituţiei vulgare testatorul desemnează, pe lângă primul legatar, un al doilea, care prin substituţie va beneficia de legat, cu condiţia ca primul legatar să nu accepte legatul sau să nu poată beneficia de el. Prin substituţia vulgară, ca urmare a voinţei testatorului, se înlătură posibilitatea ca moştenitorii legali sau ceilalţi legatari să profite de ineficacitatea legatului care va reveni celui de-al doilea legatar desemnat de către testator.

---

[1]. A se vedea Francisc Deak, op. cit., p.295

Putem vorbi de legatul conjunctiv în situaţia în care acealaşi bun, determinat individual sau generic, este lăsat la mai mulţi legatari, fără a se preciza partea care s-ar cuveni fiecăreia, astfel că fiecare va avea chemare eventuală la întregul obiect. Dacă toţi legatarii vor şi pot să primească obiectul legat, acesta se va împărţi între ei în mod egal. Dacă însă unul dintre legatari nu poate sau nu vrea sa primească legatul, partea lui va reveni, în virtutea dreptului de acrescământ, celorlalţi colegatari, ale căror pătţi vor spori în mod corespunzător. Aşadar, partea care s-ar cuveni legatarului care refuză să primească legatul sau nu-l poate primi, nu se scade pentru a profita celorlaţi moştenitori potrivit dispoziţiilor legale. Rezultă numai trei cazuri în care ar opera dreptul de acrescământ: în caz de incapacitate a legatarului, în caz de renunţare a acestuia la legat sau în caz de predeces al legatarului faţă de testator. Însă în doctrină se acceptă că dreptul de acrescământ operează oricare ar fi cauza ineficacităţii legatului, chiar şi în cazul în care este vorba de revocare voluntară a acestuia.

Pentru a opera dreptul de acrescământ trebuie să fie îndeplinite următoarele *condiţii:*

- există o pluralitate de legatari cu titlu particular. În cazul legatelor universale sau cu titlu universal nu este vorba propriu-zis de un drept de acrescământ, întrucât aceste legate conferă ele însele vocaţie la întreg patrimoniul succesoral sau la o parte din acesta, deşi practic, în cazul ineficacităţii legatelor faţă de unul din legatari, duce şi în aceste cazuri la sporirea cotei celorlalţi legatari care pot şi vor să accepte un astfel de legat.

- legatul făcut în favoarea legatarilor să aibă acelaşi obiect. Obiectul legatului, trebuie, aşadar, să fie acelaşi faţă de toţi legatarii, putând fi constituit din bunuri corporale, individual-determinate, bunuri de gen determinate sau determinabile ori bunuri incorporale, sau din legatul dreptului succesoral dobândit prin moştenire de către testator.

Obiectul legatului poate fi constituit din dreptul de proprietate în integralitatea lui, sau numai din nuda proprietate ori un sezmembrământ al dreptului de proprietate ca dreptul de uzufruct sau de abitaţie.

În doctrină[1] s-a pus problema ce se întâmplă dacă legatul conjunctiv are ca obiect uzufructul (problema se poate pune şi se rezolvă în mod asemănător şi m cazul altor dezmembrăminte ale proprietăţii (de exemplu, dreptul de abitaţie).

Reamintim şi faptul că legatul uzufructului este un legat cu titlu particular (şi deci poate fi *con*junctiv), chiar dacă uzufructul este universal sau cu titlu universal, iar nu cu titlu particular) şi moare unul dintre colegatari. Partea legatarului decedat va profita nudului proprietar. Dacă legatarul este decedat la data deschiderii moştenirii, în temeiul dreptului de acrescământ, colegatarul va dobândi totalitatea uzufructului, iar dacă moartea intervine după deschiderea moştenirii, dreptul de acrescământ nu mai operează, fiindcă legatul nu este ineficace, ci şi-a produs efectele, fiecare colegatar culegând legatul uzufructului, împreună cu ceilalţi.

Potrivit dreptului comun în materie, stingerea uzufructului, în total sau în parte, profită în principiu nudului proprietar, întregind dreptul său de proprietate (prin consolidare), dacă testatorul nu a prevăzut altfel. În materia legatului conjunctiv de uzufruct (sau alt dezmembrământ al proprietăţii, de exemplu, dreptul de abitaţie), ţinând seama de specificul constituirii, opinia noastră este pentru indivizibilitatea dreptului, ceea ce înseamnă că la moartea unuia dintre titularii dreptului de uzufruct constituit printr-un legat conjunctiv (de exemplu, în favoarea soţilor) colegatarul în viaţă exercită în continuare dreptul de uzufruct pentru tot, stingerea lui intervenind numai la moartea ultimului titular, dacă testatorul nu a prevăzut altfel:

- vocaţia (eventuală) a colegatarilor să se întindă asupra bunului în totalitatea lui, nefiind fracţionată, şi testatorul să nu fi înlăturat dreptul de acrescământ (de exemplu, printr-o substituţie vulgară). Cum s-a spus, "să existe o solidaritate de vocaţiune între colegatarii aceluiaşi lucru"[2].

- legatul să devină ineficace pentru unul (unii) dintre colegatari.

Dacă legatul conjunctiv este ineficace pentru toţi, va profita moştenitorilor potrivit regulilor generale.

---

[1] A se vedea I. Genoiu, Tipologia legatelor în noul Cod civil, în volumul Sesiunii anuale de comunicări ştiinţifice „Justiţie, stat de drept şi cultură juridică", organizată de Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române, 13 mai 2011, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011, p. 407-421.M. Eliescu, op. cit., p. 253; C. Stătescu, op. cit., p. 173.

[2] A se vedea M. Eliescu, op. cit., p. 253; C. Stătescu, op. cit., p. 173.

Dacă condiţiile arătate sunt îndeplinite, se pune problema dacă dreptul de acrescământ operează facultativ (voluntar) sau obligatoriu (forţat) şi daca adăugirea se dobândeşte cu sau fără sarcini. În legătură cu prima problemă nu există unanimitate de păreri. În ceea ce ne priveşte, ne alăturăm opiniei potrivit căreia dreptul de acrescământ operează în mod obligatoriu, de drept. Dacă acceptă legatul, legatarul îl dobândeşte, chiar fără ştirea şi împotriva voinţei lui, cu sporul rezultând din ineficacitatea legatului prevăzut în favoarea colegatarului.

Legatarul nu poate *îmbunătăţi* chemarea la întreg, pentru a o restrânge la partea care ar rezulta din concursul cu toţi ceilalţi colegatari[1].

În favoarea soluţiei arătate pledează şi principiile care guvernează dreptul de opţiune succesorală.

Opţiunea succesorală este un act juridic indivizibil *(nemo pro parte heres)* şi acest principiu operează nu numai în cazul succesiunii universale sau cu titlu universal, dar şi în ipoteza legatului cu titlu particular, inclusiv cel conjunctiv, deci în această situaţie legatarul nu are vocaţie succesorală dublă.

În ceea ce priveşte a doua problemă, este necontestată soluţia că dreptul de acrescământ operează cu sarcini. Legatarul care beneficiază de acrescământ este obligat să suporte şi sarcinile (parte din ele) ce-i reveneau colegatarului a cărui parte o ia.

Prin urmare, acrescământul operează *cum onere.* Numai dacă sarcina a fost special prevăzută în consideraţia persoanei colegatarului iniţial *(intuitu personae legatarit),* beneficiarul acrescământului nu va fi obligat s-o execute (de exemplu, pictorul însărcinat a face portretul cuiva). Ineficacitatea legatului în acest caz va atrage ineficacitatea sarcinii.

6.7. Consecinţele ineficacităţii legatelor

Spre deosebire de Codul civil de la 1864 care nu a reglementat în mod expres consecinţa ineficacităţii legatului, Codul civil realizează art. 1072, având ca denumire marginală "destinaţia bunurilor constituind obiectul unui legat ineficace"**.**[2]

Aşadar, potrivit dispoziţiilor legale menţionate "Ineficacitatea legatului din cauza nulităţii, revocării, caducitaţii ori desfiinţării pentru nerealizarea condiţiei suspensive ori

[1]. A se vedea Mihail Eliescu, op.cit.,p.282
[2]. A se vedea Ilioara Genoiu, op.cit.,p.224

pentru îndeplinirea condiţiei rezolutorii profită moştenitorilor ale căror drepturi succesorale au fost micşorate sau, după caz, înlăturate prin existenţa legatului sau care aveau obligaţia să execute legatul”.

Persoanele care vor beneficia de ineficacitatea legatelor sunt: moştenitorii legali, legatarii universali, legatarii cu titlu universal sau chiar legatarii cu titlu particular, dacă testatorul le-a impus sarcina executării testamentului ineficace.

Spre exemplu, de ineficacitatea legatului universal profită, în primul rând, moştenitorii rezervatari(dacă există), aceştia culegând nu numai rezerva legală, ci întreaga moştenire. În ipoteza inexistenţei moştenitorilor legali rezervatari, de ineficacitatea legatului universal profită moştenitorii legali nerezervatari, care ar fii fost înlăturaţi de la moştenire, dacă legatul universal şi-ar fii produs efectele juridice.

Regula potrivit căruia de ineficacitatea legatului beneficiază moştenitorii ale căror parţi din moştenire au fost înlăturate prin existenţa legatului sau care aveau obligaţia să execute legatul comportă, dispoziţiilor Codului civil, excepţia legatului conjunctiv.

Aşa cum am mai arătat, potrivit dispoziţiilor art.1065 [1], Codul civil ”*Legatul cu titlu particular este prezumat a fii conjunctiv atunci când testatorul a lăsat, prin acelaşi testament, un bun determinat individual sau generic mai multor legatari cu titlu particular, fără a preciza partea fiecăruia. În cazul legatului conjunctiv, dacă unul dintre legatari nu vrea sau nu poate să primească legatul, partea lui va profita celorlalţi legatari… şi atunci când obiectul legatului conjunctiv îl constituie un dezmembrământ al dreptului de proprietate*”.[2]

Suntem în prezenţa unui legat conjunctiv, spre exemplu, în ipoteza în care testatorul dispune ca terenul pe care îl deţine în proprietate sa revină, după moartea sa, lui A şi B fără să determine partea fiecăruia. Într-o asemenea ipoteză cei doi legatari vor culege cote egale din bunul legat.

Dacă însă, unul dintre aceştia nu poate sau nu vrea să primească partea sa din bunul legat, acesta va reveni celuilalt legatar (sau moştenitorilor săi, dacă acesta a decedat). Aşadar, suntem în prezenţa ineficacităţii legatului conjunctiv, dacă sunt întrunite cumulativ următoarele condiţii:

-există o pluralitate de legatari cu titlu particular;

- legatul care are ca obiect acelaşi bun ori drept;

[1]. Noul Cod Civil

[2]. A se vedea în acest sens Liviu Stănciulescu, op.cit.,p.197

Sub incidenţa Codului civil de la 1864, în literatura de specialitate a suscitat controverse soarta legatului conjunctiv al cărui obiect era reprezentat de dreptul de uzufruct, în ipoteza morţii unuia dintre colegatari. Întrebarea care necesită răspuns era următoarea: cui va profita dreptul de uzufruct al colegatarului decedat? Nudului proprietar sau celuilalt colegatar? Această întrebare capătă însă răspuns din partea actualului Cod civil care dispune,în sensul că, la moartea unuia dintre legatari, dreptul de uzufruct va fii exercitat în continuare de către colegatar. Partea fiecăruia dintre colegatari să nu fii fost determinată de către testator, astfel încât se prezumă că voinţa testatorului a fost aceea de a crea, în favoarea tuturor legatarilor instituiţi, vocaţie eventuală asupra întregului bun; Legatul devine ineficace faţă de unul sau mai mulţi colegatari şi nu faţă de toţi colegatarii, întrucât într-o astfel de ipoteză ar deveni operabile regulile generale în materie, potrivit cărora, de legatul ineficace, ar profita ceilalţi moştenitori.

Ca urmare a îndeplinirii cumulative a acestor condiţii, de ineficacitatea legatului conjunctiv beneficiază colegatarul/ii.

Necesită însă soluţie următoarele două probleme: modul (voluntar sau forţat) în care operează dreptul colegatarului şi dacă acesta se dobândeşte cu sau fără sarcini.

Cu privire la modul în care operează dreptul colegatarului, în literatura de specialitate au fost formulate, sub imperiului Codului civil de la 1864, două opinii, beneficiind de susţinerea majoritară opinia potrivit căreia dreptul în discuţie operează obligatoriu, de drept. Acceptând legatul, legatarul acceptă şi dreptul asupra bunurilor constituind obiectul unui legat ineficace, dispus în favoarea colegatarului. Legatarul care a acceptat legatul beneficiază de acest drept, independent de voinţa sa şi chiar împotriva acestuia,întrucât ,pe de o parte, actul de aceptare a moştenirii este în principiu indivizibil, iar, pe de altă parte, fiecare colegatar are chemare la întregul bun legat.

Celei de-a doua probleme, literatura de specialitate i-a oferit o soluţie incontestabilă. Potrivit acesteia, dreptul în discuţie operează cu sarcini (*cum onere*),în toate cazurile. Singura excepţie este reprezentată de ipoteza în care sarcina a fost prevazută în considerarea persoanei colegatarului iniţial (*intuitu personae legatarii*), caz în care ineficacitatea legatului atrage şi ineficacitatea sarcinii.În virtutea acestei soluţii, unanim susţinută, legatarul care beneficiază de bunurile constituind obiectul unui legat ineficace, este

ţinut, în egală măsură,de executarea sarcinii stipulată în favoarea colegatarului a cărui parte îi revine.

În final, precizăm că, în opinia noastră, în lumina actualului Cod civil care reglementează consecinţele ineficacităţii legatului, nu mai putem folosi expresia ”*drept de acrescământ*” aceasta nefiind consacrată de legiuitori.

Nici Codul civil de la 1864 nu o consacra *expressis verbis*, însă acest act normativ nu reglementa nici consecinţele ineficacitaţii legatului,permiţând astfel doctrinei să creeze [1].

Spre deosebire de Codul civil de 1864, Legea nr.278/2009 prezintă, în materia caducităţii testamentului, următoarele atuuri:

1. reformulează de o manieră fericită unele cazuri ale caducităţii şi chiar consacră unele noi;
2. reglementează consecinţele ineficacităţii legatului;
3. reglementează regimul legatului sarcină.

Secțiunea 2. Dezmoştenirea

§1. Noţiunea dezmoştenirii

Codul civil de la 1864 nu a reglementat dezmoştenirea, dar nici nu a interzis-o, astfel încât posibilitatea exheredării a fost unanim recunoscută de către literatura de specialitate. De fapt, Codul civilde la 1864 făcea referire indirectă la dezmoştenire, prin dispoziţiile sale referitoare la rezerva succesorală[2].

Legea nr.287/2009 reglementează dezmoştenirea în art.1074- 1075[3]. Relevăm astfel, meritul noului Cod civil de a reglementa, pentru prima dată în sistemul nostru de drept, o instituţiea dreptului succesoral, ce prezintă o deosebită utilitate practică.

Potrivit dispoziţiilor art. 1074 alin. (1) NCC, *,,Dezmoştenirea este dispoziţia testamentară, prin care testatorul îl înlătură de la moştenire, în tot sau în parte, pe unul sau mai mulţi dintre moştenitorii săi legali”.*

---

[1]. Ilioara Genoiu, op.cit., p.179

[2] Ilioara Genoiu, ,,Dreptul la moştenire în Noul Cod Civil”, Ed. C.H.Beck, Bucureşti, 2012, p. 227.

[3] Legea nr.287/2009 privind noul Cod civil.

Spre deosebire de celelalte dispoziţii testamentare (legatul, execuţia testamentară etc.), care conferă drepturişi obligaţii şi care pot fi calificate, în consecinţă, ca reprezentând dispoziţii testamentare pozitive, dezmoştenirea, înlăturând succesibili de la moştenire, poate fi calificată ca reprezentând o dispoziţie testamentară negativă[1].

Testatorul are liberatatea de a dezmoşteni, exclusiv după bunul său plac, orice moştenitor legal, anume, rudele din cele patru clase de moştenitori legali şi soţul supravieţuitor.

Deşi dezmoşteniţi, moştenitorii legali îşi păstrează această calitate şi, în consecinţă, în virtutea acesteia, au următoarele drepturi[2]:

- să ceară în anulare sau constatarea nulităţii dispoziţiilor testamentare;
- să ceară revocarea judecătorească a legatelor;
- să ceară constatarea caducităţii legatelor;
- moştenitorii rezervatari dezmoşteniţi au posibilitatea să ceară reducţiunea liberalităţilor excesive;
- să ceară inventarierea şi luare măsurilor speciale de conservare a bunurilor succesorale;
- să li se comunice de către notarul public măsurile de conservare luate,
- să fie citaţi la dezbaterea moştenirii, chiar dacă nu sunt moştenitori rezervatari şi prin legate a fost epuizată întreaga moştenire a defunctului.

§2. Felurile dezmoştenirii

Literatura de specialitate distinge, în lumina dispoziţiilor Codul civil de la 1864, între dezmoştenire directă, indirectă şi cu titlu de sancţiune. Creiteriul în temeiul căruia se realizează această distincţie este reprezentat de modul de manifestare a voinţei testatorului[3].

Legea nr. 287/2009 însă, în art. 1074 alin. (2), distinge numai dezmoştenirea direcă şi indirectă.

Dezmoştenirea directă[4] este atunci când testatorul dispune prin testament înlăturarea de la moştenire a unuia sau a multor moştenitori legali. Prin urmare, dezmoştenirea sirectă este

[1] Dumitru Văduva, „Moştenirea legală. Liberalităţile în NCC", Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012, pp. 39-43.
[2] Dumitru Văduva, „Moştenirea legală. Liberalităţile în NCC", Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012, pp. 39-43.
[3] Ilioara Genoiu, „Dreptul la moştenire în Noul Cod Civil", Ed. C.H.Beck, Bucureşti, 2012, p. 228.
[4]Iolanda Elena Lungu, „Dreptul de moştenire în Noul Cod Civil", Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012, p. 152.

întotdeauna expresă. Ea se poate face fie prin indicarea numelui şi prenumelui moştenitorului înlăturat de la moştenire, fie prin indicare unei calităţi a acestuia.

La rândul ei, dezmoştenirea directă poate fi totală sau parţială.

Dezmoştenirea totală este atunci când testatorul înlătură de la moştenire pe toţi moşenitorii săi legali. O asemenea exheredare nu poate viza şi statul, într-un asemenea caz dispoziţia testamentară fiind lovită de nulitate. În caz de exheredare totală, fără desemnare unui legatar, moştenirea va fi culeasă de către stat ca o moştenire vacantă.

Dezmoştenirea parţială este atunci când prin testament suntt înlăturaţi doar o parte dintre moştenitorii legali. Moştenirea va fi culeasă de către ceilalţi moştenitori care nu au fost vizaţi de clauza testamentară.

Dezmoştenirea indirectă[1] se întâlneşte atunci când testatorul instituie unul sau mai mulţi legatari, ale căror legate fie consumă întreaga moştenire atunci când nu există moştenitori rezervatari, fie epuizează cotitatea disponibilă în ipoteza în care există moştenitori rezervatari care solicită rezerva succesorală.

În literatura juridică s-a pus problema voinţei testatorului în situaţia în care, deşi acesta are moştenitori legali, face un legat universal în favoarea unui terţ, care însă nu îşi poate produce efecte, fiind lovit de o cauză de ineficacitate. Problema va fi tranşată într-un sens sau altul prin stabilrea voinţei reale a testatorului, pe baza elementelor desprinse din cuprinsul testamentului.

§3. Efectele dezmoştenirii

Noul Cod civil reglementează efectele dezmoştenirii, în art. 1075, distingând între următoarele ipoteze[2]:

a) la moştenire, în concurs cu clasele de moştenitori,vine şi soţul supravieţuitor;

   În acest caz, distingem, de asemenea, între următoarele două situaţii:

- este dezmoştenit numai soţul supravituitor;
- este dezmoştenită numai o rudă a defunctului (moştenitor rezervatar).

b) moştenitorii din cele patru clase vin la moştenire singuri, fără concursul soţului supravieţuitor.

[1] Iolanda Elena Lungu, „Dreptul de moştenire în Noul Cod Civil”, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012, p. 152.
[2] Ilioara Genoiu, „Dreptul la moştenire în Noul Cod Civil”, Ed. C.H.Beck, Bucureşti, 2012, pp. 231-232.

Şi în acest caz, identificăm două situaţii diferite:

- este dezmoştenită o rudă a defunctului din categoria moştenitorilor rezervatari;
- este dezmoştenită o rudă a defunctului din categoria moştenitorilor nerezervatari.

Principalul efect al dezmoştenirii constă în aceea că *moştenitorul este exclus de la moştenire.* Dacă cel exheredat este un moştenitor legal nerezervatar, acesta va fi înlăturat total de la moştenire, iar dacă este un moştenitor rezervatar, va veni şi va culege rezerva succesorală, fiind înlăturat doar de la cotitatea disponibilă[1].

În cazl dezmoştenirii soţului supravieţuitor, moştenitorii din clasa cu care acesta vine în concurs culeg partea din moştenire rămasă după atribuirea cotei cuvenite soţului supravieţuitor ca urmare e dezmoştenirii. Prin urmare, soţul supravieţuitor va culege rezerva succesorală, iar moştenitorii sin clasa cu care acesta concurează vor împărţi între ei cotitatea disponibilă. Dacă în urma exheredării, pe lângă soţul supraviţuitor, vin la moştenire atât cel dezmoştenit, cât şii cel care beneficiază de dezmoştenire, acest din urmă culege partea rămasă după atribuirea cotei soţului supravieţuitor şi a cotei celui dezmoştenit.

Ipoteze vizează exheredarea unui decendent sau ascendent priviligiat, care va culege totuşi rezerva succesorală. Atunci când în urma dezmoştenirii un moştenitor primeşte o cotă inferioară cotei sale legale, moştenitorul cu care vine în concurs culege partea care ar fi revenit celui dezmoştenit. Dacă în urma exheredării o persoană este înlăturată total de la moştenire, cota care i s-ar fi cuvenit se atribuie moştenitorilor cu care ar fi venit în concurs sau, în lipsa acestora, moştenitorilor subsecvenţi[2].

Aceste efecte sunt prevăzute de art. 1075 NCC şi *nu pot profita persoanele incapabile de a primi legate.*

Dispoziţia testamentară prin care moştenitorii legali au fost dezmoşteniţi este supusă cauzelor de nulitate, absolută sau relativă, în condiţiile dreptului comun, termenul de prescripţie a dreptului la acţiunea în anulare curge de la data la care cei dezmoşteniţi au luat la cunoştinţă despre dispoziţia testamentară prin care au fost înlăturaţi de la moştenire, dar nu mai devreme de data deschiderii moştenirii.

§4. Nulitatea dezmoştenirii

[1] Ilioara Genoiu, „Dreptul la moştenire în Noul Cod Civil", Ed. C.H.Beck, Bucureşti, 2012, pp. 232-233.
[2] Iolanda Elena Lungu, „Dreptul de moştenire în Noul Cod Civil", Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012, p. 153.

Potrivit dispoziţiilor art. 1076 NCC, *,,Dispoziţia testamentară prin care moştenitorii legali au fost dezmoşteniţi este supusă cauzelor de nulitate, absolută sau relativă, prevăzute de lege".* Prin acest text de lege, se face trimitere la dreptul comun în materie, astfel încât cauzele care atrag nulitatea contractului, atrag, în egală măsură, şi nulitatea dezmoştenirii.

Ca excepţie de la dreptul comun în materie, termenul de prescripţie a acţiunii în anulabilitate curge de la data la care cei dezmoşteniţi au luat cunoştinţă de dispoziţia testamentară prin care au fost înlăturaţi de la moştenire, dar nu mai devreme de la data deschiderii moştenirii[1].

Aşadar, ceea ce trebuie adaptat la specificul moştenirilor, este momentul de la care începe să curgă termenul de prescripţie a acţiunii în anulabilitate. Drept urmare, acesta nu poate începe să curgă mai devreme de la data deschiderii moştenirii.

§5. Inventarul noutăţilor

Noul Cod civil asigură dezmoştenirii, instituţie a dreptului succesoral pe care o reglementează expres pentru prima dată în sistemul nostru de drept, o reglementare justă şi cvasicompletă. Analizând dispoziţiile actului normativ invocat, am constat că legiuitorul nu a folosit, cât priveşte efectele dezmoştenirii, în toate cazurile, o exprimare suplă şi că nu a oferit soluţie tuturor situaţiilor pe care dezmoştenirea le poate genera în practică[2].

Însă, acestea pot primi o soluţie justă, prin interpretarea *a pari* a dispoziţiilor noului Cod civil şi prin valorificarea principiilor generale ale acestuia, incidente în materia moştenirii. De astfel, suntem conştienţi că niciun cod nu poate acoperi multiudinea de situaţii practice pe care le poate genera o instituţie publică.

Secțiunea 3. Execuţiunea testamentară

§1. Noţiunea de execuţiune testamentară

---

[1] Emod Veress, ,,Drept civil. Moştenirea. Liberalităţile conform NCC", Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012, pp. 28-31.

[2] Ilioara Genoiu, ,,Dreptul la moştenire în Noul Cod Civil", Ed. C.H.Beck, Bucureşti, 2012, pp. 235-236.

Instituţia succesiunii în dreptul civil este menită să asigure o continuitate a raporturilor patrimoniale, mai ales a celor cu privire la dreptul de proprietate în condiţiile în care subiecţii de drept, persoane fizice nu au o existenţă veşnică.

Moştenirea, izvorâtă dintr-o necesitate obiectivă, fiind în dependentă de formele de proprietate, de relaţiile de producţie ale sistemului economic al statului şi abordând interesele unor pături largi ale populaţiei, a fost şi este cea mai importantă verigă a vieţii sociale. De altfel, prin aceasta se şi explică investirea instituţiei moştenirii, în legislaţia României cu statut constituţional.

Instituţia moştenirii este intim legată de instituţia proprietăţii. Astfel, Glasson, celebrul profesor de la Facultatea de drept din Paris, afirma în lucrarea sa „*Elèments du droit français considèrė dans ses rapports avec le droit naturel de l'èconomie politique*", cu referire la moştenire că „*succesiunea este de drept naturală, economia politică considerând-o unul din cele mai energice stimulente la muncă…, şi a suprima dreptul de moştenire ar fi să suprimăm societatea…, iar a suprima succesiunea ar fi să distrugem proprietatea, căci proprietatea vremelnică limitată la viaţa omului, nu mai este proprietate*".

Noul Cod civil nu defineşte noţiunea de moştenire. Ea a fost definită de doctrină ca fiind transmisiunea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în viaţă.[1]

Termenul de moştenire mai desemnează şi patrimoniul celui care lasă moştenirea ,adică totalitatea drepturilor şi obligaţiilor, care nu se sting odată cu moartea celui care lasă moştenirea, dar sunt transmisibile în temeiul normelor dreptului succesoral.

În limbajul comun, de obicei, prin moştenire, se înţeleg doar anumite bunuri, care au rămas la moartea unei persoane fizice. Astfel, deseori, putem auzi, că cineva a primit „moştenire o casă sau o maşină", etc .

Din punct de vedere al legii, noţiunea de moştenire în accepţiunea de patrimoniu, comportă un alt sens, aceasta desemnând întreaga masă succesorală: totalitatea drepturilor şi a obligaţiilor patrimoniale a celui care lasă moştenirea şi nu bunurile acestuia. Masa succesorală o constituie ansamblul elementelor (bunuri şi alte valori) care, făcând parte din patrimoniul defunctului, pot constitui obiectul împărţelii moştenirii.

[1] Francisc Deak, "Tratat de drept succesoral", Editura Universul Juridic, Bucuresti, 2002, pag.5; L.Stănciulescu, "Drept civil. Contracte si succesiuni", Editura Hamangiu, 2008, pag.357

În masa succesorală sunt cuprinse numai acele drepturi şi obligaţii care au un conţinut economic (patrimonial), cele personal nepatrimoniale încetând la moartea celui care lasă moştenirea, astfel, fiind intransmisibile.[2]

Masa succesorală este alcătuită din două părţi, şi anume:

a) activul moştenirii, care este alcătuit din totalitatea drepturilor reale şi de creanţă,precum şi bunurile la care acestea se referă, ale celui care lasă moştenirea;

b) pasivul moştenirii este o parte componentă a masei succesorale şi cuprinde obligaţiile şi sarcinile cu conţinut economic ale moştenirii. Nu vor fi cuprinse în pasivul moştenirii obligaţiile ''*intuitu personae*", care se sting odată cu încetarea din viaţă a celui care lasă moştenirea.

Având ca punct de plecare dispoziţiile art. 955 din Codul Civil "*Patrimoniul defunctului se transmite prin moştenire legală, în măsura în care cel care lasă mostenirea nu a dipsus altfel prin testament*", se poate afirma că, în funcţie de vocaţia succesorală, avem moştenire legală si moştenire testamentară.

Cele două categorii de moşteniri, cea legală şi cea testamentară, nu se exclude, ci dimpotrivă ele pot coexista. În cazul în care există testament, dar şi moştenitori legali rezervatari coexistenta lor se impune, căci prin dispoziţiile din cuprinsul testamentului nu se va putea încălca rezerva moştenitorilor legali. Sau dacă defunctul a făcut legate cu titlu particular patrimoniul va reveni moştenitorilor legali care însă vor fi ţinuţi să execute legatele faţă de legatarii cu titlu particular.

În ipoteza în care prin legatele instituite de defunct nu se epuizează patrimoniul succesoral, devoluţiunea succesorală va fi legală pentru rest şi testamentară pentru ceea ce cuprind legatele. Dacă însă s-au instituit mai mulţi legatari cu titlu universal, epuizându-se astfel moştenirea sau dacă s-au instituit mai mulţi legatari universali, devoluţiunea moştenirii va fi exclusiv testamentară.

Aşadar, Codul civil nu a păstrat principiul din dreptul roman al incompatibilităţii moştenirii testamentare cu cea legală (''*nemo partim testatus partim intestatus decedere potest*"), adică nimeni nu poate muri în parte cu testament, în parte fără testament.

---

[2] T.S., S.civ., Dec. nr. 1347/1972, în Repertoriu de practica judiciară în materie civilă pe anii 1969-1975, p. 205, nr. 511; T.S

Testamentul este definit în doctrină pe baza prevederilor articolului 1034 din Codul civil ca fiind actul juridic unilateral, personal şi solemn, esenţialmente revocabil în timpul vieţii defunctului, prin care acesta dispune de tot sau de o parte din avutul său pentru timpul când va înceta din viaţă.

În dreptul nostru, în principiu, orice persoană capabilă are libertatea deplină de a dispune de bunurile pentru timpul de după moartea sa în limitele şi după regulile prescrise de lege. La acest drept nu se poate renunţa, o convenţie prin care o persoană s-ar obliga să nu dispună de bunurile sale prin testament trebuie privită ca fiind nulă absolut.

Testamentul cuprinde în primul rând dispoziţii de ultimă voinţă cu privire la bunurile defunctului, adică legate.

În practică s-a observat că în cuprinsul său se găsesc şi alte dispoziţii cum sunt:

a) sarcini impuse legatarilor sau moştenitorilor legali, fie de natura patrimonială, fie de altă natură ;

b) exheredări, adică îndepărtarea de la moştenire a unor moştenitori legali cu limitările ce le aduce rezerva succesorala ;

c) desemnarea unuia sau chiar a mai multor executori testamentari, persoane fizice care să îndeplinească actele de ultima voinţă a testatorului ;

d)revocarea dispoziţiilor din testamentul anterior sau retractarea unei revocări anterioare ;

e) o împărţeală de ascendent ;

f) recunoaşterea unui copil din afara căsătoriei (art. 48 şi 57 Codul familiei);

g) dispoziţii cu privire la funeralii şi îngropare, recunoaşterea unei datorii, etc.

Originea testamentului este foarte veche, fiind cunoscut de majoritatea popoarelor antichităţii, aceeasi vechime cu institutia testamentului având şi instituţia execuţiunii testamentare si a executorului testamentar.

Instituţia execuţiunii testamentare si a executorului testamentar şi-au pierdut din importanţă în perioada 1946-1989 când regimul comunist a restrâns drastic dreptul de proprietate a persoanelor fizice. Această formă de proprietate, în cele mai multe cazuri, se limita la bunurile de folosinţă personală şi la bunurile casnice şi gospodăreşti, în mediul urban şi mai rar la proprietăţile imobiliare (clădiri cu destinaţia de locuinţe).

În mediul rural, proprietatea unei persoane, ori după caz a unei familii, era limitată la o clădire cu destinaţia de locuinţă si la anexele gospodăreşti ale acesteia, precum şi la terenurile pe care erau amplasate aceste construcţii.

În zonele necooperativizate, de regula zonele montane, şi în anumite cazuri şi zonele de deal, au rămas în proprietatea persoanelor fizice si terenuri intravilane si extravilane, dar prin Legea nr. 28/1974 si Legea nr. 29/1974 terenurile au fost scoase din circuitul comercial, acestea nemaiputând face obiectul transmiterii dreptului de proprietate inter vivos.

Legile nr. 28/1974 și nr. 29/1974 nu interziceau transmiterea dreptului de proprietate asupra terenurilor *mortis causa*, ci doar limitau şi această posibilitate la moştenirea legală. Ca urmare, transmiterea terenurilor proprietate a defunctului catre mostenitorii legali era posibilă.

Datorită acestor interdicţii ale legilor arătate mai sus, în multe situaţii contractele de vanzare-cumpărare erau încheiate fără respectarea legii în vigoare la data încheierii actului si încheiau contractul de vanzare-cumparare a terenurilor prin acte sub semnatura privată, acte care conform legii erau lovite de nulitate absolută.

Abrogarea respectivelor reglementări nu a soluţionat problema transmiterii dreptului de proprietate asupra terenurilor în perioada de aplicare a Legii nr. 28/1974 și a Legii nr. 29/1974 si nici dupa 1991 prin aplicarea Legii nr. 18/1991. Cumpăratorii terenurilor în cauza, prin aplicarea Legii nr. 18/1991, în cele mai multe cazuri au intrat în conflict cu moştenitorii proprietarului terenului obiect al contractului de vanzare-cumparare şi în foarte multe situaţii s-a ajuns la soluţionarea litigiului pe cale judecătorească, unde soluţiile instanţelor au fost de cele mai multe ori controversate.

Dupa anul 1990, dreptul de proprietate al persoanelor fizice a fost restabilit în etape succesive şi prin liberalizarea activităţilor economice s-a ajuns la acumularea unor averi importante.

Ca urmare a noilor realităţi, atât testamentul, cât şi instituţiile execuţiunii testamentare si a executorului testamentar sunt în curs de a-şi redobândi importanta pe care au avut-o de-a lungul timpului şi într-un viitor nu prea îndepărtat este posibil ca executorii testamentari să fie consideraţi adevarati profesionişti în domeniu.

Potrivit art. 1077 din Codul civil, execuţia testamentară este o dispoziţie cuprinsă în testament prin care testatorul desemnează una sau mai multe persoane, conferindu-le împuternicirea necesară pentru a putea asigura executarea dispoziţiilor testamentare.

Testatorul apeleaza la instituirea de executor testamentar în cazul în care apreciază ca succesorii chemaţi la mostenire prin lege nu ar putea sau nu ar vrea să asigure îndeplinirea ultimei sale vointe ori pentru a-i degreva pe moştenitori de sarcina execuţiei dispoziţiilor testamentare.

Executorul testamentar poate fi împuternicit fie printr-un înscris în forma testamentară, fie printr-un codicil posterior testamentului, care obligatoriu trebuie să fie făcut in forma testamentară. Desemnarea executorului testamentar se realizează respectând aceleaşi reguli care guvernează desemnarea legatarului, şi anume, prin testament încheiat în formele prevăzute de lege şi personal de către testator.

Unul dintre elementele de noutate aduse de actuala reglementare în materia execuţiunii testamentare constă în obligarea executorului testamentar de a accepta în mod expres misiunea încredinţată de către defunct prin declaraţie autentică notarială, înainte de a-şi exercita puterile conferite prin testament.

Imputernicirea de executor testamentar poate să fie revocată de testator până în extremis vitae dar numai în condiţiile prevăzute de lege cu privire la revocarea testamentelor.

In baza dispoziţiei testamentare nerevocată, notarul public competent pentru a desfasura procedura succesorală eliberează persoanei instituite ca executor testamentar un certificat constatator al acestei calităţi (art. 83 alin. 3 din Legea nr. 36/1995) şi al întinderii drepturilor si obligaţiilor cu care executorul testamentar a fost învestit.[1]

In ceea ce priveşte sfera persoanelor care pot dobândi calitatea de executor testamentar, din dispoziţiile art. 1078 reiese că acest mandat pot fi îndeplinit, în principiu, de orice persoană cu condiţia de a avea capacitate deplina de exerciţiu. Capacitatea executorului testamentar trebuie să existe în momentul deschiderii succesiunii şi nu în momentul numirii prin testament.[2]

Orice persoană cu capacitate de exerciţiu deplina poate avea calitatea de executor testamentar, chiar dacă persoana respectivă are în acelaşi timp şi calitatea de mostenitor legal ori testamentar. Poate fi executor testamentar chiar şi o persoana insolvabilă, esenţială fiind numai buna sa credinţă.

[1] Fr. Deak, op. cit. , pag. 276
[2] Ioan Adam, Adrian Rusu, Drept civil. Succesiuni, Editura All Beck, Bucureşti, p. 176.

Nu poate fi numit executor testamentar o persoană pusă sub interdicţie sau un minor, chiar dacă ar avea încuviinţarea celor care îl reprezintă şi a autorităţii tutelare.[3]

Persoana incapabilă de a primi un legat poate fi numită executor testamentar, dar nu poate fi remunerată sub forma unei liberalităţi testamentare. Pentru a beneficia de legat remunerator, trebuie să aibă capacitatea necesară pentru ambele calităţi.

Considerăm că şi persoana care are calitatea de notar public poate fi desemnată executor testamentar, cu condiţia de a nu fi investită în cauză cu desfaşurarea procedurii succesorale notariale.

În principiu, testatorul poate desemna unul sau mai multi executori testamentari. În situatia cand sunt desemnati mai multi executori testamentari, atribuţiunile acestora pot fi conjunctive, când oricare dintre ei poate să lucreze singur pentru îndeplinirea misiunii, dacă testatorul nu a prevăzut că aceştia să lucreze în comun; divizate când testatorul arată pentru fiecare dintre executorii testamentari atribuţiunile ce le revin cu privire la execuţiunea testamentară si subsidiare când testatorul arată că în cazul în care primul executor desemnat nu poate sau nu vrea să accepte misiune, calitatea de executor sa revină următoarei sau după caz următoarelor persoane desemnate.

§2. Natura juridică a execuţiunii testamentare

Natura juridică a execuţiunii testamentare este apreciată în literatura de specialitate ca fiind un mandat guvernat de reguli speciale[2] , conferit intuituu personae, adică executorul testamentar este un mandatar al testatorului, ales în consideraţiunea persoanei. Prin urmare, asemănările datorită cărora este posibilă aplicarea regulilor de la mandatul de drept comun se referă la o serie de particularităţi pe care le vom expune în continuare.

- In general, atât mandatul comun cât şi mandatul de execuţiune testamentară sunt cu titlu gratuit. Executorul testamentar poate să ceară remuneraţie numai dacă testatorul a prevăzut în mod expres acest lucru ori daca executorul testamentar este un profesionist. De regulă, remuneraţia executorului testamentar o stabileşte testatorul sub forma unui legat. În acest caz executorul testamentar are dublă calitate, de executor şi de legatar, cele două calităţi fiind interdependente numai

[3] idem
[2] Fr. Deak, op. cit. ,pag 276-277;

unilateral. Executorul testamentar, ca orice legatar poate renunţa la legat, însă poate accepta sarcina de executor testamentar. În schimb, acceptarea legatului remunerator presupune acceptarea sarcinii executiunii testamentare. Neacceptarea mandatului de către executorul testamentar duce la caducitatea legatului, acesta fiind stipulat sub condiţia acceptării execuţiunii testamentare.

- Atât mandatarul unui mandat comun, cât şi executorul testamentar au dreptul de a fi dezdăunaţi pentru cheltuielile facute si pentru prejudiciile suferite cu ocazia îndeplinirii mandatului si remunerati, dacă este cazul.
- Atât executorul testamentar, cât şi mandatarul sunt supuşi obligaţiilor mandatului obişnuit, în sensul că ambii au obligaţia de a-şi îndeplini mandatul, de a da socoteală şi de a răspunde pentru faptele persoanei substituite fără drept pentru culpa in eligendo, în cazul în care a fost autorizat să-şi substituie o altă persoană.
- Atât acceptarea mandatului comun, cât şi a mandatului de executor testamentar este facultativă, refuzul de a accepta nefiind susceptibil de abuz.
- Mandatul testamentar,ca şi cel de drept comun, este conferit intuituu personae. Dacă persoana desemnată de testator ca executor testamentar este decedată la data deschiderii succesiunii şi nu exista desemnat un executor subsidiar, execuţiunea testamentară devine caducă, adică mandatul testamentar nu mai poate fi executat. În cazul morţii executorului testamentar în cursul executării testamentului, mandatul încetează şi nu poate trece asupra mostenitorilor săi.

Faţa de mandatul de drept comun, execuţia testamentară prezintă şi unele particularităţi.

- Spre deosebire de mandatul de drept comun, care de regulă este un act juridic consensual, mandatul executorului testamentar este un act solemn, acesta putându-se institui numai printr-un înscris în formă testamentară;
- În cazul mandatului de drept comun, limitele împuternicirii mandatarului se pot determina liber de către părţi în timp ce limitele şi durata maximă a atribuţiunilor executorului testamentar sunt stabilite în mod imperativ de lege. Această deosebire este explicabilă prin faptul că mandatul testamentar îşi produce efectele după moartea testatorului, acesta neavând posibilitatea să intervină în caz de abuz ori în caz de gestiune necorespunzătoare, iar moştenitorii nu au dreptul de

revocare unilaterală a mandatului executorului testamentar, iar restrângerea drepturilor moştenitorilor nu poate fi lăsată la libera apreciere a testatorului.

- Mandatul de drept comun înceteaza de regulă la moartea mandantului, iar în cazul în care s-a prevăzut continuarea mandatului dupa moartea mandantului, moştenitorii acestuia il pot revoca oricând ad nutum , în timp ce mandatul testamentar începe să producă efecte la moartea testatorului iar moştenitorii acestuia nu îl pot revoca, mandatul testamentar încetând să îşi producă efectele doar în cazurile şi în condiţiile prevăzute de lege.
- În cazul mandatului de drept comun, mandatarul poate oricând să renunţe la mandat dacă prin renunţarea sa nu îl păgubeşte pe mandant, acesta având posibilitatea înlocuirii mandatarului. Spre deosebire de mandatul de drept comun, în cazul mandatului testamentar, executorul testamentar nu mai poate renunţa la misiune o data ce a acceptat-o, în afara cazului când dovedeşte că executarea în continuare a mandatului i-ar pricinui lui însuşi o pagubă însemnată.

§3. Atribuţiile executorului testamentar

3.1. Drepturile şi îndatoririle executorului testamentar

3.1.1. Executorul testamentar fără sezină

Funcţia principală a executorului testamentar este aceea de a supraveghea şi asigura executarea dispoziţiilor testamentare.

In lumina vechiului cod civil, atribuţiunile executorului testamentar erau diferite şi condiţionate de atribuirea de către testator a posesiunii bunurilor mobile în scopul executării dispoziţiilor testamentare, numită dupa terminologia Codului francez sezină – bunurile mobile din mostenire.[1]

Sezina executorului testamentar putea avea ca obiect toate sau numai o parte din bunurile mobile existente în patrimoniul testatorului la data deschiderii succesiunii.

Atribuţiunile executorului testamentar fără sezina erau mai restranse, el având doar dreptul de supraveghere si control al executării dispoziţiilor testamentare, dar nu avea dreptul

[1] Fr. Deak, op. cit., pag. 279;

de a executa el însuşi aceste dispoziţii. Astfel, executorului fără sezină îi reveneau următoarele drepturi şi obligaţii [1]:

a) când există moştenitori minori, interzişi sau persoane dispărute, trebuie să ceară punerea sigiilor; în cazul altor categorii de moştenitori are acest drept, însă nu este obligat;

b) are obligaţia să stăruie a se face inventarul bunurilor succesiunii de către notarul public, în prezenţa moştenitorilor prezumtivi;

c) trebuie să ia orice măsuri pentru conservarea bunurilor succesorale;

d) are dreptul să intervină în judecată pentru apărarea validităţii testamentului, în caz de contestaţie a executării acestuia.

3.1.2. Executorul testamentar cu sezină

Puterile executorului testamentar sunt mai largi în situaţia în care testatorul i-a conferit sezina. Aceasta nu aparţine de drept executorului testamentar, ci se poate conferi numai expres de către testator.

Sezina executorului testamentar nu trebuia confundată cu sezina conferita de lege mostenitorilor legali, care înseamnă nu numai posesiunea , ci si proprietatea asupra bunurilor succesorale, obiect al sezinei, fiind vorba atât despre bunuri mobile, cât şi despre bunuri imobile. Sezina nu confera executorului testamentar o adevărată posesie a bunurilor, deoarece acesta deţine bunurile pentru moştenitori şi nu pentru sine, ca un sechestru, pentru a asigura aducerea la îndeplinire a voinţei testatorului, executorul testamentar fiind un simplu detentor precar.[2] Sezina era opera voinţei testatorului şi nu a legii, nefiind necesar să fie exprimată în termeni sacramentali, ci doar să rezulte neîndoielnic voinţa testatorului.

Executorului testamentar cu sezină îi revin drepturile şi îndatoririle executorului fără sezină, însă are şi unele proprii, precum:

a) dreptul şi îndatorirea să efectueze plata legatelor având ca obiect bunuri mobile, iar, dacă sumele din patrimoniul testatorului sunt insuficiente pentru plata legatelor, executorul are obligaţia să ceară vinderea bunurilor mobile succesorale pentru acoperirea deficitului;

---

[1] Liviu Stănciulescu, op. cit., pag. 470;

[2] Ioan Adam, Adrian Rusu, op. cit., pag. 298;

b) dreptul de a încasa creanţele succesiunii, urmând ca, apoi, acestea să fie atribuite în mod corespunzător.

Însă, acest drept de a administra patrimoniul succesoral conferit în mod expres executorului testamentar de către testator, în actuala reglementare îi revine în virtutea legii (art. 1079, alin. 1). De asemenea, remarcăm faptul că legiuitorul a extins puterile executorului testamentar care, în reglementarea anterioară, nu avea dreptul să administreze decât bunurile mobile ale defunctului. În prezent, legea vorbeşte de patrimoniul succesoral, fără a mai face nicio distincţie.

Termenul de un an pe care executorul testamentar sezinar îl avea pentru executarea dispoziţiilor testamentare este un termen prevăzut in mod imperativ de lege si ca atare acest termen nu poate fi prelungit nici de testator, nici de notarul public, nici de instanta. Cu toate acestea, detenţiunea executorului testamentar asupra sezinei putea să dureze în anumite cazuri mai mult de un an de la deschiderea succesiunii dacă moştenitorii consimţeau în mod expres sau tacit la prelungirea acestui termen. Testatorul, însa putea atribui sezina executorului testamentar pe un termen mai redus decât un an. De asemenea mostenitorul, ori dupa caz mostenitorii testatorului, puteau scurta termenul prin scoaterea din posesia executorului testamentar a bunurilor mobile care constituie sezina.

Actuala reglementare a modificat acest termen, dreptul de administrare al executorului testamentar fiind mărit de la un an de la moartea testatorului la o perioadă de doi ani.

Art.1079, alin.2 prevede posibilitatea ca prin intermediul testamentului sa se scurteze acest drept de administrare sau să fie restrâns doar la o parte din patrimoniul succesoral.

Mai mult, actuala reglementare, dă dreptul instanţei de decide cu privire la prelungirea termenului de 2 ani, drept pe care instanţa nu-l avea sub lumina reglementării anterioare. Această prelungire a termenului se poate realiza prin acordarea unor termene succesive de câte un an şi pe baza unor motive temeinice.

Dispoziţiile art. 1080 din Noul cod civil prezinta atribuţiile executorului testamentar, atribuţii pe care le vom analiza in continuare.

O primă atribuţie are în vedere obligaţia executorului testamentar de a cere punerea sub sigiliu ori predarea la un custode a bunurilor pentru care exista pericol de înstrăinare, pierdere, înlocuire sau distrugere, dacă sunt şi mostenitori minori, interzişi sau absenţi.

Cererea pentru luarea măsurilor de mai sus nu este obligatorie pentru executorul testamentar daca mostenitorii sunt majori, sunt capabili si sunt prezenti cu totii.

In cazul in care notarul public a luat din oficiu masurile de conservare, acesta este obligat in conformitate cu prevederile art. 74 din Legea 36/1995 sa comunice aceste masuri executorului testamentar .

De asemenea, executorul testamentar va solicita notarului public competent să facă inventarul bunurilor succesiunii în prezenţa moştenitorului prezumtiv sau chiar în lipsa acestuia, dacă însă a fost citat. Inventarul se va face asupra tuturor bunurilor mobile si imobile ce compun masa succesorală.

Cu privire la dreptul executorului testamentar de a vinde bunurile moştenirii în cazul în care nu există sume suficiente pentru executarea legatelor, anterior, acesta putea cere doar vânzarea bunurilor mobile, iar cei care încuviinţau aceasta erau succesorii care dobândeau prin moştenire proprietatea bunurilor în cauză, iar în caz de refuz din partea lor, vânzarea urma a se face în instanţă.

În prezent, remarcăm faptul că legiuitorul acordă executorului testamentar dreptul de a vinde atât bunurile mobile, cât şi imobile, însă a dorit ca instanţa să fie cea care încuviinţează vânzarea bunurilor care alcătuiesc patrimoniul succesoral. Totuşi, în privinţa bunurilor imobile, instanţa va putea încuviinţa vânzarea acestora doar în situaţia in care nu există moştenitori rezervatari.

În situaţia în care s-a contestat în justiţie validitatea testamentului sau a unei dispoziţii testamentare, executorul testamentar are dreptul sa intervină în proces pentru a susţine validitatea lor.[1] În literatura de specialitate s-a susţinut că executorul testamentar are dreptul să introducă o acţiune pe cale principală în scopul de a obţine o hotărâre judecătorească de executare a dispoziţiiilor testamentare împotriva persoanelor ţinute la aceasta.[2]

Această soluţie este oferită şi de Legea nr. 36/1995, care prevede în art. 78 suspendarea procedurii succesorale notariale, printre altele, din cauza neînţelegerilor dintre părţile interesate, urmând să fie soluţionate pe cale judecătorească.

Cu privire la atribuţiile pe care le are executorul testamentar, menţionăm că legiuitorul a prevăzut în mod expres în sarcina sa şi unele îndatoriri care reieşeau în mod implicit din prerogativa sa de a administra bunurile succesorale, de exemplu dreptul de a plăti datoriile

[1] Fr. Deak, op. cit., pag 280
[2]Ioan Adam, Adrian Rusu, op. cit., pag. 298

moştenirii dacă a fost împuternicit în acest sens prin testament,precum şi dreptul de a încasa creanţele moştenirii.

Pentru a duce la îndeplinire îndatoririle ce îi revin, art. 75 din Legea nr. 36/1995 prevede că executorul testamentar trebuie să fie citat în cadrul procedurii succesorale notariale, alături de moştenitorii legali si legatari.

Testatorul poate dispune ca executorul testamentar, cand nu este un mostenitor sau un legatar, sa procedeze la partajarea bunurilor. Împarteala astfel realizată este inopozabilă moştenitorilor ce nu au avizat-o prin prealabila aprobare a unui proiect înfăţişat în acest sens de către executor.

În ceea ce priveşte interdicţia impusă de legiuitor cu privire la transmiterea puterilor executorului testamentar, menţionăm că aceasta este mai restrictivă decât cea impusă în reglementarea anterioară, care prevedea că drepturile executorului testamentar nu pot trece asupra moştenitorilor săi în cazul decesului acestuia.

În prezent, puterile acestuia nu pot fi preluate de nicio persoană, cu excepţia situaţiei în care unui executor testamentar i-a fost încredinţată această misiune în virtutea funcţiei pe care acesta o deţine. În cazul în care nu mai deţine respectiva funcţie, misiunea poate fi continuată de persoana care preia acea funcţie. În acest caz, elementul determinant în alegerea executorului este funcţia deţinută şi nu persoana respectivă.

3.2. Obligaţia de a da socoteală şi răspunderea executorului testamentar

Ca şi în situaţia mandatarului de drept comun, executorul testamentar are îndatorirea faţă de succesorii universali de a da socoteală cu privire la gestiunea sa şi să predea tot ce a luat în primire de la testator.

Cu privire la obligaţia executorului testamentar de a da socoteală pentru gestiunea sa, art. 1082 precizează faptul că această obligaţie subzistă, însă a fost adaptată noii perioade de timp pentru care poate fi numit un executor testamentar şi posibilităţii acordate de legiuitor instanţei de a prelungi, cu câte un an, misiunea acestuia, astfel încât executorul are obligaţia de a da socoteală pentru gestiune la sfârşitul fiecărui an şi la încetarea misiunii sale.

De asemenea, subliniem faptul că se reglementează în mod expres o problemă ridicată în literatura de specialitate cu privire la obligaţia de a da socoteală pentru gestiunea lui. Asfel,

anterior, în lipsă de prevedere expresă, se conturase ideea că executorul poate fi scutit de către defunct de obligaţia de a da socoteală, atât timp cât această scutire nu contravenea unor reguli de ordine publică. De exemplu, se avea în vedere dreptul pe care îl aveau moştenitorii rezervatari de a cere socoteală executorului în cazul în care le era pusă în pericol rezerva succesorală.

În prezent, art. 1082, alin. 1 prevede în mod expres faptul că obligaţia de a da socoteală subzistă în persoana executorului, chiar dacă nu există moştenitori rezervatari şi, mai mult, această obligaţie revine chiar şi moştenitorilor executorului, în cazul în care acesta decedează înainte de a da socoteală.

Cât priveşte răspunderea executorului, remarcăm faptul că, astfel cum era deja menţionat în literatura de specialitate, misiunea încredinţată acestuia este, într-o anumită măsură, asimilată mandatului. Prin urmare, Noul Cod Civil instituie în mod expres răspunderea executorului testamentar ca fiind răspunderea pe care o are un mandatar obişnuit.

Executorul testamentar răspunde ca şi mandatarul de drept comun de orice culpă comisă în legătură cu executarea sau neexecutarea dispoziţiilor testamentare, sub forma daunelor-interese.

Diligenţa cerută se apreciază mai sever (*culpa levis in abstracto)* dacă executorul primeşte o remuneraţie, indiferent sub ce formă, decât dacă a lucrat fără plată (*culpa levis in concreto*)[1]. Testatorul îl poate scuti pe executor de obligaţia de a da socoteală pentru misiunea încredinţată, ajungându-se astfel la o diminuare a răspunderii acestuia. În situaţia în care intervine pieirea fortuită a bunurilor pe care le-a deţinut, executorul testamentar va fi scutit de răspundere.

În cazul în care au fost mai mulţi executori testamentari, ei vor răspunde în solidar, cu excepţia cazului când testatorul le-a delimtat funcţiile şi fiecare a procedat la execuţie în raport cu această delimitare. În această situaţie, oricare dintre executorii testamentari poate aduce singur la îndeplinire obligaţia execuţiunii.[2]

Ca o derogare de la regula de drept comun, legea prevede că în ipoteza unei pluralităţi de executori testamentari nu există o solidaritate legală. Regula de drept comun a răspunderii divizibile se aplică în toate celelalte cazuri, fiecare executor testamentar lucrând singur sau

[1] Francisc Deak, op. cit., pag. 286
[2]Ioan Adam, Adrian Rusu, op. cit., pag. 302

împreună cu altul şi răspunzând numai în raport de actele săvârşite în cadrul îndeplinirii misiunii primite.

§4. Încetarea execuţiunii testamentare

Asemănător preluării răspunderii executorului testamentar de la răspunderea pe care o are mandatarul, asistăm şi la preluarea de către legiuitor a unor cazuri de încetare a execuţiunii testamentare de la încetarea mandatului, fiind astfel introduse încetarea acesteia prin renunţarea si prin decesul executorului testamentar. Totodată, prin corelare cu posibilitatea acordată instanţei de a prelungi misiunea de execuţie testamentară a fost completat ca motiv de încetare a acesteia, neprelungirea termenului de către instanţă.

Astfel, conform art. 1085 execuţiunea testamentară poate înceta în următoarele situaţii:

a) prin îndeplinirea sau imposibilitatea aducerii la îndeplinire a misiunii primite;

b) prin renunţare în forma unei declaraţii autentice notariale;

c) prin decesul executorului testamentar;

d) prin punerea sub interdicţie judecătorească a executorului testamentar;

e) prin revocare de către instanţa a executorului testamentar care nu-şi îndeplineşte misiunea ori o îndeplineşte în mod necorespunzător;

f) prin expirarea termenului în care se exercită dreptul de administrare, afară de cazul în care instanţa decide prelungirea termenului.

Când au fost instituiţi mai mulţi executori testamentari, dacă încetează mandatul unuia, ceilalţi vor continua executarea lui în cazul în care ei au fost destinaţi conjunctiv. Dacă funcţiile executorului au fost divizate, execuţiunea testamentară încetează pentru fiecare în parte, împreună cu funcţia corespunzătoare.[1]

Precizăm că execuţiunile testamentare începute înainte de data intrării în vigoare a Noului Cod Civil nu pot dura mai mult de doi ani calculaţi de la această dată, cu posibilitatea de prelungire. Mai mult, în cazul moştenirilor care se deschid după intrarea în vigoare a Noului Cod Civil, executorii cu sau fără sezină instituiţi prin testemente care au fost întocmite

[1]Ioan Adam, Adrian Rusu, op. cit., pag. 303

anterior acestei date, vor avea atribuţiile prevăzute la art. 1080 din Noul Cod Civil, cu excepţia cazului în care atribuţiile au fost limitate în mod expres de testator.

CAPITOLUL V
LIMITELE DREPTULUI DE A DISPUNE ASUPRA MOŞTENIRII

§1. Consideraţii generale asupra limitelor dreptului de a dispune asupra moştenirii

Defunctul beneficiază, potrivit legii, de libertatea de a dispune pentru cauză de moarte de patrimoniul său, în limitele legii. Aşadar, principiul libertăţii de voinţă a testatorului comportă, în puterea legii, anumite limitări. Acestea sunt reprezentate de:

a) oprirea actelor juridice asupra moştenirii nedeschise;

b) oprirea substituţiilor fideicomisare graduale şi veşnice;

c) oprirea liberalităţilor care încalcă rezerva succesorală.

§2. Oprirea actelor juridice asupra moştenirii nedeschise

2.1. Noţiunea şi reglementarea legală a actelor juridice asupra moştenirii nedeschise

Potrivit dispoziţiilor art. 956 NCC, „*Dacă prin lege nu se prevede altfel, sunt lovite de nulitate absolută actele juridice având ca obiect drepturi eventuale asupra unei moşteniri nedeschise încă, precum actele prin care se acceptă moştenirea sau se renunţă la aceasta, înainte de deschiderea ei, ori actele prin care se înstrăinează sau se promite înstrăinarea unor drepturi care s-ar putea dobândi la deschiderea moştenirii*".

Din dispoziţiile legale menţionate reiese, în mod evident, concluzia potrivit căreia actele juridice asupra moştenirii nedeschise sunt prohibite de lege, fiind lovite de nulitate absolută. Constatăm, totodată, că noul Cod civil nu mai foloseşte noţiunea de „*pact*", ci pe cea de „*act juridic*", mult mai proprie şi care nu necesită clarificări.

Prin „*acte juridice*" asupra moştenirii nedeschise, se înţelege orice act juridic, bilateral (contract) sau unilateral, cu titlu oneros sau cu titlu gratuit, prin care se acceptă sau se renunţă la o moştenire nedeschisă sau se înstrăinează ori se promite înstrăinarea unor drepturi eventuale asupra acesteia, indiferent că moştenirea nedeschisă aparţine unui contractant sau unei terţe persoane.

Noul Cod civil, dispunând în mod expres că este interzis şi actul juridic prin care se acceptă o moştenire nedeschisă încă, pune capăt controversei doctrinare, născută în lumina vechii reglementări civile.

Raţiunile, care l-au determinat pe legiuitor să interzică actele juridice asupra moştenirii viitoare, sunt reprezentate, potrivit doctrinei[1], de:

[1] A se vedea: Fr. Deak, op. cit., p. 289; Al. Bacaci, Gh. Comăniță, op. cit., p. 134; I. Adam. A. Rusu, op. cit., p. 305.

a) ideea că posibilitatea încheierii unor astfel de acte juridice ar putea trezi, în conştiinţa contractanţilor, dorinţa cauzării morţii terţei persoane despre a cărei moştenire este vorba;

b) posibilitatea încălcării principiului revocabtlităţii dispoziţiilor testamentare, în ipoteza în care contractant este însăşi persoana despre a cărei moştenire este vorba;

c) insecuritatea circuitul civil, care ar putea fi generată de faptul că obiectul unor astfel de acte juridice este reprezentat de drepturi eventuale sau incerte, cel puţin din punctul de vedere al valorii lor.

2.2. Condiţiile actelor juridice asupra moştenirii nedeschise

fi în prezenţa unui act juridic interzis asupra unei moşteniri viitoare, trebuie întrunite următoarele condiţii:

a) actul juridic să privească o moştenire (universalitatea moştenirii, numai o cotă-parte din universalitate sau chiar bunuri determinate din moştenire);

Actul juridic este valabil în măsura în care obiectul său nu este reprezentat de drepturi succesorale, precum şi în ipoteza în care acesta este afectat de o condiţie sau de un termen incert, constând în moartea unei persoane. O astfel de posibilitate este expres permisă de lege (art. 1016 NCC) şi constă în reîntoarcerea bunului donat în patrimoniul donatorului, pentru cazul predecesului donatarului şi al descendenţilor lui. Deşi executarea obligaţiei de reîntoarcere a bunului depinde de moartea unei persoane (a donatarului şi a descendenţilor Iui), totuşi actul juridic este valabil, întrucât bunul reintră în patrimoniul donatorului, în baza clauzelor contractuale şi nu cu titlu de moştenire.

Considerentul care l-a determinat pe legiuitor să interzică actele juridice asupra unei moşteniri viitoare este reprezentat, în principal, de caracterul eventual al dreptului dobândit. La momentul contractării, nu se poate şti dacă dreptul eventual dobândit va deveni actual, întrucât există riscul ca dobânditorul, respectiv renunţătorul să fie decedat ta data deschiderii moştenirii şi/sau bunul asupra căruia s-a contractat să nu facă parte din masa succesorală[1].

b) moştenirea să nu fie deschisă;

[1] A se vedea Fr. Deak, op. cit., p. 290.

Pentru a fi în prezenţa unui act juridic .interzis, este necesar ca moştenirea să nu fie deschisă, întrucât, după deschiderea acesteia, succesorii pot dispune liber de drepturile lor asupra succesiunii, precum şi de dreptul de opţiune succesorală.

Data în funcţie de care se apreciază valabilitatea pactului este cea a morţii lui de cttius, aşa cum rezultă din actul de deces (pentru ipoteza morţii fizic constatate) sau din hotărârea judecătorească (pentru ipoteza declarării judecătoreşti a morţii). Actul juridic încheiat cu privire la succesiunea persoanei dispărute (prezumată de lege a fi în viaţă), nu este valabil, chiar dacă contractanţii au crezut că aceasta este moartă. Dimpotrivă, va fi considerat valabil actul juridic privind moştenirea unei persoane declarată moartă pe cale judecătorească, încheiat după data indicată în hotărârea judecătorească, ca fiind dată a deschiderii moştenirii, chiar dacă această dată este ulterior rectificată sau dacă hotărârea judecătorească declarativă de moarte este anulată[1].

Conchidem, astfel, că aprecierea validităţii actului juridic asupra unei moşteniri se face, prin raportare la datele obiective, existente la momentul încheierii acestuia.

c) actul juridic să nu fie permis (cu titlu de excepţie) de lege.

Noul Cod civil consacră, în mod expres, câteva excepţii de la regula interdicţiei actelor juridice asupra succesiunilor viitoare. Cu titlu de exemplu, enumerăm câteva convenţii valabile, deşi se referă la drepturi succesorale:

- convenţia prin care asociaţii stipulează că societatea înfiinţată va continua de drept, la moartea unuia dintre ei, cu moştenitorii acestuia (art. 1939NCC);
- partajul de ascendent efectuat prin donaţie, cu respectarea condiţiilor de fond şi de formă, statuate de dispoziţiile art. 1160-1163 NCC[2];

- renunţarea anticipată la acţiunea în reducţiune sau la cererea de raport, adică consimţământul succesibilului (rezervatar sau beneficiar al raportului donaţiilor) cu privire la donaţia, făcută de cel care va lăsa moştenirea, descendenţilor, ascendenţilor privilegiaţi sau

[1] A se vedea: Fr. Deak, op. cit., p. 291; AI. Bacaci, Gh. Comăniță, op. cit., p. 134-135. Pentru opinia contrară, a se vedea M. Eliescu, op. cit., p. 300.

[2] Partajul de ascendent nul nu poate fi convertit în partaj voluntar, întrucât ar constitui un act juridic asupra unei moşteniri viitoare. A se vedea: Tribunalul judeţean Sălaj, decizia civilă nr 306/1972, în „Revista română de drept" nr. 1/1973, p. 160-161; Tribunalul Regional Cluj, decizia civilă nr. 1661/1965, cu Notă de M. Constantinescu, în „Justiţia nouă" nr. 9/1966, p. 117 şi urm.

soţului supravieţuitor, cu sarcina întreţinerii pe viaţă, a unei rente viagere sau cu rezerva uzufructului, uzului ori abitaţiei [art. 1091 alin. (4) NCC].

S-a considerat[1] însă, a nu fi valabilă, întrucât constituie un act juridic asupra unei moşteniri viitoare, declaraţia unui succesibil, scrisă în josul testamentului, înainte de deschiderea succesiunii, prin care recunoaşte a fi valabil acel testament.

2.3. Sancţiunea aplicabilă actelor juridice asupra moştenirii nedeschise

Actele juridice asupra moştenirii nedeschise sunt lovite de nulitate absolută, în consecinţă, orice persoană interesată poate invoca această sancţiune, oricând, iar confirmarea unui astfel de act nu are valoare juridică, nici dacă s-a realizat după deschiderea succesiunii[2]. Singura posibilitate pentru ca voinţa exprimată în actul juridic interzis asupra moştenirii viitoare să producă efecte juridice este ca părţile să o reitereze după deschiderea moştenirii.

Deşi literatura de specialitate a pledat pentru liberalizarea materiei actelor juridice asupra moştenirilor viitoare, în sensul de a se permite încheierea acestora, în anumite condiţii, noul Cod civil nu a dat dovadă de receptivitate, interzicând, de principiu, actele juridice asupra moştenirilor nedeschise[3].

§3. Oprirea liberalităţilor care încalcă rezerva succesorală

3.1. Noţiunea rezervei succesorale şi reglementarea legală a acesteia

Legea nr. 287/2009 reglementează rezerva succesorală, limită a dreptului de a moşteni, în art. 1086-1099.

Spre deosebire de Codul civil de la 1864, noul Cod civil conferă rezervei succesorale o definiţie. Astfel, potrivit dispoziţiilor art. 1086 NCC, „*Rezerva succesorală este partea din bunurile moştenirii la care moştenitorii rezervatari au dreptul în virtutea legii, chiar împotriva voinţei defunctului, manifestată prin liberalităţi şi dezmoşteniţi*".

[1] A se vedea Fr. Deak, op. cit., p. 291.
[2] În sensul imposibilităţii confirmării nulităţii actului juridic asupra unei moşteniri viitoare, teză pe care o susţinem şi noi, a se vedea: Fr. Deak, op. cit., p. 292; E. Safta-Romano, op. cit., p. 287; Al. Bocaci, Gh. Comăniţă, op. cit., p. 135; L Stănciulescu, op. cit., p. 389; I. Adam. A. Rusu, op. cit., p. 307. Pentru opinia contrară, a se vedea M. Eliescu, op. cit., p. 302.
[3] A se vedea, în acest sens Fr. Deak, op. cit., p. 292, care, invocând exemplul unor legislaţii străine (germană, austriacă, elveţiană), propune ca, *de lege ferenda*, să fie permisă încheierea actelor juridice asupra succesiunilor viitoare, cu participarea persoanei despre a cărei moştenire este vorba. S-ar implementa, astfel, în legislaţia noastră, „*pactele familiale*" din legislaţia franceză.

Constatăm, aşadar, că noul Cod civil preia definiţia formulată de doctrină, în lumina dispoziţiilor Codului civil de la 1864. Drept urmare, rezerva succesorală operează numai în ipoteza în care defunctul are moştenitori rezervatari. Astfel, urmărind să protejeze interesele de familie, legiuitorul a statuat că defunctul nu poate dispune, prin liberalităţi[1], *inter vivos* sau *mortis causa*, sau prin dezmoşteniţi, de întregul său patrimoniu. O parte a patrimoniului defunctului, purtând denumirea de rezervă succesorală, va reveni moştenitorilor rezervatari, chiar împotriva voinţei acestuia.

În mod firesc, limita rezervei succesorale vizează şi clauza testamentară de dezmoştenire. Chiar dacă defunctul, în actul său de ultimă voinţă, îşi dezmoşteneşte moştenitorii rezervatari, aceştia vor culege, în puterea legii, rezerva succesorală.

Dacă defunctul are numai moştenitori nerezervatari, acesta poate exercita dreptul de dispoziţie asupra bunurilor sale, independent de orice limitare.

Cotitatea disponibilă (şi ea definită, cu titlu de noutate, de Legea nr. 287/2009) reprezintă, potrivit dispoziţiilor art. 1089 NCC *"... partea din bunurile moştenirii care nu este rezervată prin lege şi de care defunctul poate dispune în mod neîngrădit, inclusiv prin liberalităţi*". Şi de aceasta dată, constatăm că noul Cod civil preia definiţia doctrinară, consacrată anterior datei de l octombrie 2011.

Rezultă aşadar că, în ipoteza în care defunctul are, pe de o parte, moştenitori rezervatari iar, pe de altă parte, a făcut liberalităţi (legate sau donaţii), patrimoniul defunctului se împarte în două părţi: rezerva legală, care se cuvine de drept moştenitorilor rezervatari, chiar împotriva voinţei defunctului şi cotitatea disponibilă, de care defunctul poate dispune, după propria voinţă, fără nicio limitare legală.

Instituind rezerva succesorală, legiuitorul a asigurat o dublă protecţie;

a) protecţia moştenitorilor rezervatari, împotriva liberalităţilor excesive făcute în favoarea unor persoane străine de moştenire;

b) protecţia moştenitorilor rezervatari, împotriva liberalităţilor excesive făcute în favoarea unor moştenitori legali sau chiar comoştenitori, ipoteză în care ar fi încălcat principiul egalităţii între rude de acelaşi grad.

[1] Nu sunt avute în vedere însă, actele cu titlu oneros, întrucât acestea atrag în patrimoniul defunctului un contraechivalenl al folosului transmis. Aşadar, ar fi ilogic să fie vizate de interdicţie actele cu titlu oneros, încheiate de către defunct în timpul vieţii sale. De asemenea, nu sunt vizate de această interdicţie actele dezinteresate, întrucât acestea nu determină o diminuare a natrîmnninlut defunctului

În ipoteza pluralităţii de moştenitori rezervatari, din aceeaşi clasă şi în acelaşi grad de rudenie, defunctul poate favoriza unul sau unii dintre aceştia, numai în limitele cotităţii disponibile, şi nu ale întregii moşteniri,

3.2. Caracterele juridice ale rezervei succesorale

3.2.1. Rezerva succesorală reprezintă o parte a moştenirii (pars hereditatis)

Rezerva succesorală reprezintă numai o fracţiune din moştenire şi nu o parte din fiecare bun individual determinat din averea defunctului (*pars bonorum*). Aşadar, nu prezintă importanţă compoziţia rezervei succesorale (şi nici a cotităţii disponibile), fiind important numai ca aceasta să reprezinte fracţiunea prevăzută de lege, din succesiunea în discuţie. Rezerva succesorală este circumscrisă nu numai patrimoniului defunctului, existent la data deschiderii moştenirii, ci şi donaţiilor făcute de defunct în timpul vieţii.

Din caracterul succesoral al rezervei, rezultă următoarele consecinţe[1]:

a) De rezerva succesorală beneficiază numai moştenitorii rezervatari, care îndeplinesc condiţiile cerute de lege pentru a putea moşteni, privitoare la capacitate, nedemnitate şi renunţare la moştenire. Aşadar, pentru a culege rezerva, moştenitorul rezervatar trebuie să fie în viaţă la data deschiderii moştenirii, să nu fie nedemn şi să nu fi renunţat la moştenire.

De asemenea, rezerva este atribuită moştenitorilor rezervatari, care au chemare efectivă la moştenire, aflându-se în clasă şi grad preferabile. Sunt moştenitori rezervatari:

- descendenţii, rude aparţinând clasei I, indiferent de grad;
- ascendenţii privilegiaţi, rude aparţinând clasei a II-a, gradul I;
- soţul supravieţuitor care, deşi nu face parte din nicio clasă de moştenitori, nefiind rudă cu defunctul, culege rezerva succesorală în concurs cu oricare dintre acestea.

Aşadar, dacă defunctul are toate cele trei categorii de moştenitori rezervatari, rezerva va fi culeasă de către descendenţii de gradul I şi de către soţul supravieţuitor. Ceilalţi descendenţi ai defunctului şi ascendenţii privilegiaţi ai acestuia, deşi sunt moştenitori

[1] A se vedea în acest sens: Fr. Deak, op. cit., p. 303-306; I. Adam, A. Rusu, op. cit., p. 310-313; Al. Bacaci, Gh. Comăniţă, op. cit., p, 142-143, L Stănciulescu, op. cit., p. 481; V, Stoica, op. cit., p. 226; I. Dogaru. I. Stănescu, M. M. Soreaţă, op. cit., p. 379-380; D. Văduva, op. cit., p. 143-146.

rezervatari, sunt înlăturaţi de la moştenire, având un grad de rudenie mai îndepărtat, respectiv făcând parte dintr-o clasă de moştenitori subsecventă.

b) Culegând rezerva, moştenitorii rezervatari au obligaţia corelativă de a suporta, în mod proporţional, datoriile moştenirii. Acestea vor fi suportate însă numai în limita bunurilor succesorale (*intra vires hereditatis*)[1],

Întrucât în lumina dispoziţiilor an. 1114 alin. (2) NCC, „*Moştenitorii legali şi legatarii universali şi cu titlu universal răspund pentru datoriile şi sarcinile moştenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporţional cu cota fiecăruia*".

c) Moştenitorii rezervatari sunt îndreptăţiţi să primească rezerva în natură (nu în echivalent bănesc) şi în plină proprietate (nefiind afectată de uzufruct). Numai în mod excepţional, în ipoteza înstrăinării bunului donat de către donatar, înainte de data deschiderii moştenirii, fiind astfel imposibilă aducerea acestuia la masa succesorală, moştenitorul rezervatar are obligaţia de a primi rezerva în echivalent. Moştenitorul rezervatar are numai dreptul de a pretinde rezerva în natură şi nu o obligaţie în acest sens. Aşadar, acesta poate accepta ca rezerva să-i fie atribuită sau numai întregită, sub forma echivalentului bănesc. De asemenea, moştenitorul rezervatar este îndrituit la plina proprietate asupra bunurilor ce formează rezerva succesorală, astfel încât acestea nu trebuie să fie grevate de sarcini (spre exemplu de uzufruct)[2].

Defunctul are posibilitatea de a alege bunurile care să compună rezerva succesorală, precum şi bunurile care să constituie cotitatea disponibilă. Această posibilitate poate fi atribuită de către defunct, legatarului, acesta din urmă desemnând bunurile care să formeze obiectului legatului disponibil[3].

d) Rezerva se atribuie moştenitorilor îndreptăţiţi, în toate cazurile, în mod colectiv. Rezerva succesorală, reprezentând o cotă dintr-o universalitate, se atribuie unui grup de moştenitori şi nu unor moştenitori, în mod individual[4]. Rezerva îşi păstrează caracterul

[1] Noul Cod civil reţine ca valenţe ale dreptului de opţiune succesorală, numai acceptarea şi renunţarea la moştenire, nemaireglementând acceptarea sub beneficiu de inventar Acceptarea moştenirii însă, aşa cum este aceasta reglementată de noul Cod civil, în art. 1106-1119, are ca efect separaţia de patrimonii, astfel încât datoriile şi sarcinile moştenirii vor fi suportate de către moştenitor, numai *intra vires hereditatis*.
[2] D. Macovei, op. cit., p. 159.
[3] C. Hamangiu. 1. Rosetti-Bălănescu. Al. Băicoianu, op. cit., p. 653; M. Eliescu, op. cit, p. 328.
[4] I. Popa, Rezerva succesorală şi moştenitorii rezervatari în reglementarea noului Cod civil, în Revista „Dreptul", nr. 6/2011, p. 33-34.

colectiv, chiar şi în ipoteza în care aceasta este culeasă numai de către un singur moştenitor (spre exemplu, în ipoteza în care există un singur descendent al defunctului).

Dacă unii dintre moştenitorii rezervatari nu pot veni la moştenire, fiind nedemni sau rcnunţători, partea lor profită celorlalţi comoştenitori.

In lumina dispoziţiilor noului Cod civil, rezerva nu se mai atribuie individual, nici măcar soţului supravieţuitor. Spre deosebire de Legea nr. 319/1944, care reglementa rezerva soţului supravieţuitor distinct, atribuind-o acestuia în mod individual, noul Cod civil reglementează rezerva tuturor moştenitorilor rezervatari (inclusiv pe cea a soţului supravieţuitor), de o manieră unitară, atribuind-o acestora în mod colectiv.

Caracterul colectiv al rezervei succesorale nu este afectat de faptul că, în final, moştenitorii rezervatari beneficiază de cote-părţi din moştenire.

e) Rezerva succesorala este stabilita în mod imperativ de lege, întinderea rezervei succesorale nu poate fi modificată prin voinţa defunctului sau a succesibililor rezervatari. Potrivit orientării practicii judecătoreşti anterioare datei de l octombrie 2011, orice dispoziţii, sarcini, condiţii, clauze, care s-ar aduce atingere rezervei succesorale, sunt interzise, sub sancţiunea nulităţii absolute. Moştenitorii rezervatari nu pot face acte juridice asupra rezervei succesorale, mai înainte de deschiderea moştenirii, întrucât ar realiza acte juridice asupra moştenirii nedeschise şi acestea ar fi lovite de sancţiunea nulităţii absolute. Moştenitorii rezervatari însă pot renunţa, total sau parţial, la dreptul la rezervă, ulterior deschiderii moştenirii, cu prilejul exercitării dreptului de opţiune succesorală, întrucât legiuitorul stabileşte imperativ, numai dreptul la rezervă, nu şi obligaţia exercitării dreptului.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că orientarea practicii judecătoreşti este justă şi că aceasta poate fi menţinută şi în condiţiile intrării în vigoare a noului Cod civil.

f) Dreptul la rezerva este un drept propriu, născut în persoana moştenitorilor rezervatari, la data deschiderii moştenirii, nefiind dobândit de la defunct, prin moştenire. Sunt opozabile moştenitorilor rezervatari, numai actele prin care nu se aduce atingere rezervei succesorale, anume, actele cu titlu oneros şi actele dezinteresate. Dimpotrivă, liberalităţile *inter vivos* şi *mortis causa* nu le sunt opozabile acestora, faţă de aceste acte, moştenitorii rezervatari având calitatea de terţi. Moştenitorilor nerezervatari însă, le sunt opozabile toate actele realizate de defunct, indiferent că sunt cu titlu oneros sau cu titlu gratuit, întrucât aceştia sunt succesori în drepturi ai celui dintâi.

g) Rezerva succesorală este o cotă fixă (1/2), dintr-o cotă variabila (cota pe care ar fi cules-o moştenitorul rezervatar dacă defunctul nu ar fi dispus prin liberalităţi sau dezmoşteniţi). Rezerva succesorală este o fracţiune raportată la întreaga moştenire a lui de cuius (1/2 din întreaga moştenire), numai în cazul în care moştenitorul rezervatar este unicul moştenitor legal al lui *de cuius*.

Aşadar, în principiu, rezerva succesorală este o fracţiune raportată la o altă fracţiune din moştenire.

3.2.2. Rezerva succesorală este indisponibila

Potrivit literaturii de specialitate[1], rezerva succesorală este indisponibilă, iar potrivit practicii judecătoreşti, aceasta este inalienabilă şi insesizabilă. Indisponibilitatea rezervei succesorale este, în acelaşi timp, relativă, întrucât operează numai în ipoteza existenţei moştenitorilor rezervatari, şi parţială, întrucât vizează numai o parte a moştenirii şi numai liberalităţile dispuse de către defunct. Prezenţa moştenitorilor rezervatari, la data deschiderii moştenirii, atrage reducţiunea liberalităţilor care au adus atingere rezervei acestora. Această consecinţă însă, nu are semnificaţia indisponibilităţii bunurilor unei persoane şi, cu atât mai puţin, a inalienabilităţii şi insesizabilităţii acestora. In timpul vieţii, titularul unui patrimoniu poate dispune liber de bunurile sale, chiar şi cu titlu gratuit. Apoi, bunurile debitorului defunct pot fi urmărite de către creditori şi după data deschiderii succesiunii, rezerva stabilindu-se după scăderea datoriilor.

Calificarea rezervei succesorale, ca fiind indisponibilă, inalienabilă şi insesizabilă, este de natură a crea confuzii[2]. Cel mult, poate fi reţinut caracterul indisponibil al rezervei succesorale, însă, înţeles ca interdicţia de a duce atingere (de a ştirbi) rezervei succesorale, prin legate şi donaţii[3] şi nu în înţelesul comun, de imposibilitate de a dispune de un bun.

3.3. Întinderea rezervei succesorale

3.3.1. Consideraţii generale asupra întinderii rezervei succesorale

Potrivit dispoziţiilor art. 1087 NCC, beneficiază de rezerva succesorală:

a) soţul supravieţuitor al defunctului;

[1] C. Stătescu, op. cit., p. 196.
[2] Fr. Deak,, op. cit., p. 307.
[3] M. Eliescu, op. cit, p. 325.

b) descendenţii defunctului de orice grad;

c) ascendenţii privilegiaţi ai defunctului.

Constatăm aşadar că noul Cod civil nu aduce nicio modificare cât priveşte categoriile de moştenitori rezervatari, preluând întrutotul dispoziţiile Codului civil de la 1864 şi ale Legii nr. 319/1944.

Rezerva succesorală a fiecărui moştenitor rezervatar este, însă, potrivit dispoziţiilor art. 1088 NCC, *„...de jumătate din cota succesorală care, în absenţa liberalităţilor sau dezmoşteniţilor, i s-ar fi cuvenit ca moştenitor legal*". Aşadar, în aceasta constă noutatea majoră adusă de Legea nr. 287/2009, în materia rezervei succesorale, în lumina Codului civil de la 1864, numai soţul supravieţuitor beneficia, cu titlu de rezervă succesorală, de o cotă fixă (1/2) din moştenire. Pentru ceilalţi moştenitori legali, rezervatari, Codul civil de la 1864 stabilea cote diferenţiate, în funcţie de numărul lor[1].

În acest context, apreciem că opţiunea noului Cod civil de a stabili, cu titlu de rezervă succesorală, o cotă fixă din bunurile moştenirii prezintă o deosebită utilitate practică, simplificând calculul rezervei succesorale. Pe de altă parte, considerăm că se asigură astfel un regim juridic echitabil pentru moştenitorii rezervatari, chiar dacă cotele care li se cuvin acestora (mai puţin soţului supravieţuitor) în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, sunt mai mici decât cele stabilite de vechiul Cod civil. In ceea ce priveşte soţul supravieţuitor, aşa cum o să arătăm în cele ce urmează, rezerva acestuia are aceeaşi întindere şi în reglementarea noului Cod civil.

3.3.2. Rezerva soţului supravieţuitor al defunctului

Rezerva soţului supravieţuitor, ca de altfel rezerva oricărui moştenitor rezervatar, este de 1/2 din cota succesorală care i se cuvine acestuia, ca moştenitor legal. Rezerva soţului supravieţuitor are un cuantum diferit însă, în funcţie de clasa de moştenitori cu care acesta vine în concurs. Aşadar, pentru a determina rezerva soţului supravieţuitor, este necesar să fie dovedită, pe bază de probe, calitatea moştenitorilor (moştenitori legali sau legatari) cu care acesta vine în concurs. Vor fi avuţi în vedere, evident, numai acei moştenitori care vin efectiv la moştenire, nefiind nedemni, renunţători sau dezmoşteniţi[2].

[1] Cât priveşte problematica rezervei succesorale în reglementarea Codului civil de la 1864, a se vedea, cu titlu de exemplu: V. Stoica, op. cit., p. 228-231; L. Stănciulescu, op. cit., p. 482-485; I. Dogaru, K Stănescu, M. M. Soreaţă, op. cit, p. 382-391.

[2] M. Eliescu, op. cit., p. 338; Fr. Deak, op. cit, p. 315.

Constatăm, aşadar, că situaţia soţului supravieţuitor, ca moştenitor rezervatar, nu a înregistrat nicio modificare în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, acestuia cuvenindu-i-se aceleaşi cote ca şi în vechea reglementare.

Soţul supravieţuitor are calitatea de moştenitor legal, numai cât priveşte dreptul la moştenire în concurs cu oricare dintre clasele de moştenitori legali sau în lipsa rudelor din cele patru clase, reglementat de art. 971 NCC, nu însă şi celelalte drepturi speciale, reglementate de dispoziţiile art. 973-974 NCC (dreptul de abitaţie şi dreptul special de moştenire). Defunctul îl poate priva pe soţul supravieţuitor de celelalte drepturi speciale, în măsura în care dispune de bunurile vizate de acestea în favoarea altei persoane. In toate cazurile însă, rezerva soţului supravieţuitor se va calcula, prin raportare la întreaga moştenire a defunctului, fiind avute în vedere şi mobilierul, obiectele de uz casnic sau casa de locuit.

Aşa cum am arătat, în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, rezerva soţului supravieţuitor prezintă caracter colectiv, atât în ipoteza în care acesta vine singur la moştenire, nesuportând concursul rudelor defunctului din cele patru clase de moştenitori, cât şi în ipoteza în care acesta concurează cu alţi moştenitori.

În lumina dispoziţiilor Codului civil de la 1864, cu privire la baza de raportare a rezervei soţului supravieţuitor, erau distinse două situaţii:

a) Soţul supravieţuitor vine la moştenire în calitate de singur moştenitor legal sau vine la moştenire în concurs cu alţi moştenitori legali, nerezervatari, caz în care rezerva sa se impută asupra întregii moşteniri. In consecinţă, rezerva soţului supravieţuitor se calculează prin raportare la întreaga moştenire, restul fiind împărţit între moştenitorii nerezervatari, potrivit regulilor devoluţiunii legale a moştenirii şi legatari, potrivit voinţei testatorului, în ipoteza în care şi moştenitorii nerezervatari sunt dezmoşteniţi, restul moştenirii, rămas după imputarea rezervei soţului supravieţuitor, se cuvine legatarilor, iar în lipsa acestora, avem vacanţă succesorală parţială.

Această soluţie se impune, în ceea ce ne priveşte, şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil.

b) Soţul supravieţuitor vine la moştenire, alături de alţi moştenitori legali rezervatari, de asemenea dezmoşteniţi, ipoteză ce a primit din partea doctrinei, în lumina dispoziţiilor Codului civil de la 1864, două soluţii diferite.

Astfel, potrivit unei opinii[1], rezerva soţului supravieţuitor nu se calculează din întreaga moştenire, ci se va imputa exclusiv asupra cotităţii disponibile, fără a aduce atingere rezervei celorlalţi moştenitori rezervatari. In această opinie, se calculează mai întâi rezerva celorlalţi moştenitori rezervatari (descendenţi şi ascendenţi privilegiaţi) şi numai apoi rezerva soţului supravieţuitor, prin raportare la cotitatea disponibilă. Ceea ce va rămâne, după defalcarea rezervei soţului supravieţuitor din cotitatea disponibilă, se va cuveni celorlalţi moştenitori legali (nerezervatari) şi legatarilor.

In ceea ce ne priveşte, o astfel de soluţie este inechitabilă, întrucât, pe de o parte, ignoră spiritul Legii nr. 319/1944, iar, pe de altă parte, descendenţii şi ascendenţii privilegiaţi dobândesc cote mai mari, decât cele stabilite de legiuitor în cadrul devoluţiunii legale a moştenirii, iar ceilalţi moştenitori (nerezervatari sau legatari) dobândesc mai puţin decât a intenţionat legiuitorul, respectiv testatorul.

Încercând să ofere acestei probleme foarte controversate o soluţie mai echitabilă, literatura de specialitate[2] a formulat, în lumina dispoziţiilor Codului civil de la 1864, o a doua opinie, care, deşi nu este în afara oricărei critici, este singura acceptabilă. Potrivit acesteia, rezerva soţului supravieţuitor se va imputa asupra întregii moşteniri, micşorând astfel rezerva celorlalţi moştenitori rezervatari cu care vine în concurs şi, implicit, cotita-tea disponibilă. Adoptarea acestei soluţii este rezultatul interpretării logice a dispoziţiilor Legii nr. 319/1944, potrivit cărora, în materia moştenirii legale, drepturile succesorale ale soţului supravieţuitor restrâng drepturile succesorale ale rudelor defunctului, ce fac parte din cele patru clase de moştenitori legali. În materia moştenirii legale, cota de care beneficiază, în puterea legii, soţul supravieţuitor se impută asupra întregii moşteniri, restrângând drepturile succesorale ale celorlalţi moştenitori. Similar, în materia moştenirii testamentare, rezerva soţului supravieţuitor se impută asupra întregului patrimoniu succesoral, diminuând rezerva celorlalţi moştenitori rezervatari. Aşadar, în ipoteza concursului dintre soţul supravieţuitor şi ceilalţi moştenitori rezervatari ai defunctului, se va determina mai întâi, prin raportare la întreaga masă succesorală, rezerva soţului supravieţuitor, apoi rezerva celorlalţi moştenitori rezervatari, restul constituind cotitate disponibilă3.

---

[1] M. Eliescu, op. cit, p. 338; C. Stâlescu, op. cit., p. 200-201; St. Cârpenaru, op. cit., p. 470; D. Macovei* op. cit, p. 120; E. Safta-Romano, op. cit, p. 312-313.
[2] Fr. Deak, op. cit., p. 318-320; D. Chirică, op. cit., p. 163-164; Al. Bacaci, Gh. Comăniţă, op. cit, p. 150-151; I. Adam, A. Rusu op. cit, p. 321-322.

Şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil, apreciem că soluţia cea mai echitabilă este aceea a imputării rezervei soţului supravieţuitor asupra întregii moşteniri, fiind reduse astfel cotele celorlalţi moştenitori rezervatari[3]. Drept urmare, în ipoteza concursului dintre soţul supravieţuitor şi alţi moştenitori legali rezervatari, dezmoşteniţi, se va aplica mai întâi cota soţului supravieţuitor asupra întregii moşteniri, iar apoi cota celorlalţi moştenitori rezervatari, asupra restului din moştenire. Rămânem astfel consecvenţi opiniei pe care am formulat-o cu ocazia analizei drepturilor succesorale ale soţului supravieţuitor.

Reproşăm astfel noului Cod civil faptul că nu a oferit o soluţie acestei probleme, caracterul ei controversat fiind foarte cunoscut. Considerăm, de asemenea, că Legea nr. 287/2009 nu rezolvă nici problema concursului dintre soţul supravieţuitor dezmoştenit şi ceilalţi moştenitori rezervatari, nedezmoşteniţi. Şi în această ipoteză, în ceea ce ne priveşte, cota soţului supravieţuitor dezmoştenit se impută asupra întregii moşteniri, restul cuvenindu-se moştenitorilor rezervatari, nedezmoşteniţi, potrivit regulilor de drept comun.

Cotitatea disponibilă specială

Noul Cod civil reglementează, în art. 1090, cotitatea disponibilă specială a soţului supravieţuitor. Potrivit dispoziţiilor legale menţionate [alin. (1)], „*Liberalităţile neraportabile făcute soţului supravieţuitor, care vine la moştenire în concurs cu descendenţi care nu provin din căsătoria sa cu defunctul, nu pot depăşi un sfert din moştenire şi nici partea descendentului care a primit cel mai puţin*”. Aşadar, soţul supravieţuitor nu poate fi gratificat de către defunct, prin liberalităţi scutite de raport, în ipoteza în care cel dintâi vine la moştenire în concurs cu descendenţii defunctului (orice descendenţi, nu numai cei de gradul I), rezultaţi dintr-o altă căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptaţi anterior încheierii căsătoriei dintre defunct şi soţul supravieţuitor, în limitele cotităţii disponibile ordinare (reglementată de art. 1089 NCC), ci numai în limitele unei cotităţî disponibile speciale, care este egală cu partea descendentului care a luat cel mai puţin, neputând depăşi, în niciun caz, un sfert din moştenire. Cotitatea disponibilă specială, instituită de noul Cod civil, în favoarea soţului supravieţuitor, care vine în concurs cu descendenţii defunctului dintr-o altă căsătorie etc., este menită să apere interesele acestora din urmă,

[3] În acelaşi sens, a se vedea şi Uniunea Naţionala a Notarilor Publici din România, op. cit, p. 404.

Cotitatea disponibilă specială a soţului supravieţuitor cunoaşte, aşadar, o dublă limitare, ambele limite fiind, după părerea noastră, superioare:

- prima limită este reprezentată de partea descendentului care a luat cel mai puţin;
- a doua limită este reprezentată de cota de 1/4 din moştenire.

Considerăm, de asemenea, că textul legal în discuţie nu a stabilit o limită inferioară a cotităţii disponibile speciale a soţului supravieţuitor.

Drept urmare, chiar dacă cota descendentului care a luat cel mai puţin este mai mare de 1/4 din moştenire, cotitatea disponibilă specială a soţului supravieţuitor nu poate depăşi un sfert din moştenire.

Spre exemplu, dacă la moştenirea defunctului au chemare copilul acestuia, rezultat dintr-o căsătorie anterioară şi soţul supravieţuitor, acesta din urmă nu va putea culege din moştenire, cu titlu de liberalitate neraportabilă, mai mult de 1/4, deşi, în absenţa prevederilor art. 1090 NCC, soţul supravieţuitor ar fi putut culege, ca efect al gratificării, 7/16 din moştenire, reprezentând cotitatea disponibilă ordinară.

Analizând dispoziţiile art. 1090 alin. (1) NCC, constatăm faptul că acest act normativ a avut în vedere, prin expresia „*descendenţi care nu provin din căsătoria sa (a soţului supravieţuitor - s.n.) cu defunctul*", în egală măsură, descendenţii defunctului rezultaţi dintr-o altă căsătorie, descendenţii defunctului rezultaţi din afara căsătoriei, însă faţă de care filiaţia a fost stabilită în condiţiile legii şi adoptaţii numai de către defunct, anterior încheierii căsătoriei cu soţul supravieţuitor. De asemenea, folosind termenul „descendent", legiuitorul a avut în vedere, nu numai descendenţii defunctului de gradul I, ci şi descendenţii acestuia din grade subsecvente, indiferent că aceştia vin la moştenire, în nume propriu sau prin reprezentare.

Procedând astfel, actul normativ în discuţie pune capăt controverselor doctrinare, născute în legătură cu acest aspect, în lumina Codului civil de la 1864, realizând o firească aplicaţiei a principiului asimilării copiilor rezultaţi din afara căsătoriei sau din adopţie, cu copiii rezultaţi din căsătorie.

În acelaşi text de lege, este folosită expresia „liberalitate neraportabilă", ceea ce ne îndreptăţeşte să apreciem că descendentul defunctului, rezultat dintr-o altă căsătorie sau asimilat acestuia, se poate prevala de dispoziţiile art. 1090 NCC în următoarele cazuri[1]:

[1] Fr. Deak, op. cit, pp. 322-323; D. Chiricâ, op. cit., p. 166.

a) defunctul a făcut donaţii soţului supravieţuitor. Vor fi asimilate donaţiilor făcute in timpul căsătoriei şi cele făcute anterior încheierii acesteia, dacă se dovedeşte că perspectiva încheierii căsătoriei a constituit cauza impulsivă şi determinantă a actului cu titlu gratuit, ce a atras diminuarea patrimoniului defunctului. Trebuie avute în vedere însă, în toate cazurile, numai donaţiile care nu sunt supuse raportului, în înţelesul dispoziţiilor art. 1150 alin.(I) lit.a) şi b).

b) defunctul a lăsat legate în favoarea soţului supravieţuitor. Nu prezintă importanţă data testamentului, întrucât dispoziţiile art. 1090 NCC vor opera în toate cazurile.

c) defunctul a dezmoştenit direct prin testament descendenţii rezultaţi din afara căsătoriei sau pe cei asimilaţi acestora, iar de această dezmoştenire urmează să beneficieze soţul supravieţuitor [art. 1090 alin. (3) NCC].

Rezerva descendenţilor defunctului

Ca şi în materia devoluţiunii legale a moştenirii, şi în materia rezervei succesorale, prin descendenţi desemnăm copiii defunctului şi urmaşii acestora în linie dreaptă, până la infinit, independent de faptul că sunt rezultaţi din căsătorie (aceeaşi căsătorie sau căsătorii diferite) sau din afara căsătoriei (filiaţia fiind, însă, stabilită în condiţiile legii), că sunt adoptaţi sau că vin la moştenire în nume propriu ori prin reprezentare.

Dacă defunctul are, la data deschiderii moştenirii, unul sau mai mulţi copii decedaţi, indiferent că sunt predecedaţi sau persoane care au murit în acelaşi timp, iar aceştia nu au la rândul lor descendenţi care să-i reprezinte, ei nu vor fi luaţi în calcul la stabilirea cuantumului rezervei. Dimpotrivă, dacă copiii defunctului, decedaţi la data deschiderii moştenirii, au descendenţi, cei dintâi vor fi luaţi în calcul, cota lor revenind reprezentanţilor, indiferent de număr, potrivit regulilor reprezentării succesorale.

De asemenea, potrivit regulilor care guvernează devoluţiunea legală a moştenirii, persoana dispărută la data deschiderii moştenirii va fi luată în calcul la determinarea cuantumului rezervei, fiind prezumată a se afla în viaţă. Dacă hotărârea definitivă de declarare a morţii acesteia stabileşte ca dată a decesului un moment anterior deschiderii moştenirii, persoana în cauză va fi luată în considerare la stabilirea cuantumului rezervei, numai dacă are descendenţi.

Nedemnii şi renunţătorii, potrivit opiniei doctrinare dominante[1] la care achiesăm şi noi, nu vor fi luaţi în calcul la stabilirea rezervei, întrucât acest drept revine, numai moştenitorilor rezervatari care vin efectiv la moştenire, adică numai acelora care îndeplinesc condiţiile cerute de lege pentru a moşteni.

Calculul rezervei când vin la moştenire descendenţi de gradul al II-lea sau de gradele următoare

In ipoteza în care la moştenire vin, în calitate de moştenitori rezervatari, descendenţi de gradul I, cuantumul rezervei acestora va fi de fi din cota pe care ar fi cules-o, în absenţa liberalităţilor sau dezmoşteniţilor. Spre exemplu, dacă defunctul are trei copii, rezerva acestora va fi de 1/6 pentru fiecare dintre ei (1/2 : 1/3 = 1/6).

Dacă, însă, la moştenire vin, în aceeaşi calitate, descendenţi de grad mai îndepărtat (gradul II sau următoarele), trebuie distinse două ipoteze:

a) Descendenţii de gradul II sau următoarele vin la moştenire prin reprezentare.

Într-o astfel de ipoteză, potrivit opiniei unanim susţinută de literatura de specialitate, rezerva se calculează, în funcţie de numărul tulpinilor, adică al descendenţilor de gradul I. Completăm exemplul de mai sus, astfel: defunctul are trei copii, însă cel mai mare dintre aceştia, care are la rându-i trei copii, este predecedat. Într-o astfel de ipoteză, deşi sunt 5 moştenitori rezervatari, rezerva se va împărţi în trei tulpini, nepoţii de fiu, care vin la moştenire prin reprezentarea tatălui lor, culegând împreună tulpina acestuia. Aşadar, în această ipoteză, fiecărei tulpini îi corespunde 1/6 din moştenire. Cei trei nepoţi vor culege împreună fracţiunea de 1/6, fiecăruia revenindu-i, aşadar, 1/18 din moştenire.

b) Descendenţii de gradul al II-lea sau următoarele vin la moştenire în nume propriu.

În soluţionarea unei asemenea ipoteze, literatura de specialitate nu mai este unanimă, propunând mai multe soluţii. Potrivit opiniei majoritare[2], şi în acest caz, rezerva se va stabili în funcţie de numărul descendenţilor de gradul l şi nu în funcţie de numărul descendenţilor de grad subsecvent, care vin efectiv la moştenire. Prin adoptarea acestei soluţii, unicul sau cei doi descendenţi de gradul I ai defunctului nu pot influenţa cuantumul rezervei, prin renunţare Ia moştenire.

[1] M. Eliescu, op. cit, p. 338; C. Stătescu, op. cit., p. 200-201; St. Cărpenaru, op. cit., p. 470; D. Macovei, op. cit, p. 120; E. Safta-Romano, op. cit, p. 312-313.
[2] C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 692; M. Eliescu, op. cit., p. 332; St. Cărpenaru, op. cit., p. 468; E. Safta-Romano, op. cit., p. 309-310.

Potrivit altei opinii[1] însă, rezerva trebuie să se calculeze, în funcţie de numărul descendenţilor de gradul II sau următoarele, care vin la moştenire în nume propriu şi nu pe tulpini. Deşi această soluţie valorifică riguros regulile, care guvernează reprezentarea succesorală şi rezerva succesorală (deci, litera legii), totuşi nu beneficiază de susţinere doctrinară consistentă, întrucât determină efecte inadmisibile, ce ignoră spiritul legii. Descendenţii defunctului de gradul I pot renunţa la moştenire, influenţând astfel cuantumul rezervei, în scopul culegerii de către descendenţii subsecvenţi a unei cote mai mari. O asemenea soluţie devine inadmisibilă, întrucât rezerva este stabilită imperativ de lege, neputând fi modificată prin voinţa moştenitorilor. Aceasta este raţiunea care ne determină şi pe noi să ne raliem primei soluţii, majoritară de altfel.

Potrivit unei alte opinii[2], care le îmbină în parte pe primele două, stabilirea rezervei, în cazul venirii la moştenire a descendenţilor de gradul al II-lea şi următoarele, se face în funcţie de numărul descendenţilor defunctului de gradul I, pe tulpini, însă împărţirea acesteia între descendenţii de grad subsecvent se face în mod egal, pe capete, în această opinie, dispoziţiile art. 841 din Codul civil de la 1864 vizau numai cuantumul rezervei, nu şi modul de împărţire a acesteia.

În concluzie, rezultă că noul Cod civil stabileşte, în ceea ce priveşte descendenţii defunctului, dezmoşteniţi sau afectaţi de liberalităţile dispuse de acesta din urmă, cote mai mici decât cele consacrate anterior.

Rezerva ascendenţilor privilegiaţi ai defunctului

Deşi clasa a II-a de moştenitori este formată atât din ascendenţi privilegiaţi, cât şi din colaterali privilegiaţi şi, în ciuda faptului că cei dintâi, rude de gradul l, nu înlătură de la moştenire pe cei din urmă, rude de gradele II-IV, beneficiază de rezervă numai ascendenţii privilegiaţi.

Noţiunea de ascendenţi privilegiaţi are, şi cât priveşte rezerva succesorală, aceeaşi semnificaţie ca şi în materia moştenirii legale. Sunt ascendenţi privilegiaţi, părinţii defunctului, din căsătorie, din afara acesteia, în măsura în care filiaţia a fost stabilită în condiţiile legii sau din adopţie. Ascendenţii privilegiaţi culeg rezerva, numai în cazul în care

[1] M.B. Cantacuzino, op. cit., p. 300-301; D. Chirică, op. cit., p. 157-158
[2] Fr. Deak, op. cit., p. 312.

defunctul nu are descendenţi sau aceştia nu pot (fiind nedemni) sau nu vor (fiind renunţători) să vină la moştenire.

Rezerva succesorală a părinţilor defunctului este, ca şi în cazul celorlalţi moştenitori rezervatari, de '/z din cota succesorală care, în absenţa dezmoşteniţilor sau liberalităţilor, li s-ar fi cuvenit acestora ca moştenitori legali. Drept urmare, cota ascendenţilor privilegiaţi este de:

- 1/4 din masa succesorală (1/2:1/2=1/4), dacă vin la moştenire ambii părinţi (aşadar, 1/8 pentru fiecare dintre ei);
- 1/8 din masa succesorală, dacă vine la moştenire numai unul dintre părinţi, indiferent că acesta este părinte firesc sau adoptator.

Dacă unul dintre părinţii defunctului este nedemn sau renunţător, rezerva se va stabili având în vedere, numai părintele care vine efectiv la moştenire. Aceasta este opinia ce beneficiază, în prezent, de o susţinere majoritară din partea literaturii de specialitate[1], deşi a fost formulat şi punctul de vedere potrivit căruia renunţarea sau nedemnitatea unuia dintre părinţi ar profita celuilalt părinte, care ar culege întreaga rezervă succesorală (1/4 din moştenire), dacă acesta nu vine în concurs cu colateralii privilegiaţi, în ipoteza contrară, când părintele defunctului, care vine efectiv la moştenire, se află în concurs cu colateralii privilegiaţi, renunţarea sau nedemnitatea celuilalt părinte ar profita acestora din urmă.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că prima opinie poate fi susţinută şi în lumina dispoziţiilor noului Cod civil.

Analizând, aşadar, dispoziţiile noului Cod civil, constatăm că ascendenţii privilegiaţi culeg, cu titlu de rezervă succesorală, cote mai mici decât cele statuate de Codul civil de la 1864.

3.5. Reducţiunea liberalităţilor excesive

3.5.1. Noţiunea reducţiunii liberalităţilor excesive şi reglementarea legală a acesteia

Noul Cod civil reglementează reducţiunea liberalităţilor excesive în art. 1092-1098. Reducţiunea liberalităţilor excesive este sancţiunea care lipseşte de eficacitate liberalităţile făcute de defunct, ce aduc atingere rezervei succesorale. Substanţa noţiunii de reducţiune a liberalităţilor excesive rezultă din dispoziţiile art. 1092 NCC, potrivit cărora „*După*

[1] M. Eliescu, op. cit., p. 334; Fr. Deak, op. cit., p. 314; D. Chirică, op. cit., p. 159; D. Bârlădeanu, Dreptul de acrescământ în moştenirea legală şi stabilirea întinderii rezervei, în „Revista română de drept", nr. 6/1977, p. 24; I.C. Vurdea, Stabilirea drepturilor succesorale ale ascendenţilor şi colateralilor privilegiaţi în concurs cu soţul supravieţuitor, în „Revista română de drept" nr. 4/1989, p. 28.

deschiderea moştenirii, liberalităţile care încalcă rezerva succesorală sunt supuse reducţiunii, la cerere".

Aşadar, reducţiunea liberalităţilor excesive atrage numai ineficacitatea acestora şi nu nulitatea lor. Drept urmare, reducţiunea liberalităţilor excesive nu trebuie confundată cu nulitatea, deşi amândouă au natura juridică a unei sancţiuni civile. Aceasta din urmă este sancţiunea care intervine ca urmare a încheierii contractului de donaţie sau întocmirii testamentului cu ignorarea condiţiilor esenţiale de validitate, prevăzute de lege, în timp ce reducţiunea vizează un contract de donaţie sau un legat, valabil formate, însă care aduc atingere unei limite legale, anume rezervei succesorale. Dacă nulitatea intervine pentru cauze anterioare sau concomitente încheierii actului juridic civil, reducţiunea intervine pentru cauze ulterioare încheierii actului juridic civil, în mod valabil.

Sunt supuse reducţiunii nu numai donaţiile făcute de către defunct în timpul vieţii, ci şi legatele1, indiferent că acestea sunt universale, cu titlu universal sau cu titlu particular.

În toate cazurile (donaţie sau legat) problema reducţiunii se pune, numai după deschiderea moştenirii, art. 1092 NCC precizând în mod expres acest aspect. De asemenea, se pune problema reducţiunii, independent de faptul că gratificat prin liberalitatea excesivă este un terţ ori un moştenitor, rezervatar sau nerezervatar.

3.5.2. Persoanele care pot invoca reducţiunea lîberalităţilor excesive

Potrivit dispoziţiilor art. 1093 NCC, „*Reducţiunea liberalităţilor excesive poate fi cerută numai de către moştenitorii rezervatari, de succesorii lor, precum şi de către creditorii chirografari ai moştenitorilor rezervatari*". Rezultă aşadar, că reducţiunea liberalităţilor excesive poate fi invocată numai de către următoarele persoane[1]:

- moştenitorii rezervatari, care vin efectiv la moştenire (care au acceptat moştenirea);

În ipoteza pluralităţii de moştenitori rezervatari, aceştia pot cere în mod colectiv reducţiunea liberalităţilor excesive. Nu trebuie confundat însă, modul de exercitare a dreptului de a cere reducţiunea, care poate fi individual sau colectiv, cu caracterul acestui drept, care este întotdeauna individual. In virtutea caracterului individual al dreptului la reducţiune,

[1] Enumerarea persoanelor care pot invoca reducţiunea are caracter limitativ, astfel încât alte persoane decât cele nominalizate de legiuitor în art. 1093 NCC nu pot avea acest exerciţiu, în temeiul acestei raţiuni, a fost criticată soluţia prin care s-a admis cererea colateralilor privilegiaţi de reducere a liberalităţilor excesive. A se vedea P. Savu, E. Puşcariu, St. Şerbănescu, Note la decizia civilă nr. 3743/1957 a Tribunalului regional Craiova, în Revista „Legalitatea populară" nr. 2/1958, p. 110.

renunţarea unuia dintre moştenitorii rezervatari la exerciţiul acestuia atrage reducerea liberalităţilor, numai în măsura întregiri i rezervei celorlalţi moştenitori rezervatari.

- dacă moştenitorul rezervatar moare, după deschiderea moştenirii faţă de care are această calitate, dar mai înainte de a exercita dreptul de reducţiune, acest drept se transmite propriilor moştenitori;

Dacă moştenitorul rezervatar are un singur moştenitor, acesta are alegerea între a exercita şi a renunţa la dreptul de reducţiune. Dacă există mai mulţi moştenitori, este preferabil, pentru a fi evitate orice dificultăţi, ca aceştia să opteze unitar cu privire la dreptul de reducţiune, fie în sensul de a renunţa la el, fie în sensul de a-l exercita. Dificultăţi apar numai în ipoteza în care moştenitorii rezervatarului nu au aceeaşi opţiune cu privire la dreptul moştenit, unii dorind invocarea lui, alţii renunţând la el. în toate cazurile, însă, întrucât dreptul la reducţiune are caracter individual, renunţarea la acesta de către unii dintre moştenitorii rezervatarului nu aduce atingere dreptului celorlalţi de a-l exercita.

- creditorii chirografari ai moştenitorilor rezervatari.

Potrivit dispoziţiilor art. 848 din Codul civil de la 1864, puteau cere reducţiunea liberalităţilor excesive, alături de moştenitorii rezervatari şi succesorii acestora şi „*cei care înfăţişează drepturile lor*". Drept urmare, în lumina anteriorului Cod civil puteau invoca sancţiunea în discuţie succesorii universali sau cu titlu universal ai moştenitorului rezervatar sau creditorii moştenitorului rezervatar, în calitate de persoane „*care înfăţişează drepturile*" moştenitorilor rezervatari. Aşadar, prin „*persoane care înfăţişează drepturile moştenitorilor rezervatari*" erau desemnaţi avânzii-cauză. Succesorii cu titlu particular ai moştenitorului rezervatar (precum cumpărătorul sau donatarul unui bun individual determinat din moştenire), nefiind avânzi-cauză, nu puteau exercita dreptul la reducţiune.

Constatăm însă că noul Cod civil, în enumerarea limitativă realizată în cuprinsul art. 1093, face referire numai la creditorii chirografari ai moştenitorilor rezervatari şi nu la întreaga categorie a avânzilor-cauză. Drept urmare, de lege lata, succesorii universali şi cu titlu universal ai moştenitorului rezervatar nu pot cere reducţiunea liberalităţilor excesive, de acest drept putând uza numai creditorii chirografari ai moştenitorului rezervatar.

Întrucât dreptul Ia reducţiune vizează tocmai donaţiile şi legate, donatarii şi legatarii nu pot cere ei înşişi reducţiunea liberalităţilor de care au beneficiat, în caz de pluralitate de

donatari, aceştia pot cere numai respectarea ordinii legale de reducţiune a liberalităţilor excesive.

Constatăm aşadar, că Legea nr. 287/2009 inovează cât priveşte persoanele care pot cere reducţiunea liberalităţilor excesive, recunoscând acest drept numai moştenitorilor rezervatari, succesorilor acestuia şi creditorilor chirografari ai moştenitorilor rezervatari.

3.5.3. Ordinea reducţîunii liberalităţilor excesive

Este necesară cunoaşterea ordinii în care operează reducţiunea liberalităţilor excesive, numai în ipoteza în care defunctul a realizat mai multe liberalităţi. Noul Cod civil, în an. 1096, stabileşte regulile privind ordinea în care liberalităţile sunt supuse reducţiunii. Astfel:

a) Legatele se reduc înaintea donaţiilor [art. 1096 alin. (1) NCC]

Instituirea de către legiuitor a acestei reguli, cu caracter imperativ, ce nu poate fi schimbată prin voinţa defunctului, are la bază două raţionamente:

- legatele pr.oduc efecte de la data deschiderii moştenirii, spre deosebire de donaţii care produc efecte de la momentul încheierii lor. Aşadar, în timp, donaţiile sunt anterioare legatelor, presupunându-se că cele dintâi, cel puţin în parte, sunt făcute din cotitatea disponibilă şi este firesc ca reducţiunea să vizeze, cu prioritate, ultimele liberalităţi dispuse.

- prin reducerea cu prioritate a donaţiilor, în concurs cu legatele, s-ar aduce atingere principiului irevocabilităţii donaţiilor;

- prin inversarea ordinii impuse de legiuitor, s-ar aduce atingere şi principiului prior tempore potior iure.

b) Legatele se reduc toate deodată şi proporţional, afară dacă testatorul a dispus că anumite legate vor avea preferinţă, caz în care vor fi reduse mai întâi celelalte legate [an. 1096 alin. (2) NCC].

Aşadar, ca regulă, legatele se reduc toate deodată şi în mod proporţional, indiferent că sunt universale, cu titlu universal sau cu titlu particular şi indiferent că au fost cuprinse în acelaşi testament sau în testamente diferite, în mod excepţional însă, testatorul poate dispune ca anumite legate să aibă preferinţă, caz în care vor fi reduse mai întâi celelalte legate.

Instituirea de către legiuitor a acestei reguli, cu caracter dispozitiv, ce poate fi schimbată prin voinţa defunctului, are la bază raţionamentul că toate legatele produc efecte de la aceeaşi dată (decesul testatorului).

c) Donaţiile se reduc succesiv, în ordinea inversa a datei lor, începând cu cea mai nouă [art. 1096 alin. (3) NCC).

În virtutea acestei reguli, dacă cea din urmă donaţie nu este îndestulătoare pentru întregirea rezervei succesorale, se va trece la reducţiunea următoarei donaţii.

Raţionamentele care au stat la baza instituirii acestei reguli imperative, sunt determinate, ca şi în cazul celei dintâi, de grija de a nu se aduce atingere principiului irevocabilităţii donaţiilor, precum şi principiului prior tempore potior iure. Şi în acest caz, se presupune că au adus atingere rezervei succesorale, donaţiile mai nou dispuse.

Fiind de ordine publică, regula potrivit căreia donaţiile sunt supuse reducţiunii în ordine cronologică inversă, nu poate fi modificată prin voinţa donatorului, indiferent că aceasta ar fi exprimată în liberalităţi *inter vivos* sau *mortis causa*]. În mod excepţional însă, donatorului i se recunoaşte dreptul de a stabili ordinea reducţiunii donaţiilor concomitente (care au aceeaşi dată). Dacă donatorul nu-şi exprimă voinţa în acest sens, donaţiile concomitente vor fi supuse reducţiunii, ca şi legatele, toate deodată şi proporţional cu valoarea lor. Astfel, potrivit dispoziţiilor art. 1096 alin. (4) NCC, „*Donaţiile concomitente se reduc toate deodată şi proporţional, afară dacă donatorul a dispus că anumite donaţii vor avea preferinţă, caz în care vor fi reduse mai întâi celelalte donaţii*".

În ipoteza în care beneficiarul donaţiei care ar trebui redusă este insolvabil, se va proceda la reducţiunea donaţiei anterioare [art. 1096 alin. (5) NCC]. Drept urmare, dacă beneficiarul donaţiei a înstrăinat bunul donat şi nu are alte bunuri ce ar putea fi urmărite, se reduce donaţia anterioară[1].

Identificăm astfel o altă noutate adusă în materia supusă analizei noastre de către Legea nr. 287/2009. Sub incidenţa vechiului Cod civil care nu conţinea nicio dispoziţie în acest sens, această soluţie era propusă de majoritatea literaturii de specialitate.

Prezintă, aşadar, importanţă deosebită data realizării donaţiei. Aceasta nu ridică dificultăţi în cazul donaţiilor propriu-zise (realizate prin act autentic), în cazul celorlalte donaţii (neautentice, precum donaţiile indirecte, donaţiile simulate şi chiar darul manual),

---

[1] Uniunea Naţionala a Notarilor Publici din România* op. cit., p. 412, 3 A se vedea în acest sens: C. Hamangiu, 1. Rosetti-Bălânescu, Al, Băicoianu, op. cit., p. 679; M. Eliescu, op. cit., p. 370; D. Chirică, op. cit., p. 193; Al. Bacaci, Gh. Comăniţât op. cit., p. 166. A fost formulată în literatura de specialitate şi o altă opinie, mult mai echitabilă, care însă, nu a beneficiat de aceeaşi susţinere ca şi cea dintâi. Potrivit acesteia, consecinţele insolvabilităţii gratificatului prin donaţia supusă reducţiunii ar fi trebuit suportate, alături de donatarul anterior şi de către moştenitorii rezervatan. Acest fapt ar fi deveni posibil, prin excluderea donaţiei în cauză de la masa de calcul. A se vedea în acest sens: M.B. Cantacuzino, op. cit., p. 313; Fr. Deak, op. cit., p. 345, nota subsolică 2.

reducţiunea va avea în vedere momentul când acestea au primit dată certă, în condiţiile art. 1182 din Codul civil de la 1864[1].

În literatura de specialitate[2], a fost semnalată şi problema reducţiunii liberalităţilor indirecte, acestea reprezentând sarcinile care grevează liberalităţile directe. Liberalităţile indirecte sunt supuse reducţiunii, numai dacă întrunesc două condiţii:

- sarcina este prevăzută în favoarea unei terţe persoane şi nu a donatarului, constituind astfel o stipulaţie pentru altul;
- intenţia dispunătorului a fost de a gratifica.

În virtutea principiului accesoriwn sequitur principale, reducţiunea liberalităţii directe va atrage şi reducţiunea liberalităţii indirecte, întrucât liberalităţile indirecte au aceeaşi dată ca şi liberalităţile directe, pe care le grevează, reducţiunea acestora se va face simultan şi proporţional cu valoarea lor.

În ceea ce ne priveşte, considerăm că această opinie poate fi susţinută şi în prezent.

3.5.4. Efectele reducţiunii liberalităţilor excesive

Potrivit dispoziţiilor art. 1097 alin. (l) NCC, „*Reducţiunea are ca efect ineficacitatea legatelor sau, după caz, desfiinţarea donaţiilor în măsura necesară întregirii rezervei succesorale*".

Aşadar, efectele reducţiunii se realizează diferit, după cum aceasta vizează legatele sau donaţiile.

A) Reducţiunea legatelor atrage ineficacitatea acestora, fie în parte, fie în totalitate, după cum rezerva poate fi întregită sau nu, numai cu o parte din valoarea lor. Intr-o astfel de ipoteză, întregirea rezervei se va realiza în natură, fapt posibil datorită existenţei bunurilor care au format obiectul legatelor excesive, în patrimoniul succesoral.

B) Reducţiunea donaţiilor atrage desfiinţarea acestora, de asemenea, în parte sau în totalitate, după cum rezerva poate fi întregită sau nu, numai cu o parte din valoarea lor.

Prin desfiinţarea donaţiei ca efect al reducţiunii, moştenitorul rezer-vatar devine proprietar al bunului care a permis refacerea rezervei sale şi, în această calitate, poate cere

---

[1] Corespondentul acestuia în noul Cod de procedură civilă este art. 272.

[2] Această problemă, deloc lipsită de utilitate teoretică şi practică, este supusă atenţiei, pentru prima dată, de Fr. Deak, op. cit., p. 346-347.

restituirea acestuia, în principiu, în natură [art. 1097 alin. (2) NCC][3]. În consecinţă, defunctul nu poate dispune ca rezerva să fie asigurată prin echivalent

Excepţiile, pe care le comportă această regulă, sunt expres şi limitativ prevăzute de art. 1097 alin. (3)-(5) NCC. Astfel, întregirea rezervei se face prin echivalent, în următoarele cazuri:

a) înainte de deschiderea moştenirii, donatarul a înstrăinat bunul ori a constituit asupra lui drepturi reale, precum şi atunci când bunul a pierit dintr-o cauză imputabilă donatarului [alin. (3)];

Într-o astfel de ipoteză, moştenitorii rezervatari sunt îndreptăţiţi numai la contraechivalentul în bani. Această soluţie este justă, întrucât reducţiunea produce efecte numai de la data deschiderii moştenirii, iar înstrăinările şi grevările cu sarcini făcute de donatar, înainte de acest moment, rămân valabile. Soluţia menţionată este întrutotul aplicabilă, în cazul în care donatarul are calitatea de terţ faţă de moştenire sau de moştenitor nerezervatar.

Precizăm, de asemenea, că obligaţia de a plăti contraechivalentul în bani nu revine şi donatarului, căruia nu-i poate fi imputată nicio culpă în pieirea bunului, într-un astfel de caz, bunul nu va fi inclus în masa succesorală, prezumându-se că ar fi pierit şi la donator,

În toate cazurile de restituire prin echivalent, operează regula instituită de art. 1091 alin. (2) NCC, potrivit căreia se va avea în vedere starea bunurilor din momentul donaţiei şi valoarea lor din momentul deschiderii moştenirii.

Rezerva trebuie asigurată beneficiarilor în deplină proprietate, fără a fi grevată de sarcini sau suplinită prin acordarea dreptului de uzufruct.

Constatăm astfel că noul Cod civil reuneşte două situaţii excepţionale reglementate de Codul civil de la 1864 (donatarul a înstrăinat obiectul donaţiei sau l-a grevat cu sarcini, înainte de data deschiderii moştenirii şi bunul donat a pierit din culpa donatarului), într-una singură. Altfel, primul act normativ invocat nu inovează cu nimic, până la acest punct al analizei noastre.

b) donaţia supusă reducţiunii a fost făcută unui moştenitor rezervatar care nu este obligat la raportul donaţiei [alin. (4)];

---

[3] A se vedea şi Curtea Supremă de Justiţie, secţia civilă, decizia nr. 1314/1994, în Revista „Dreptul", nr. 7/1995, p. 87.

Intr-o astfel de situaţie, donatarul - moştenitor rezervatar care nu este obligat la raportul donaţiei -, va putea păstra în contul rezervei sate partea care depăşeşte cotitatea disponibilă.

Această situaţie are ca şi corespondent în Codul civil de la 1864 ipoteza în care donaţia excesivă a fost dispusă, în favoarea unui descendent sau soţului supravieţuitor, cu scutire de raport.

Constatăm aşadar că noul Cod civil extinde aria persoanelor care se pot prevala de această situaţie excepţională, de la descendenţi şi soţ supravieţuitor, la categoria moştenitorilor rezervatari. Or, alături de soţul supravieţuitor şi descendenţi, mai au calitatea de moştenitori rezervatari şi ascendenţii privilegiaţi ai defunctului. Aşa cum o să dezvoltăm la punctul următor (§4), afectat problematicii raportului donaţiilor, sunt vizaţi de obligaţia de a raporta donaţiile numai soţul supravieţuitor şi descendenţii defunctului, care vin efectiv şi împreună la moştenirea legală [art. 1146 alin. (1) NCC].

c) dacă donatarul este un succesibil obligat la raport, iar partea supusă reducţiunii reprezintă mai puţin de jumătate din valoarea bunului donat, donatarul rezervatar poate păstra bunul, iar reducţiunea necesară întregirii rezervei celorlalţi moştenitori rezervatari se va face prin luare mai puţin sau prin echivalent bănesc.

Aşadar, acest caz special priveşte numai soţul supravieţuitor si descendenţii când vin efectiv şi împreună la moştenirea legală, întrucât numai aceştia sunt succesibil i obligaţi la raport. Este necesar ca aceştia să nu fi fost scutiţi, prin voinţa dispunătorului, de obligaţia de a raporta donaţiile. Precizăm de asemenea că această opţiune este recunoscută de lege, succesibililor obligaţi la raport, numai în vederea întregirii rezervei celorlalţi moştenitori rezervatari, anume a ascendenţilor privilegiaţi.

Corespondentul din vechiul Cod civil al acestui caz excepţional, este reprezentat de situaţia în care donaţia excesivă, având ca obiect un imobil, este dispusă în favoarea unui succesibil, fără scutire de raport, iar partea necesară pentru întregirea rezervei este mai mică decât jumătate din valoarea bunului.

Constatăm aşadar încă un element de diferenţă între vechea şi noua reglementare în materia reducţiunii. Astfel cea din urmă nu restrânge, precum Codul civil de la 1864, aria de cuprindere a acestei ipoteze, numai la bunurile imobile.

In baza dispoziţiilor art. 1097 alin. (5) NCC, în acest caz, donatarul are alegerea între:

- a păstra bunul şi a compensa ceilalţi moştenitori rezervatari, prin luare mai puţin din celelalte bunuri succesorale;
- plata în echivalent bănesc a excedentului.

Am arătat că reducţiunea donaţiilor atrage desfiinţarea retroactivă a acestora. Momentul până la care retroactivează desfiinţarea este, în acest caz, data deschiderii moştenirii. Aşadar, este consacrată o excepţie de la regula de drept comun, potrivit căreia desfiinţarea unui act juridic civil coboară în timp până la data încheierii sale. Reţinerea acestei excepţii este susţinută de argumente de text. Astfel:

a) potrivit dispoziţiilor art. 1097 alin. (3) NCC, actele de înstrăinare a bunurilor donate către terţi, anterior deschiderii moştenirii, rămân valabile;

b) în baza art. 1097 alin. (6) NCC, în cazul întregirii rezervei în natură, gratificatul păstrează fructele părţii din bun care depăşeşte cotitatea disponibilă, percepute până la data la care cei îndreptăţiţi au cerut reducţiunea.

Liberalilăţilor în uzufruct, uz ori abitaţie sau rentă ori întreţinere viageră, a căror evaluare este dificilă, întrucât depind de un element aleatoriu, cel al duratei vieţii beneficiarului, le este aplicabil un regim juridic special, consacrat de dispoziţiile art. 1098 NCC[1]. Astfel, „*Dacă donaţia sau legatul are ca obiect un uzufruct, uz ori abitaţie sau o rentă ori întreţinere viageră, moştenitorii rezervatari au facultatea fie de a executa liberalitatea astfel cum a fost stipulată, fie de a abandona proprietatea cotităţii disponibile în favoarea beneficiarului liberalităţii, fie de a solicita reducţiunea potrivit dreptului comun*".

Rezultă, aşadar, din dispoziţiile legale menţionate, că moştenitorii rezervatari, a căror rezervă este afectată de o liberalitate constând într-un uzufruct, uz ori abitaţie sau rentă ori întreţinere viageră, au următoarele posibilităţi:

a) să execute liberalităţile, aşa cum au fost ele dispuse de către defunct;

b) să renunţe la cotitatea disponibilă, astfel încât beneficiarul uzufructului, uzului, abitaţiei sau rentei ori întreţinerii viagere devine, în această limită, proprietar;

c) să solicite reducţiunea potrivit dreptului comun.

Noul Cod civil prevede de asemenea că, pentru ipoteza în care moştenitorii rezervatari nu se înţeleg asupra opţiunii, reducţiunea se va face potrivit dreptului comun.

[1] Corespondentul acestuia în vechiul Cod civil era reprezentat de art. 844. Potrivit acestuia, „*Dacă dispoziţia prin acte între vii sau prin testament constituie un uzufruct sau o rendită viagera, a cărei valoare trece peste cantitatea disponibilă, erezii rezervatari au facultatea de a executa aceste dispoziţii sau de a abandona proprietatea cantităţii disponibile*".

Faţă de dispoziţiile corespondente ale Codului civil de la 1864 (art. 844), art. 1098 NCC aduce două elemente de noutate. Astfel:

- extinde aria liberalităţilor speciale supuse reducţiunii, de la cele constând în uzufruct şi rentă viageră, la liberalităţile constând în uzufruct, uz, abitaţie, rentă şi întreţinere viageră;
- oferă moştenitorii rezervatari, a căror rezervă este afectată de o liberalitate constând într-un uzufruct, uz, abitaţie sau o rentă ori o întreţinere viageră, trei posibilităţi. Codul civil de la 1864 oferea acestora numai posibilitatea executării liberalităţilor aşa cum au fost ele dispuse de către defunct şi posibilitatea renunţării la cotitatea disponibilă, în plus, noul Cod civil, conferă o a treia posibilitate, anume aceea a solicitării reducţiunii potrivit dreptului comun.

Aşadar, noul Cod civil îi oferă moştenitorului rezervatar posibilitatea de a opta între trei conduite. Aparent, i se creează moştenitorului rezervatar o situaţie avantajoasă, în realitate, soluţia oferită de dispoziţiile legale în discuţie are caracter rezonabil pentru ambele părţi implicate. Pe de o parte, moştenitorul rezervatar este avantajat, întrucât are posibilitatea, ca, în funcţie de interesele personale, să adopte o conduită, din trei posibile, iar pe de altă parte beneficiarii uzufructului, uzului, abitaţiei, rentei sau întreţinerii viagere nu-i pot reproşa nimic legiuitorului, întrucât interesele lor sunt garantate, indiferent de soluţia adoptată de rezervatar. Dacă rezervatarul decide să execute liberalitatea, aşa cum aceasta a fost dispusă de către defunct, cei gratificaţi nu pot invoca nicio nemulţumire, întrucât au dobândit întocmai drepturile conferite prin liberalitate. De asemenea, gratificaţii nu au motive de a se declara defavorizaţi, nici dacă rezervatarul hotărăşte să renunţe în favoarea lor la proprietatea asupra cotităţii disponibile. Dimpotrivă, într-o astfel de ipoteză, gratificaţilor Ii se creează o situaţie favorizantă, profitabilă, superioară intenţiei reale a defunctului, întrucât dobândesc mai mult decât a intenţionat dispunătorul. Apoi, interesele gratificaţilor sunt întrutotul protejate şi în ipoteza în care rezervatarul hotărăşte să solicite reducţiunea în condiţiile dreptului comun.

Exercitarea dreptului la reducţiunea liberalităţilor excesive în uzufruct, uz, abitaţie sau rentă ori întreţinere viageră se poate realiza, fie pe cale amiabilă, în cadrul procedurii succesorale necontencioase, fie pe cale judecătorească, cu aplicarea corespunzătoare a regulilor analizate.

Dispoziţiile cu caracter derogatoriu ale art. 1098 NCC devin aplicabile, numai situaţiilor de fapt care întrunesc următoarele condiţii:

a) liberalitatea excesivă are ca obiect un drept de uzufruct, uz, abitaţie sau o rentă ori întreţinere viageră;

Textul de lege menţionat nu este aplicabil liberalităţilor excesive al căror obiect este reprezentat de nuda proprietate sau de proprietatea cu sarcina rentei viagere în favoarea moştenitorului rezervatar[1]. De asemenea, dispoziţiile legale menţionate nu fac referire directă, nici la ipoteza în care beneficiar al liberalităţii în uzufruct, uz, abitaţie, rentă sau întreţinere viageră ar fi moştenitorul rezervatar, ipoteză în care s-ar afla comoştenitorii[2].

b) defunctul a făcut o singură liberalitate;

Numai în cazul în care defunctul a făcut o singură liberalitate excesivă în uzufruct, uz, abitaţie, rentă sau întreţinere viageră, devin aplicabile dispoziţiile art. 1098 NCC, nefiind necesară evaluarea[3]. Dimpotrivă, evaluarea este necesară, în cazul în care defunctul a făcut mai multe liberalităţi, dintre care una în uzufruct, uz, abitaţie, rentă sau întreţinere viageră.

c) fiecare moştenitor rezervatar, în cazul pluralităţii de moştenitori din această categorie, are posibilitatea de a opta, în mod individual, pentru una dintre soluţiile legale aplicabile în cazul liberalităţilor excesive constând în uzufruct, uz, abitaţie, rentă sau întreţinere viageră, întrucât acţiunea în reducţiune are caracter divizibil. Consensul moştenitorilor rezervatari este necesar, numai în ipoteza în care obiectul liberalităţii este un bun indivizibil, în absenţa acestui consens, vor deveni aplicabile dispoziţiile art. 1098 alin. (2) NCC, potrivit cărora reducţiunea se va face potrivit dreptului comun.

d) prin abandonarea de către moştenitorul rezervatar a proprietăţii cotităţii disponibile, în favoarea donatarului sau legatarului, aceştia din urmă rămân donatar, respectiv legatar cu titlu particular, neflind ţinuţi de obligaţia de a suporta datoriile moştenirii[4].

Dreptul de opţiune consacrat de dispoziţiile art. 1098 NCC are caracter personal, astfel încât acesta nu poate fi transmis pe cale succesorală[5]. In consecinţă, acest drept nu poate fi

[1] Pentru soluţia ce se impune a fi adoptată într-o astfel de ipoteză, a se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bâlănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 1012; M. Eliescu, op. cit., p. 381; Fr. Deak, op. cit, p. 353; D. Chirică, op. cit, p. 198-199.
[2] A se vedea Fr. Deak, op. cit, p. 354.
[3] A se vedea M.B. Cantacuzino, op. cit, p. 315. se vedea Fr. Deak, op. cit, p. 355.
[4] A se vedea D. Alexandresco, op. cit, p. 624.
[5] A se vedea: C. Hamangiu, l. Rosetti-Bălănescu, Al. Bâicoianu, op. cit., p. 686; Fr. Deak, op. cit., p. 355; D. Chirică, op. cit., p. 197.

exercitat decât de moştenitorul rezervatar, nici succesorii şi nici creditorii acestuia neputându-se prevala de opţiunea conferită de dispoziţiile legale de excepţie, menţionate.

Dispoziţiile art. 1098 NCC nu au caracter imperativ, astfel încât, pe de o parte, părţile pot conveni asupra unui alt mod de reducţiune a liberalităţilor excesive constând în uzufruct, uz, abitaţie, rentă sau întreţinere viageră iar, pe de altă parte, defunctul poate dispune în sensul inaplicabilităţii acestui regim juridic derogatoriu. Interzicând transformarea dreptului de uzufruct, uzului, abitaţiei, rentei sau întreţinerii viagere în deplină proprietate, dispunătorul face posibilă revenirea la dreptul comun, în materia reducţiunii liberalităţilor excesive.

§4. Raportul donaţiilor

4.1. Noţiunea raportului donaţiilor şi reglementarea legală a acestuia

Noul Cod civil reglementează raportul donaţiilor în Cartea a IV „Despre moştenire şi liberalităţi", Titlul IV „Transmisiunea şi partajul moştenirii", Capitolul IV „Partajul succesoral şi raportul", Secţiunea a 2-a „Raportul donaţiilor", art. 1146-1154.

Potrivit dispoziţiilor art. 1146 alin. (l) NCC, „*Raportul donaţiilor este obligaţia pe care o au între ei soţul supravieţuitor şi descendenţii defunctului care vin efectiv şi împreună la moştenirea legală de a readuce la moştenire bunurile care le-au fost donate fără scutire de raport de către cel ce lasă moştenirea*".

Legea prezumă că, prin donaţiile făcute în favoarea unor persoane foarte apropiate (precum soţul supravieţuitor şi descendenţii), defunctul nu a intenţionat să avantajeze pe donatar în detrimentul celorlalţi moştenitori legali, faţă de care are, de altfel, aceeaşi afecţiune, ci numai a realizat un avans asupra moştenirii, care i se cuvine acestuia prin lege. Numai în baza unui astfel de raţionament se justifică raportarea donaţiilor.

Obligaţia anumitor moştenitori legali de a raporta donaţiile primite de la defunct este reglementată prin norme cu caracter supîetiv, astfel încât defunctul poate dispune în favoarea acestora, de o manieră definitivă, prin donaţii scutite de raport. Beneficiind de o donaţie scutită de raport, donatarul adaugă valoarea acesteia la cota legală din moştenire.

5.2. Domeniul de aplicare a raportului

Aplicabilitatea raportului donaţiilor trebuie analizată, atât din punctul de vedere al persoanelor care sunt ţinute de această obligaţie (debitorii obligaţiei de raport), cât şi din punctul de vedere al actelor vizate (donaţii şi/sau legate).

a) Raportul donaţiilor priveşte numai anumiţi moştenitori legali (soţul supravieţuitor şi descendenţii defunctului).

Din categoria moştenitorilor legali, numai soţul supravieţuitor (când vine în concurs cu descendenţii) şi descendenţii' sunt ţinuţi de obligaţia de a raporta donaţiile, făcute de către defunct în favoarea lor. Aceste liberalităţi nu au caracter definitiv, ci au numai caracter de avans în contul moştenirii. Dimpotrivă, ascendenţii privilegiaţi, colateralii privilegiaţi, ascendenţii ordinari, colateralii ordinari şi terţele persoane pot fi gratificate definitiv de către defunct, prin liberalităţi *inter vivos*[1].

Obligaţia soţului supravieţuitor al defunctului şi a descendenţilor acestuia de a raporta donaţiile are, aşadar, caracter legal. In condiţiile în care aceasta obligaţie legală nu vizează şi pe ceilalţi moştenitori legali ai defunctului, s-a pus problema în literatura de specialitate[2], dacă obligaţia de raport poate fi stipulată, de însuşi donatorul, în sarcina ascendenţilor şi colateralilor. Potrivit opiniei majoritare, la care achiesăm şi noi, o astfel de obligaţie nu poate fi stipulată de donator, întrucât s-ar aduce atingere principiului irevocabilităţii donaţiilor.

Potrivit celei de-a doua opinii, care beneficiază însă de o susţinere mai puţin substanţială decât cea dintâi, donatorul ar putea obliga la raportul donaţiilor şi pe ceilalţi moştenitori legali ai săi şi chiar pe legatarii pe care i-a instituit[3]. Raportul, într-o astfel de ipoteză, ar putea îmbrăca exclusiv forma imputării valorii donaţiei asupra părţii din moştenire care se cuvine donatarului3.

b) Raportul donaţiilor priveşte numai donaţiile, nu şi legatele.

Obligaţia legală de raport revine numai donatarului, nu şi legatarului, în consecinţă, legatarul, indiferent că este universal, cu titlu universal sau cu titlu particular, nu este ţinut, în puterea legii, de obligaţia de a raporta donaţiile primite de la defunct în condiţiile în care noul Cod civil arată în mod expres că numai soţul supravieţuitor şi descendenţii care vin împreună la moştenirea legală au obligaţia de a raporta donaţiile primite de la defunct, nu poate fi

[1] Şi în materia raportului donaţiei, categoria descendenţilor vizează atât descendenţii rezultaţi din căsătorie şi din afara căsătoriei, în măsura în care filiaţia faţa de aceştia a fost stabilită în condiţiile legii, cât şi descendenţii rezultaţi din adopţie sau prin reproducere umană asistată medical cu terţ donator.
[2] A se vedea, în acest sens: M.B. Cantacuzino, op. cit., p. 291; C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 565; D. Chirică, op. cit., p. 306.
[3] A se vedea, în acest sens, M. Eliescu, op. cit., p. 238.

susţinută opinia potrivit căreia o astfel de obligaţie poate fi stipulată de către donator şi în sarcina legatarului.

Numai în lumina Codului civil de la 1864, care conţinea o inadvertenţă prin dispoziţiile sale[1], putea fi susţinută şi o astfel de opinie.

5.3. Condiţiile raportului donaţiilor

Pentru ca donaţiile făcute de către defunct să fie supuse raportului, trebuie îndeplinite în mod cumulativ următoarele condiţii:

a) La moştenirea defunctului să vină cel puţin doi descendenţi sau unul ori mai mulţi descendenţi, în concurs cu soţul supravieţuitor.

Potrivit dispoziţiilor art. 1146 alin. (2) NCC, „*în lipsă de stipulaţie contrară din partea donatorului, cei menţionaţi la alin. (1) sunt obligaţi la raport numai dacă ar fi avut vocaţie concretă la moştenirea defunctului in cazul în care aceasta s-ar fi deschis la data donaţiei*".

Drept urmare, pentru a fi ţinut de obligaţia de a raporta donaţiile primite de la defunct, moştenitorul legal trebuie să fi avut, la data încheierii contractului de donaţie, vocaţie concretă la moştenirea donatorului. Aşadar, dacă moştenirea donatorul s-ar fi deschis la data încheierii contractului de donaţie, donatarul ar fi trebuit să aibă vocaţie concretă la moştenirea acestuia.

Potrivit dispoziţiilor art. 753 din Codul civil de la 1864, soţul supravieţuitor sau descendenţii defunctului erau obligaţi la raportul donaţiilor, chiar dacă aceştia nu aveau vocaţie concretă de a moşteni la data încheierii contractului de donaţie, însă îndeplineau această condiţie la data deschiderii moştenirii[2]. Constatăm aşadar o primă noutate adusă de Legea nr. 287/2009 în materia raportului donaţiilor.

În continuarea analizei noastre, precizăm că descendenţii defunctului datorează raportul donaţiilor, indiferent că vin la moştenire în nume propriu sau prin reprezentare. Rezultă aşadar că raportul donaţiilor este datorat de descendenţi, chiar şi în ipoteza în care aceştia au grade de rudenie diferite.

[1] Prin unele dispoziţii ale sale (art, 752, 754, 756 şi 846), Codul civil de ta 1864 făcea referire la raportul legatelor, într-o astfel de ipoteză, se recomanda de către literatura de specialitate ca valoarea legatului să fie imputată asupra cotei de moştenire a legatarului, iar dacă această cotă avea o valoare mai mică, imputarea trebuia să se facă prin echivalent.

[2] Spre exemplu, nepotul defunctului va fi ţinut de obligaţia de a raporta donaţia, chiar dacă, la data gratificării, nu avea calitatea de succesibil, întrucât tatăl său era în viaţă, înlăturându-l astfel de la moştenire.

Ceilalţi moştenitori legali, precum şi legatarii şi terţii nu sunt supuşi raportului donaţiilor, ci numai reducţiunii liberalităţilor excesive de care au beneficiat, în măsura în care acestea aduc atingere rezervei moştenitorilor legali.

b) Succesibilul donatar să fi acceptai moştenirea.

Raportul donaţiilor este datorat, în principiu, numai de către moştenitorul acceptam. Ca regulă, succesibilul renunţător la moştenire nu datorează raportul donaţiilor, acesta putând-o păstra în limitele cotităţii disponibile.

Astfel, potrivit dispoziţiilor art. 1147 alin. (1) NCC, „*în caz de renunţare la moştenirea legală, descendentul sau soţul supravieţuitor nu mai are obligaţia de raport, putând păstra liberalitatea primită în limitele cotităţii disponibile*".

În mod excepţional însă, potrivit dispoziţiilor art. 1147 alin. (2) NCC, prin stipulaţie expresă în contractul de donaţie, donatarul poate fi obligat la raportul donaţiei şi în cazul renunţării la moştenire, în acest caz, donatarul va readuce la moştenire numai valoarea bunului donat care depăşeşte partea din bunurile defunctului la care ar fi avut dreptul ca moştenitor legal. Identificăm astfel o altă noutate adusă de Legea nr. 287/2009 în materia raportului donaţiilor.

Stipulând astfel, donatorul nu doreşte să avantajeze vreunul dintre descendenţii săi, donându-le un bun sau transmiţându-le în avans moştenirea. Este evitată astfel inegalitatea între drepturile descendenţilor. La o astfel de inechitate s-ar putea ajunge dacă donatarul renunţă la moştenire, păstrând, în limitele cotităţii disponibile, donaţia a cărei valoare este superioară bunurilor moştenite de către ceilalţi descendenţi,

c) Debitorul obligaţiei de raport să aibă o dublă calitate, aceea de moştenitor legal şi de donatar.

Este ţinut de obligaţia de a raporta donaţiile, potrivit dispoziţiilor art. 1146 alin. (2) NCC, numai donatarul care, la data gratificării, avea calitatea de moştenitor prezumtiv al donatorului (însă cu vocaţie concretă). Aşadar, momentul la care trebuie raportată întrunirea celor două calităţi este data încheierii contractului de donaţie.

În principiu, raportul este datorat numai pentru donaţiile primite personal de către debitorul obligaţiei de raport [art. 1149 alin. (1) NCC]. Drept urmare, moştenitorul nu datorează raportul donaţiilor, făcute de către defunct fiului sau soţului său. Acesta va raporta

numai donaţiile pe care defunctul le-a dispus în favoarea sa. Astfel, noul Cod civil nu instituie o prezumţie de gratificare prin interpunere de persoane.

În continuare, în alin. (2) şi (3) ale art. 1149, legiuitorul distinge între descendenţii donatarului care vin la moştenire în nume propriu şi cei care vin la moştenire prin reprezentare.

Astfel, descendentul în grad de rudenie mai îndepărtat cu defunctul şi care vine la moştenire în nume propriu nu este obligat, prin dispoziţiile art. 1149 alin. (2) NCC, să raporteze donaţia primită de ascendentul său, chiar dacă a acceptat moştenirea acestuia din urmă.

Spre exemplu, în ipoteza în care unicul fiu a primit o donaţie de la tatăl său, însă îi predecedează, iar la moştenire vin soţia supravieţuitoare şi nepotul de fiu, acesta din urmă nu va raporta donaţia făcută de bunicul său, la a cărui moştenire vine în nume propriu, chiar dacă acceptă moştenirea tatălui său.

Dimpotrivă, descendentul în grad de rudenie mai îndepărtat cu defunctul, care vine la moştenire prin reprezentarea ascendentului său este obligat, prin dispoziţiile art. 1149 alin. (3) NCC, să raporteze şi donaţia primită de reprezentat de la defunct, chiar dacă reprezentantul a renunţat la moştenirea celui reprezentat.

Spre exemplu, în ipoteza în care fiul a primit o donaţie de la tatăl său şi îi predecedează, iar la moştenire vin soţia supravieţuitoare în concurs cu o fiică şi cu nepotul din partea fiului predecedat, acesta din urmă va raporta donaţia făcută tatălui său de către bunicul defunct, deoarece nepotul vine la moştenire prin reprezentarea tatălui donatar, chiar dacă a renunţat la moştenirea acestuia din urmă.

Constatăm astfel că, în ceea ce priveşte caracterul personal al obligaţiei de raport, Legea nr. 287/2009 nu inovează faţă de reglementarea civilă anterioară, preluând întocmai principiile acesteia.

d) Donaţia dispusă în favoarea descendenţilor sau soţului supravieţuitor să nu fi fost scutită de raport.

Legiuitorul, prin dispoziţiile art. 1150 alin. (1) lit. a) NCC, îi permite donatorului să scutească de raport donaţiile dispuse. Această scutire trebuie dată însă, fie în actul de donaţie, fie într-un act ulterior, întocmit în una dintre formele prevăzute pentru liberalităţi. Aşadar, scutirea de raport trebuie făcută printr-un act autentic de donaţie sau într-una din formele

testamentare. Considerăm, alături de alţi autori[1], că exigenţa legiuitorului cât priveşte forma scutirii de raport este justificată, întrucât aceasta reprezintă ea însăşi o veritabilă liberalitate.

Sub imperiul Codului civil de la 1864, practica judecătorească şi literatura de specialitate au validat însă şi scutirea tacită (indirectă) de raport, în măsura în care aceasta era neîndoielnică[2]. O astfel de intenţie ar rezulta din donaţii simulate, donaţii indirecte sau daruri manuale. In aceeaşi ordine de idei, s-a subliniat că simplul fapt al deghizării donaţiei nu valorează scutire de raport, însă naşte o prezumţie relativă de scutire de raport, care poate fi combătută prin proba că deghizarea s-a făcut în alt scop.

In ceea ce ne priveşte, considerăm că o astfel de orientare poate fi păstrată şi în condiţiile intrării în vigoare a noului Cod civil, însă numai cât priveşte donaţiile indirecte şi darurile manuale, în ceea ce priveşte donaţiile deghizate noul Cod civil, preluând orientarea mai sus menţionată, le enumera, în principiu, în categoria donaţiilor exceptate de la obligaţia de raport, instituind astfel o prezumţie relativă de scutire de raport, care poate fi combătută prin proba că deghizarea s-a făcut în alt scop [art. 1150 alin. (1) lit. b) NCC]. Aşadar, în ceea ce priveşte donaţiile deghizate, nu mai este necesar să pledăm pentru admisibilitatea unei scutiri tacite de raport.

În final, precizăm că donaţia excesivă, chiar scutită de raport, va fi supusă reducţiunii, în limita întregirii rezervei,

5.4. Persoanele care pot cere raportul donaţiilor

Pot cere raportul donaţiilor, în temeiul dispoziţiilor art. 1148 NCC, numai soţul supravieţuitor şi descendenţii, precum şi, pe cale oblică, creditorii personali ai acestora.

Aşadar, cu titlu de noutate, Legea nr. 287/2009 prevede în mod expres că pot cere raportul donaţiilor şi creditorii personali ai soţului supravieţuitor şi descendenţilor defunctului, în lumina Codului civil anterior, o astfel de posibilitate rezulta numai în mod indirect, din interpretarea aplicării acţiunii oblice[3].

[1] A se vedea Fr. Deak, op. cit., p. 361-362; M: Eliescu, op. cit., p. 240-241; D. Chirică, op. cit., p. 308-309.
[2] Idem.
[3] Creditorilor personali ai moştenitorilor îndreptăţiţi să ceară raportul donaţiilor li se recunoştea în mod unanim, în literatura de specialitate, posibilitatea de a exercita ei înşişi, pe calea acţiunii oblice, acest drept. A se vedea: C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, AL Băicoianu, op. cit., p. 571-572; M. Eliescu, op. cit, p. 241-242; C Stătescu, op. cit, p. 244; St. Cărpenaru, op. cit, p. 540; D. Chirică, op. cit, p. 310; Fr. Deak, op. cit, p. 363; Al. Bacaci, Gh. Comăniță, op. cit, p. 267.

Obligaţia raportării este reciprocă şi formează latura pasivă a conţinutului raporturilor stabilite între descendenţii defunctului, pentru ipoteza în care aceştia vin singuri la moştenire, respectiv a raporturilor stabilite între descendenţii defunctului şi soţul supravieţuitor, pentru ipoteza în care aceştia vin împreună la moştenire.

Aşadar, oricare dintre aceşti moştenitori poate cere raportul donaţiilor, de care au beneficiat comoştenitorii. La acest drept, creditorul obligaţiei de raport nu poate renunţa înaintea deschiderii moştenirii, căci ar realiza astfel un act juridic asupra moştenirii viitoare, lovit de nulitate absolută, ci numai după acest moment, întrucât dreptul de a cere raportul are caracter individual, în virtutea acestui caracter, donaţia se va raporta, în principiu, numai în limita drepturilor moştenitorilor nerenunţători.

De asemenea, dreptul de a cere raportul donaţiilor are caracter patrimonial, astfel încât, în ipoteza neexercitării acestuia de către creditor, în timpul vieţii, dreptul în discuţie se transmite propriilor moştenitori ai acestuia, care trebuie să-l exercite, ca şi în cazul reducţiunii liberalităţilor excesive, în mod unitar (colectiv) sau creditorilor personali ai acestuia, care-l pot exercita pe calea acţiunii oblice.

Spre deosebire de creditorii personali ai moştenitorilor, care pot exercita ei înşişi dreptul de a cere raportul donaţiilor (nu în nume propriu, ci pe cale oblică), creditorii succesiunii (ai defunctului) nu au acest exerciţiu, întrucât dreptul acestora de gaj general nu vizează bunurile care au format obiectul donaţiilor[1]. Aşadar, nicio categorie de creditori nu poate exercita, în nume propriu, dreptul de a cere raportul donaţiilor.

Similar, nici legatarii, indiferent că sunt universali sau cu titlu universal, nu sunt îndreptăţiţi să ceară raportul donaţiilor, drepturile lor succesorale fiind circumscrise numai bunurilor existente în patrimoniul defunctului, la data deschiderii moştenirii şi nu bunurilor care au format obiectul donaţiilor.

Indiferent care este titularul dreptului de a cere raportul donaţiilor, acesta trebuie să dovedească liberalităţile al căror raport îl pretinde, prin orice mijloc de probă, întrucât faţă de acestea are calitatea de terţ[2].

5.5. Donaţiile care sunt supuse raportului

[1] Obiectul dreptului de gaj al creditorilor moştenirii poate fi circumscris numai bunurilor existente în patrimoniul defunctului la data deschiderii moştenirii. Or, bunurile donate au ieşit, în ceea ce-i priveşte pe creditorii succesorali, definitiv din patrimoniul defunctului.

[2] A se vedea M. Eliescu, op. cit., p. 242.

Sunt supuse raportului donaţiile făcute prin act autentic, darurile manuale şi donaţiile indirecte. Dimpotrivă, aşa cum vom arăta la punctul următor, în principiu, donaţiile deghizate sub forma unor înstrăinări cu titlu oneros sau efectuate prin persoane interpuse, nu sunt vizate de raport.

Sunt supuse, de asemenea, raportului şi donaţiile grevate de sarcini, însă, obligaţia de raport priveşte, în acest caz, numai beneficiul efectiv ce revine donatarului, rezultat prin scăderea contravalorii sarcinii, din valoarea totală a donaţiei.

Şi în contextul analizei obiectului raportului donaţiilor, în literatura de specialitate1, se atrage atenţia că nu este supusă raportului, aşa cum nu este supusă nici reducţiunii liberalităţilor excesive, indemnizaţia de asigurare, plătită de asigurător, în ipoteza în care defunctul a încheiat o asigurare de deces, în favoarea unui moştenitor ţinut de obligaţia de raport. Acesta din urmă va fi obligat să raporteze cel mult, cu titlu de donaţie indirectă, primele plătite societăţii de asigurare de către defunct.

5.6. Donaţiile care nu sunt supuse raportului

Noul Cod civil, prin dispoziţiile art. 1150, exceptează expres de la raport:

a) donaţiile pe care defunctul le-a făcut cu scutire de raport;

b) donaţiile deghizate sub forma unor înstrăinări cu titlu oneros sau efectuate prin persoane interpuse, cu excepţia cazului în care se dovedeşte că cel care a lăsat moştenirea a urmărit un alt scop decât scutirea de raport.

Aşadar, prezumţia care vizează donaţiile deghizate are numai caracter relativ, acestea fiind supuse raportului în măsura în care se dovedeşte că, dispunând astfel, donatorul a urmărit alt scop decât scutirea de raport.

Şi sub acest aspect inovează Legea nr. 287/2009. Sub incidenţa vechiului Cod civil, o astfel de orientare era adoptată numai de către literatura de specialitate, actul normativ menţionat neconţinând o dispoziţie în acest sens.

c) darurile obişnuite, donaţiile remuneratorii şi, în măsura în care nu sunt excesive, sumele cheltuite pentru întreţinerea sau, dacă este cazul, pentru formarea profesională a descendenţilor, a părinţilor sau a soţului şi nici cheltuielile de nuntă, în măsura în care cel care lasă moştenirea nu a dispus altfel[1];

[1] A se vedea: Fr. Deak, op. cit., p. 364; Tribunalul Suprem, secţia civilă, decizia nr. 427/19712, în „Culegere de decizii pe anul 1971", p. 121.

Aşadar, cu titlu de noutate, donaţiile remuneratorii sunt exceptate de la raport. Apoi, pentru ca sumele cheltuite pentru întreţinerea sau pentru formarea profesională a descendenţilor, a părinţilor sau a soţului să nu fie supuse raportului, acestea trebuie să nu fie excesive. Observăm că legiuitorul are în vedere în acest text de lege şi sumele avansate către părinţi cu destinaţia de întreţinere. Se consacră astfel o excepţie de la regula generală prevăzută de art. 1146 NCC, potrivit căreia sunt ţinuţi de obligaţia de raport numai soţul supravieţuitor şi descendenţii[1].

d) fructele culese, veniturile scadente până în ziua deschiderii moştenirii şi echivalentul bănesc al folosinţei exercitate de donatar asupra bunului donat[2];

Vor fi supuse raportului, numai fructele şi dobânzile ulterioare deschiderii moştenirii[3], fără a fi necesară punerea in întârziere. Moştenitorul-donatar poate fi scutit însă de către defunct ca, până la partaj, să nu raporteze fructele culese şi dobânzile încasate.

Dispoziţiile art. 1150 alin. (1) lit. d) vizează şi ipoteza în care obiectul donaţiei este reprezentat de fructele sau veniturile unui bun, rămas în proprietatea donatorului, precum dreptul de uzufruct.

e) bunul care a pierit fără culpa donatarului.

În mod excepţional însă, potrivit dispoziţiilor art. 1150 alin. (2) NCC, dacă bunul a fost reconstituit prin folosirea unei indemnizaţii încasate ca urmare a pieirii sale, donatarul este ţinut să facă raportul bunului în măsura în care indemnizaţia a servit la reconstituirea acelui bun. în cazul în care indemnizaţia nu a fost utilizată în acest scop, ea însăşi este supusă raportului. Dacă indemnizaţia rezultă dintr-un contract de asigurare, aceasta se raportează numai în măsura în care depăşeşte cuantumul total al primelor plătite de donatar.

Constatăm aşadar că Legea nr. 287/2009 are în vedere şi această situaţie, relevată anterior intrării sale în vigoare de către literatura de specialitate, aşadar nereglementată de anteriorul Cod civil.

5.7. Efectele scutirii de raport

[1] Uniunea Naţională a Notarilor Publici din România, op. cit., p. 446.
[2] Corespondentul acestui text de lege, în Codul civil de la 1864, este reprezentat de art. 762.
[3] Dacă donatarul ar datora fructele culese şi dobânzile scadente anterior deschiderii moştenirii, precum şi echivalentul folosinţei asupra bunului donat, donaţia nu ar mai produce faţă de donatar niciun avantaj, ci ar fi pentru acesta, mai degrabă, „o pacoste". Această calificare aparţine profesorilor C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, op. cit., p. 583.

Clauza stipulată de donator, în sensul scutirii donatarului de raportul liberali taţii primite, este de natură să producă două efecte:

a) exceptarea donatarului de la obligaţia de raport, deşi prin aceasta este încălcat principiul egalităţii dintre moştenitorii din aceeaşi clasă şi din acelaşi grad.

Donatarul va păstra valoarea bunurilor donate în totalitate, numai în măsura în care, deşi există moştenitori rezervatari, rezerva legală a acestora nu este încălcată.

b) donaţia se impută asupra coti taţi i disponibile.

5.8. Modalităţile de realizare a raportului donaţiilor

Potrivit dispoziţiilor art. 1151 alin. (1) NCC, „*Raportul se face prin echivalent. Este considerată ca nescrisă dispoziţia care impune donatarului raportul în natură*". Potrivit alin. (2) al aceluiaşi text de lege *„...donatarul poate efectua raportul în natură dacă la data cererii de raport este încă proprietarul bunului şi nu I-a grevat cu o sarcină reală şi nici nu 1-a dat în locaţiune pentru o perioadă mai mare de 3 ani*".

Constatăm aşadar, faptul că noul Cod civil consacră regula raportului prin echivalent, depărtându-se evident de orientarea anteriorului Cod, care, în cuprinsul art. 764, consacra principiul raportului în natură.

Raportul în natură constă în readucerea efectivă la masa succesorală a bunului donat. Raportul prin echivalent[1] se poate realiza în următoarele modalităţi: prin preluare, prin imputaţie sau în bani. Constatăm astfel că noul Cod civil păstrează modalităţile de realizare a raportului prin echivalent, consacrate de anteriorul Cod civil.

a) Raportul prin preluare [art. 1151 alin. (4) NCC].

Această modalitate constă în luarea din masa succesorală de către creditorii raportului a unor bunuri, pe cât posibil similare cu cele donate debitorului raportului, atât ca natură, cât şi din punct de vedere calitativ. Preluarea va avea în vedere cotele succesorale ale fiecărui moştenitor îndreptăţit la raport. Aşadar, creditorii raportului nu vor prelua din bunul donat o cotă egală, ci cotele stabilite de lege pentru fiecare dintre ei.

[1] Raportul prin echivalent era considerat, sub incidenţa Codului civil de la 1864, sinonim cu raportul prin luare mai puţin. A se vedea, în acest sens: Fr, Deak, op. cit., p. 366; Al. Bacaci, Gh. Comăniţă, op. cit., p. 274; L. Stănciulescu, op. cit., p. 415; I. Adam, A. Rusut op. cit, p. 537-538. A fost exprimată însă şi opinia, potrivit căreia raportul prin echivalent era diferit de raportul prin luare mai puţin. Pentru această opinie, a se vedea D. Chirică, op. cit, p. 314-315. în condiţiile în care noul Cod civil nu mai foloseşte noţiunea de „raport prin luare mai puţin1", ci noţiunea de „raport prin echivalent", această distincţie nu mai prezintă utilitate.

Aşadar şi sub acest aspect, Legea nr. 287/2009 inovează, având în vedere, spre deosebire de reglementarea civilă anterioară, şi ipoteza soţului supravieţuitor. Drept urmare, în ipoteza concursului soţului supravieţuitor cu unul, doi sau patru ori mai mulţi descendenţi ai defunctului, celui dintâi îi revin cote diferite de cele ale descendenţilor. Soţului supravieţuitor îi revine l/4 din moştenire, în toate cazurile de concurs cu descendenţii (cărora le revine restul de 3/4, indiferent de numărul lor), însă cota fiecăruia dintre aceştia din urmă diferă în funcţie de numărul lor. Astfel, în concursul cu soţul supravieţuitor al defunctului, unicul descendent culege o cotă de 3/4, cei doi descendenţi o cotă de 2/3, cei patru descendenţi o cotă de 1/3 şi aşa mai departe.

Apreciem şi cu acest prilej disponibilitatea legiuitorului de a legifera propunerile formulate de literatura de specialitate[1].

b) Raportul prin imputaţie [art. 1151 alin. (5) NCC].

Această metodă de realizare a raportului presupune adăugarea pe hârtie, alături de masa succesorală, a valorii donaţiei. Rezultatul obţinut se împarte între moştenitori, avându-se în vedere cotele legale ale acestora. Valoarea donaţiei se va scădea din partea cuvenită debitorului raportului, acesta primind din restul masei succesorale, numai diferenţa dintre valoarea cotei sale părţi şi valoarea donaţiei primite. Această metodă capătă aplicabilitate, în special, în ipoteza în care obiectul donaţiei este reprezentat de o sumă de bani. Potrivit dispoziţiilor art. 1151 alin. (5) NCC, *„...valoarea donaţiei se scade din partea moştenitorului obligat la raport*". Dacă însă, partea sa din numerar nu acoperă suma donată, raportul se va putea face prin preluare, în temeiul dispoziţiilor art. 1151 alin. (4) NCC, de către comoştenitorii-creditori, a echivalentului valoric din bunurile succesiunii.

c) Raportul in bani [art. 1151 alin. (6) NCC].

Această modalitate presupune depunerea la masa succesorală a unei sume de bani care reprezintă diferenţa dintre valoarea bunului donat şi partea din această valoare care corespunde cotei sale succesorale. Se apelează la o astfel de modalitate, în ipoteza în care bunurile din masa succesorală sunt insuficiente pentru a permite aplicarea celorlalte modalităţi, iar donatarul nu poate renunţa la moştenire, în schimbul păstrării donaţiei, întrucât sunt întrunite

[1] A se vedea: Fr. Deak, op. cit., p. 366-367; Al. Bacaci, Gh. Comăniţă, op. cit., p. 274; I. Adam. A. Rusu, op. cit., p. 536.

condiţiile acceptării forţate a moştenirii[1]. Rezultă, aşadar, că într-o astfel de ipoteză valoarea donaţiei este mai mare decât valoarea părţii din moştenire cuvenită gratificatului[2].

Pentru a exemplifica modalitatea raportării donaţiei în bani, nu putem păstra aceleaşi date din primele exemple, întrucât la această ultimă modalitate de realizare a raportului se apelează, numai în ipoteza în care valoarea donaţiei este mai mare, decât cota cuvenită moştenitorului-donatar din masa succesorală. Ori, în exemplele anterioare, valoarea donaţiei era egală cu valoarea cotei care i se cuvenea moştenitorului-donatar.

Raportul donaţiei se efectuează în bani, spre exemplu, în următoarea ipoteză: Defunctul are trei copii (A, B şi C) şi o masă succesorală de 15.000 de lei. În timpul vieţii, defunctul îl gratifică pe fiul cel mare (A) printr-o donaţie a cărei valoare este de 12.000 de lei. Aşadar, masa succesorală are o valoare de 27.000 de lei (15.000 + 12.000 = 27.000 de lei). Partea care s-ar cuveni lui A, din masa succesorală, este de 9.000 de lei (27.000 : 3 = 9.000 de lei), aşadar mai puţin decât valorează donaţia primită. În consecinţă, A ar datora comoştenitorilor 3.000 de lei (12.000 - 9.000 = 3.000). Bineînţeles că, în mod normal, într-o astfel de ipoteză, moştenitorul-donatar preferă să renunţe Ia moştenire şi să păstreze donaţia. Dacă însă, donatarului nu i se permite să renunţe la moştenire, întrucât sunt întrunite, în persoana sa, condiţiile acceptării forţate a moştenirii, acesta va trebui să aducă la masa succesorală diferenţa dintre valoarea bunului donat şi partea din această valoare care corespunde cotei sale succesorale (3.000 de lei).

5.9. Căile procedurale de realizare a raportului

Raportul donaţiilor poate fi realizat, potrivit dispoziţiilor art. 1152 NCC, în cadrul partajului, prin bună-învoială sau pe cale judecătorească.

a) Raportul prin bună-învoială se poate realiza în baza înţelegerii dintre moştenitori, în cadrul procedurii notariale[3], în consecinţă, notarul public va elibera certificatul de moştenitor.

[1] A se vedea: M. Eliescu, op. cit., p. 251; Fr. Deak, op. cit., p. 367.
[2] A se vedea: C. Stătescu, op. cit., p. 247; St. Cârpenaru, op. cit., p. 541; Fr. Deak, op. cit., p, 367; L. Stănciulescu, op. cit., p. 416.
[3] Legea nr. 36/1995, în art. 82 alin. (3), face referire expresă numai la posibilitatea realizării pe cale amiabilă a reducţiunii liberalităţilor excesive, în literatura de specialitate, s-a apreciat însă, că dispoziţiile legale menţionate pot fi extinse, prin analogie şi la ipoteza raportului donaţiilor. A se vedea Fr. Deak, op. cit., p. 370.

b) Raportul se realizează pe cale judecătorească, în ipoteza în care între părţi există neînţelegeri. Potrivit dispoziţiilor legale mai sus menţionate, problema raportului donaţiilor este antamată, cel mai frecvent, în cadrul procesului de partaj. Potrivit însă practicii judecătoreşti, anterioară intrării în vigoare a noului Cod civil, dreptul la raport poate fi valorificat şi printr-o acţiune separată, care poate fi promovată, fie înaintea acţiunii de partaj, fie ulterior acesteia[1].

În ceea ce ne priveşte, considerăm că această opinie poate fi susţinută şi în lumina noului Cod civil, care prevede în art. 1152 alin. (1) că „*Raportul se realizează în cadrul partajului, prin bună învoială sau pe cale judecătorească*". In opinia noastră, potrivit acestui text de lege, numai în cadrul partajului (care poate fi şi voluntar) raportul donaţiilor se poate realiza prin bună învoială. In orice alte cazuri decât partajul, raportul donaţiilor poate fi realizat numai pe cale judecătorească. Aşadar, în opinia noastră, accentul este pus de legiuitor pe faptul că raportul se poate realiza prin ambele modalităţi (bună învoială şi pe cale judecătorească) numai în cadrul partajului şi nu pe faptul că raportul se poate realiza numai în cadrul partajului.

Este adevărat că, în cazul raportului datoriilor', reglementat de noul Cod civil în art. 1158, legiuitorul arată în mod expres, în alineatul final al acestui text de lege, că acesta se poate realiza, prin acordul tuturor moştenitorilor şi înainte de partajul succesoral. Am putea aprecia că, dacă legiuitorul ar fi dorit ca raportul donaţiilor să se poată realiza şi în alt moment decât cel al partajului, ar fi precizat expres acest lucru, aşa cum a facut-o în cazul raportului datoriilor. Cu toate acestea, precizăm că legiuitorul a vrut să arate, în cazul raportului datoriilor, că acesta nu se poate realiza decât anterior partajului sau în cadrul acestuia. Ulterior partajului, nici nu mai este posibil de realizat raportul datoriilor, atâta vreme cât datoriile certe şi lichide faţă de moştenire, la data partajului succesoral, se lichidează prin luare mai puţin. Ulterior partajului, nu mai există mecanismele juridice necesare realizării raportului, singura modalitate de realizare a acestuia fiind prin luare mai puţin. Preluând cotele succesorale, moştenitorii care au datorii certe şi lichide faţă de moştenire nu mai pot fi determinaţi să le plătească.

Or, în cazul donaţiilor, raportul se poate realiza prin mai multe modalităţi, ceea ce face posibilă realizarea acestuia şi ulterior partajului succesoral.

[1] A se vedea: Tribunalul Suprem, secţia civilă, decizia nr. 1649/1972, în „Repertoriu II 1969-1975", p. 204-205; Tribunalul Suprem, secţia civilă, decizia nr. 685/1989, în Revista „Dreptul" nr. 3/1990, p. 66.

Potrivit literaturii de specialitate[1], acţiunea în realizarea raportului prezintă următoarele caracteristici:

- este o acţiune în realizare şi nu una în constatare, indiferent că raportul se realizează prin echivalent sau în natură[2];

- este o acţiune personală, întrucât nu poate fi introdusă decât împotriva moştenitorilor donatari, nu şi împotriva terţilor în favoarea cărora bunurile donate au fost transmise sau grevate, în consecinţă, moştenitorii-creditori ai raportului nu beneficiază de dreptul de urmărire şi de acţiunea în revendicare.

- este o acţiune personală cu caracter patrimonial, prescriptibilă în termenul general de prescripţie extinctivă de 3 ani, care începe să curgă de la data deschiderii moştenirii. Cererea de raport păstrează caracterul prescriptibil, chiar şi în ipoteza în care a fost formulată în cadrul acţiunii de partaj, aceasta din urmă fiind o acţiune imprescriptibilă.

- nu poate fi paralizată prin invocarea de către moştenitorul-donatar a uzucapiunii, întrucât, în persoana acestuia, nu sunt întrunite condiţiile unui uzurpator.

- are caracter colectiv (spre deosebire de acţiunea în reducţiune, care are caracter divizibil), astfel încât, potrivit dispoziţiilor art. 1152 alin. (2) NCC, acţiunea profită tuturor comoştenitorilor-creditori ai raportului (care nu au renunţat la raport), chiar dacă a fost promovată numai de către unul dintre aceştia. Caracterul colectiv este imprimat acţiunii de realizare a raportului, de caracterul indivizibil al obligaţiei de raport.

5.10. Inventarul noutăţilor

Legea nr. 287/2009 consacră, în materia raportului donaţiilor, următoarele noutăţi:

- soţul supravieţuitor şi descendenţii defunctului, pentru a fi ţinuţi de obligaţia de a raporta donaţiile primite de la defunct, trebuie să aibă vocaţie concretă la moştenirea acestuia, în cazul în care aceasta s-ar fi deschis la data donaţiei;

- prin stipulaţie expresă în contractul de donaţie, donatarul poate fi obligat la raportul donaţiei şi în cazul renunţării la moştenire;

- pot cere raportul donaţiilor, alături de soţul supravieţuitor şi descendenţii defunctului, şi creditorii personali ai acestora;

---

[1] A se vedea: Fr. Deak, op. cit., p. 370-371; D. Chirică, op. cit., p. 317-318; I. Adam, A. Rusu, op. cit., p. 540.

[2] A se vedea Tribunalul Suprem, secţia civilă, decizia nr. 1085/1972, în „Repertoriu II 1969-1975", p. 204.

- sunt exceptate de la raport, cu titlu de noutate, donaţiile deghizate sub forma unor înstrăinări cu titlu oneros sau efectuate prin persoane interpuse, cu excepţia cazului în care se dovedeşte că cel care a lăsat moştenirea a urmărit un alt scop decât scutirea de raport, precum şi donaţiile remuneratorii;
- Legea nr. 287/2009 are în vedere situaţia (relevată anterior intrării sale în vigoare de către literatura de specialitate) în care bunul a fost reconstituit prin folosirea unei indemnizaţii încasate ca urmare a pieirii sale;
- noul Cod civil consacră regula raportului prin echivalent, depărtându-se evident de orientarea anteriorului Cod, care consacra principiul raportului în natură;
- în cazul raportului prin preluare, vor fi avute în vedere cotele succesorale ale fiecărui moştenitor îndreptăţit la raport, astfel încât creditorii raportului nu vor prelua din bunul donat cote egale, ci cotele stabilite de lege pentru fiecare dintre ei;
- sunt modificate criteriile de evaluare a bunurilor donate supuse raportului, consacrate de Codul civil anterior.

BIBLIOGRAFIE

A. ***Lucrări cu caracter general, tratate, cursuri, monografii***

1. F. A. BAIAŞ, E. CHELARU, R. CONSTANTINOVICI, I. MACOVEI, *Noul Cod civil.Comentariu pe articole,* Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012
2. G. BELEIU, *Drept civil roman. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil-* ediţia a VIII-A revăzută şi adăugită de M. NICOLAE, P. TRUŞCĂ, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2003
3. M.D. BOB, *Probleme de moşteniri în vechiul şi în noul Cod civil,* Ed.Universul Juridic, Bucureşti, 2012
4. G. BOROI, L. STĂNCIULESCU, *Instituţii de drept civil în reglementarea Noului cod civil,* Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012
5. D. BURGHELEA *, Drept civil. Succesiuni*, Ed. Tipo Moldova, Iaşi, 2003

6. M.B. CANTACUZINO, *Curs de drept civil,* Ed. Ramuri, Craiova, 1925
7. D. CHIRICĂ, *Drept civil. Succesiuni şi testament,* Bucureşti, Ed. Rosetti, 2003
8. F. CIUTACU, *Drept civil român.Vol. V Succesiuni*, Ed. Themis Cart, Bucureşti, 2005
9. J.P. COSTA, *La conscience des droits,* Ed. Dalloz, Paris, 2011
10. M. N. COSTIN, M. C. COSTIN, Dicţionar de drept civil, Ed. Luminalex, Bucureşti, 2004
11. F. DEAK, *Moştenirea legală*, Ed. Actami, Bucureşti, 1996
12. F. DEAK, C. BÎRSAN, G. BELEIU, *Drept civil roman. Curs selective pentru licenţă,* Ed. Press Mihaela S.R.L., Bucureşti, 1996
13. F. DEAK, *Tratat de drept succesoral. Ediţia a II-a,*Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2002
14. F. DEAK, R. POPESCU, *Tratat de drept succesoral. Ediţia a III-a, actualizată şi revizuită. Vol I. Moştenirea legală,* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013
15. C. DIACONU, M. SIMION, *Istoria statuui şi dreptului,* Ed. Sitech, Craiova, 1999
16. *Dicţionar explicativ al limbii române*, Editura Academiei Române, Bucureşti 1984
17. I. DOGARU, V. STĂNESCU, M. M. SOREAŢĂ, *Bazele dreptului civil. Vol. V: Succesiuni*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2009
18. M. ELIESCU, *Curs de succesiuni*, Ed.Humanitas, Bucureşti,1997
19. M. ELIESCU, *Moştenirea şi devoluţiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1966
20. D. FLORESCU, *Dreptul succesoral. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită,* Universul Juridic, Bucureşti, 2012
21. I. GENOIU, *Dreptul la moştenire în Noul Cod civil*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012
22. M. O. KOSVEN, *Introducere în istoria culturii primitive,* Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 1957
23. D. MACOVEI, *Drept civil. Succesiuni*, Editura Fundaţiei "Chemarea" , Iaşi, 1993
24. S. NECULAESCU, L. MOCANU, G. GHEORGHIU, I. GENOIU, A. ŢUŢUIANU, *Instituţii de drept civil. Curs selectiv pentru licenţă* , Ed.Universul Juridc, Bucureşti, 2012
25. D. NEGRILĂ, *Moştenirea în Noul Cod civil. Studii teoretice şi practice,* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013
26. *Noul Cod civil- Comentarii, doctrină, jurisprudenţă,* Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012
27. I. POPA, *Drept civil. Moşteniri şi liberalităţi*, Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2013
28. N. POPA, *Teoria general a dreptului,ed. 3*, Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2008
29. Ş. RAUSCHI, *Drept civil,* Ed. Fundaţiei „Chemarea", Iaşi, 1992
30. I. ROSETTI-BĂLĂNESCU, AL. BĂICOIANU, *Drept civil român,* Ed. Socec & Co S.A.R., Bucureşti, 1947
31. E. SAFTA-ROMANO , *Dreptul la moştenire, Doctrina, şi jurisprudenţa, vol. I,* Ed. Graphix, Iaşi, 1995
32. M.M .SOREAŢĂ, *Noţiuni legislative în materia succesiunilor*, Ed. Hamagiu, Bucureşti, 2013
33. L. STĂNCIULESCU*, Curs de drept civil.Succesiuni*., Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2012
34. V. STOICA, L. DRAGU, *Moştenirea legală în noul Cod civil.* Ed. Univerusl Juridic, Bucureşti, 2012

35. V. TEREZA, *Noul Cod civi adnotat cu doctrină şi jurisprudenţă,vol.I (art. 1-1163),* Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2011C. TURIANU, *Instituţii de drept civil,* Editura Universitară, Bucureşti, 2006
36. D. VĂDUVA, *Moştenirea legală. Liberalităţile în Noul Cod civil* , Ed. Universul Juridic, Bucureşti, 2012
37. E. VERESS, *Drept civil. Moştenirea. Liberalităţile. Conform Noului Cod civil,* Ed. C.H. Beck, Bucureşti, 2012

B. Articole şi studii de specialitate

1. R. VOINEA, Legătura indestructibilă dintre patrimoniu, devoluţiunea succesorală legală şi devoluţiunea succesorală testamentară,Revista Dreptul nr.11/2009

C. Materiale de practică judiciară

1. Decizia nr. 185/2005 publicată în Monitorul Oficial nr. 293 din 31 martie 2006
2. Decizia CEDO pronunţată la data de 10.11.2009 – definitivă la 1.03.2010 în Dos.64.301/01 – cauza Velcea şi Mazilu contra României
3. Curtea Suprema de Justiţie, Secţia civilă, decizia nr.1526 din 15 august 1990

D. Note de practică

1. C.S.J., s. civ., dec. Nr. 1031/1991
2. TJ Maramureş, dec. civ. nr. 340/1983
3. TS, s. civ., dec. nr.856/1985
4. TS, s. civ., dec. nr.856/1985
5. T. mun. Bucureşti, s. a III-a civ.,dec.nr. 1105/1991

E. Legislaţie

1. Codul civil de la 1864, publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 271 din 4 decembrie 1864.
2. Codul Civil. Noul Cod Civil republicat 2011. Legea 287/2009 privind Codul civil Republicat in Monitorul Oficial, Partea I nr. 505 din 15 iulie 2011
3. Codul familiei [care a fost abrogat prin art. 230 lit. m) din Legea nr.71/2011 pentru punerea în aplicare a Codului civil], intrat în vigoare la 1 februarie 1954
4. Constituţia României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 767 din 31 octombrie 2003, republicată
5. Hotărârea din 1 decembrie 2009, definitivă în cauza Velcea şi Mazăre împotriva României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 373 din 7 iunie 2010

6. Legea nr.71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil. Legea de punere în aplicare a noului Cod civil., publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011
7. Legea nr.263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 852 din 20 decembrie 2010, cu modificările şi completările ulterioare
8. Legea nr.273/2004 privind regimul juridic al adopţiei.
9. Ordonanţa de urgenţă a Guvernului nr.25/1997 cu privire la regimul juridic al adopţiei

F. Surse de internet

1. www.e-juridic.manager.ro
2. www.juridice.ro
3. www.iurispedia.ro
4. www.legeaz.net
5. www.sacheneculaescudotcom.wordpress.com
6. www.scj.ro